

MIGAZZI KRISTÓF GRÓF,

a váci egyházmegye bíboros püspöke, első bécsi érsek,
a Collegium Paup. Nob. alapítója, a Theresianum
főfelügyelője.

(Gleich F. J. metszete.)

Augsburg 1784.

A VÁCI THERESIANUM TÖRTÉNETE

KÖZOKTATÁSTÖRTÉNETI TANULMÁNY

IRTA

KISPARTI JÁNOS DR.

VÁC, 1922.

KIADJA A VÁCI MUZEUM-EGYESÜLET.

ELŐSZÓ.

Az utolsó két évszázad közoktatásában kiváló szerepet tölt be hazánkban a kegyes-tanítórend. Ezt a jeles rendet tudvalevőleg a XVI. században, az egyház megújulásának mozgalmas idejében, *Kalazanti Szent József* alapította. Amikor az egyetemes népnevelést tűzte ki rendjének céljául ez a nagy emberbarát, működése által a tanítás népszerűsítését valósította meg. Ezért terjedt el a piaristák rendje oly példátlan gyorsasággal egész Európában. De sehol sem volt reá nagyobb szükség, mint hazánkban, ahol a török kiverése, illetve a szatmári béke megkötése után a közoktatás ügye a legszomorubb állapotban volt. Lengyelországból jöttek át hozzánk, arról a földről, mely a XVI. és XVII. században a nyugat kulturáját hazánkkal közvetítette. Rövid idő alatt óriási népszerűsége tettek szert és valóban átalakító hatással voltak a magyar tanügyre.

Vácra 1714. október 28-án *Kollonitz Zsigmond* gróf, biboros-püspök telepítette le őket. Az első években a plébánia vezetésével, az egyházmegye növendékpapjainak tanításával, de főleg az ifjuság nevelésével foglalkoztak. A gimnáziumi évkönyvek 1717-től kezdve tüntetik fel a tanulók névsorát. Iskoláik annyira zsúfolva voltak, hogy szinte roskadoztak a munka alatt, pedig kevesen is voltak, szegények is voltak és rendes otthonuk sem volt mindaddig, míg *Berkes András* nagyprépost nagylelkű adományából mostani helyükön megfelelő házhoz és iskolához nem jutottak.

Alig telt el félszázad, máris nagy megtiszteltetés érte őket. *Mária Terézia Magazzi Kristóf* gróf püspök ajánlatára az általa alapított nemes ifjak intézetét, — melyet ünnepiesen 1768. május 13-án nyitott meg — az ő vezetésükre bizta. Nemcsak Vác és

környékéből került ki ennek tanuló ifjúsága, hanem az egész országból. Mánások, köznemesek és főtisztviselők nagy számban keresték föl gyermekeik tanítása és nevelése okából a váci piarista iskolát és a nemesi konviktust.

Ebben az időben érte aranykorát a piarista oktatás. De nem csupán tartalomban, hanem külső fényben és elismerésben is. Iskolai ünnepélyeiken és színelőadásaikon gyakori vendégei voltak Vácon: *Grassalkovich Antal* gróf, *Hadik András* gróf, *Barkóczy Ferenc* hercegprímás, *Esterházy Károly* gróf egri püspök, *Koller Ignác* veszprémi püspök, a *Sztáray*, *Forgách*, *Keglevich* stb. grófi családok. A királyi tábla és a hétszemélyes tábla tagjai is kirándultak Pestről és Budáról, hogy résztvegyenek a növendékek vizsgáin és ünnepein.

Mikor 1764. augusztus havában *Mária Terézia* és férje, *I. Ferenc* császár, meglátogatták Vácot, részt vettek a kíséretükben volt *II. József* és *II. Lipót* (akkor) kir. hercegekkel *Mária Anna* és *Mária Krisztina* kir. hercegnőkkel a tiszteletükre rendezett színelőadáson és nagy dicsérettel halmozták el a piaristákat.

Két évvel később, 1766-ban *Mária Krisztina* kir. hercegnő újból fölkereste Vácot, hogy férjének, *Albert* szász hercegnek, bemutassa a piaristákat, akiknek működése iránt mindaketten nagy elismerésüket nyilvánították.

1786-ban *II. József* ismételen járt Vácon. Ez alkalommal megtekintette a már bezárt Theresianum épületét és meglátogatta a piaristákat is.

A váci társházban több izben tartottak rendi nagygyűléseket és hoztak oly határozatokat, amelyek kihatással voltak az országos tanügyre is.

A rend tagjainak működése nem merült ki a tanításban és nevelésben, bár ebbeli munkálkodásuk is sokféle volt, mert nem csupán a gimnáziumban tanítottak, hanem az egyházmegyei papnevelő-intézetben is, továbbá Migazzi konviktusában, a Theresianumban és a püspöki liceumban. Nagyértékű tudományos és hasznos rendi működést is fejtettek ki.

A váci házban rövidebb-hosszabb ideig működtek a rend legjobbjai, így: *Dezsericzky Inre*, a jeles történetíró, aki a rend spinyéri szőlőkunyhójában írta meg a város és a püspökség történetét; *Ihorányi Elek*, aki az irodalomtörténelemben emelt diszes emléket nevének; *Szablik István*, országos hírü fizikus, aki az első uj szerkezetű magyar léggömböt bocsátotta föl Pesten;

Dugonics András, a legnagyobb piarista, aki magyar nyelven az első regényt írta; *Oswald Gáspár*, a váci Nagytemplom és a kecskeméti Öregtemplom építési főfelügyelője; *Pállya István*, a nagy iskolai drámaíró; *Benyák Bernát*, aki a filozófia és szépirodalom művelésében egyaránt jeleskedett; *Bolla Márton*, egyetemi tanár, történetíró; *Horváth Cyrill*, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, egyetemi tanár, költő és filozófus; *Purgstaller József* ugyancsak akadémikus és egyetemi tanár, a filozófia művelője és rendfőnök; *Somhegyi (Schröck) Ferenc* szintén rendfőnök és egyetemi tanár, kiváló történetíró; *Cseh Ferenc*, jeles filozófus; *Erdősi (Polesni) Imre*, az 1848/49. évi szabadságharcnak Kapisztrán Jánosa, a branyiszkói hős; *Horváth Pius* költő és író, aki a joesfstadti börtönben sinylett hazafiságáért; *Schuster Konstantin*, a fejedelmi alapítványairól és nagy takarékoságáról híres püspök; *Vass József*, akadémikus, művelődéstörténelmi író; *Schirkhuber Móric*, szintén akadémikus, korának kiváló vegyésze; *Kalmár Endre*, rendfőnök, költő és író; *Lévay Imre*, ugyancsak rendfőnök; *Kucserik Sándor*, az utolsó latin költő; *Pivár Ignác*, a váci siketnéma intézet, majd a budapesti vakok intézetének igazgatója, nagy emberbarát és jeles gyógypedagógus; *Pachinger Alajos*, kiváló természettudós; *Csaplár Benedek*, a rend történetírója; *Hévízi János* országgyűlési képviselő és kiváló népszónok; *Hénap Tamás* rendfőnök és író.

Ezek csak az országos nevéek, azok, akiket kiváló egyéni sajátosságuk a szoros nevelés és tanítás szükesnek tetsző körén kívül a tudomány, irodalom és kulturtevékenység más területeinek művelésére készítetett, de mennyi azoknak a száma, akik köz-katonákként teljesítették kötelességüket s kizárólag neveléssel és tanítással foglalkoztak. Ebben az odaadó munkásságukban emésztették föl összes szellemi erejüket és ezért egyéb jutalmat nem kívántak, nem vártak soha, mint azt, hogy tanítványaik az életbe kikerülve, magyar hazánknak hasznos polgárai legyenek. Két évszázadnak a lefolyása mutatja, hogy ezt a céljukat fényesen elérték. A váci gimnáziumból kikerült ifjak mindenkor becsülettel helyt álltak az élet nehéz küzdelmében, mert magukkal vitték jó tanáraik bölcs tanítását és atyai szívük szeretetének melegét.

Napjainkban, amikor a kulturtörekvések az iskola falain kívül is megindultak, gimnáziumunk tanárait ismét az első sorokban látjuk. A muzeumban, a munkásgimnáziumban, a liceumban vezetőszerpet töltenek be, nélkülük ezeknek az intézményeknek

fennállását elképzelnünk sem lehet. A jelenből, a harmadik évszázad határmesgyéjéről, visszatekintve a két évszázados multra, a büszkeség és hála kettős érzelmével állapíthatjuk meg, hogy a váci piaristák a város és környéke közoktatásának elsőrangu tényezői voltak és működésükkel beirták nevüket Vác dicsőségének könyvébe.

A Váci Muzeum-Egyesület, mint a város kulturegyesülete, a piaristák ez áldásos munkásságát a maga egészében méltányolja és mint történelmi társaság azzal akarja leróni adóját, hogy megíratta és kiadta ezt a könyvet, mely a váci piaristákat virágkorukban, a XVIII. században, mutatja be, amikor működésüket az uralkodótól lefelé az egész ország figyelemmel kísérte és elismerte.

Vácon, 1914. évi január hó 1-én.

Tragor Ignác dr.,

a Váci Muzeum-Egyesület elnöke,
mint a Váci Könyvek szerkesztője.

BEVEZETÉS.

A XVIII. század nagy szellemi mozgalmassága izgató és éltető forrása több irányu tudományos kutatásnak. A világról, az emberről, az emberi élet értékeiről részint sejtelemszerűen megvillant, leirt vagy elmondott gondolatfoszlányok, részint tudományos módszerrel rendszerbe foglalt tanok az emberi gondolkodás és cselekvés minden területére nevezetes hatással voltak. Természetes, hogy az a hatás a nevelés és oktatás mikénti felfogásának az alakulására, annak intézményszerű megvalósítására is döntő befolyással volt.

A nevelés- és oktatásügy intézményei, eltekintve a hozzájuk tartozó konzervativizmustól, sokszor bizonyos merevségnek, elzárkózottságnak a jellegét mutatják; csak mikor behatolunk ez intézmények belső életébe s felfejtjük azokat a sokfelől eredő szájakat, amelyekből azok élete szövődött, akkor vesszük észre a kimért, de folytonos mozgást, a hullámzó életet, melynek irányát a kor felfogása, gondolkodásmódja szabja meg. Egy-egy intézmény életének minden vonatkozásban való felkutatása a mellett, hogy ezt az egy intézményt nemcsak megismerteti, hanem meg is érteti velünk, egyuttal eszközli a kor hasonló intézményeinek megértését. A nevelés- és oktatásügyi intézmények összefoglaló ismertetésének, mint nagy logikai gondolatmunkának megértéséhez a kellő pszichológiai alapot az egyes intézmények részleges története adja meg.¹⁾

Fokozott mértékben érdekes olyan intézmény történetének

¹⁾ Irodalmunkban ilyen nagy összefoglaló munka, amely épen vonatkozásban van tárgyunkkal: Dr. Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Budapest, az első kötet 1899, a második 1902-ben jelent meg.

felkutatása, amely életével, vonatkozásaival a nevelés és oktatásügy nagy átalakulásába enged bepillantást. Ilyen volt a váci Theresianum, amely 1767—1784-ig, tehát olyan időben virágzott, amikor a magyar közoktatásügy a nyugati eszmeáramlatok hatása alatt hagyományos kereteiből kikerülve politikummá lett.

Mária Terézia a váci Theresianum vezetését a kegyes-tanítórendre bízta. A kegyes-tanítórend tagjai a jezsuiták mellett már jóval előbb kiváló munkásai voltak a magyar közoktatásügynek; Mária Terézia korában pedig tudományos munkásságukkal, nevelőtanári eljárás módjukkal nemcsak magukra vonták a legelőkelőbb körök figyelmét, hanem a nevelés- és oktatásügy megreformálásánál illetékes körök kikérték és figyelemre méltatták tanácsaikat és terveiket. A kegyes-tanítórendiek e jelentős törekvéseinek, pedagógiai szempontból értékes szereplésének bemutatására is, habár röviden, nyílik alkalom a következő fejtegetésekben.

A váci Theresianum történetét tárgyaló munka nincsen. Hosszabb-rövidebb ismertetéseket találunk különböző monografiákban, ezekről alább fogok szólni. Nem találtam meg sehol a Theresianum Historia Domusát. A váci kegyes-tanítórendi társház Historia Domusa elmondja, hogy 1767. november 2-án a rendtagok közül kik mentek át a Theresianumba s megjegyzi, hogy itt kezdődik annak külön Historia Domusa, de ezt sem a rendi Központi Levéltárban, sem az Országos Levéltárban, sem az Egyetemi Könyvtárban, ahol a megszüntetett jezsuita-házak Historia Domusai vannak, nem találtam. Lehet, hogy valamelyik rendi házi könyvtárban lappang, lehet, hogy nem is volt. Ugyanis a felosztás évében, 1784. október 17-én kiállított Elenchus Documentorum Collegii Regii Theresiani Vaciensis a Historia Domus-t nem említi az „instrumenta literaria“ között. A fontos iratokat, levelezést, kimutatásokat az Országos Levéltárban, a Magyar Nemzeti Múzeumban, a rendi Központi Levéltárban, a Váci Püspöki Levéltárban és a váci társház archivumában találtam meg. Becses jegyzeteket találtam a veszprémi társház Historia Domusában. *Kiss Adorján*, a Theresianum vicerectora, a felosztás után Veszprémben került s ott a ház történetébe írta be visszaemlékezéseit. A váci ház Historia Domusa és Diariuma a Theresianum belső életéből több érdekes feljegyzést közöl. A régi ház és a Theresianum tagjai élénk összeköttetésben voltak. Egy-egy tantomen vagy színelőadás, vagy más fontosabb mozzanat a Theresia-

num életében nem hagyta érintetlenül a társház történetíróját s hosszabb-rövidebb jegyzetekben beszámol róluk. Hasznát vettem a *Historia Gymnasii Vaciensis a suis initiis ad Annum 1789-um* című írott munkának, amely a gimnáziummal kapcsolatban itt-ott a Theresianumról is megemlékezik.

Egykoru ismertetést olvashatunk *Johann Roka: Alt und Neu Waitzen*²⁾ című munkájában, továbbá a *Collegium Pauperum Nobilium*-ról *Innocentius Desericus: Historia Episcopatus Dioec et Civ. Vaciensis c. munkája Complementumában.*³⁾ Rövid ismertetést közöl a Theresianumról a *Mercur von Ungarn*⁴⁾ is.

A későbbi ismertetések közül olvastam *Beer-Hochegger*:⁵⁾ *Die Fortschritte des Unterrichtswesens in den Culturstaaten Europas* című munkában közölt rövid összefoglalást. Részletesen foglalkozik főképen a *Collegium Pauperum Nobiliummal* *Karcsu A. Arzén Vác város története c. munkájának VIII. kötete.*⁶⁾ Karcsu ismertetése azt a benyomást kelti, hogy általánosságban az egész, itt-ott szóról-szóra a váci kegyes-tanítórendi társház *Historia Domusa* után készült. A váci kegyes-tanítórendi főgimnázium történetével kapcsolatban a *Collegium Pauperum Nobiliumról* és a *Theresianumról* is megemlékezik *Halmi László.*⁷⁾ *Migazzi biboros váci szerepléséről és alkotásáról, köztük a Collegium Pauperum Nobiliumról és a Theresianumról* szól *Cölestin Wolfsgruber.*⁸⁾ Ismertetése téves, mert a két intézményt egynek tartja s úgy írja le a Theresianumot, mintha az is Migazzi alkotása volna. Értékes összefoglalás és méltatás olvasható *Fináczy Ernő* nagy munkájában,⁹⁾ mely a XVIII. század többi közoktatásügyi intézményeinek sorában külön emlékezik meg a Collegiumról és a Theresianumról.

²⁾ Teljes címe: *Alt und Neu Waitzen, Beschrieben von Johann Roka Preszburg und Kaschau. 1777.*

³⁾ P. 29—30.

⁴⁾ *M. G. Kovachich: Mercur von Ungarn. Pest. 1787. I—VI. S 412. u. a.*

⁵⁾ Megjelent: Wien, 1876. S. 266. u. a.

⁶⁾ 59. laptól a 76-ig.

⁷⁾ *A váci kegyes-tanítórendi főgimnázium vázlatos története. Értesítőben. Vác, 1896. 34—43. l.*

⁸⁾ *Christoph Anton Kardinal Migazzi. Von dr. C. Wolfsgruber. Ravensburg. 1897. Zweite Ausgabe SS. 60—80.*

⁹⁾ I. m. I. 179—181.

Részint jegyzetekben, részint elszórtan más összefüggésben érdekes megjegyzéseket találunk Csaplár Benedek Révai Miklós élete című adatokban rendkívül gazdag munkájában,¹⁰⁾ továbbá Takáts Sándor Pállya István élete című munkájában.¹¹⁾

¹⁰⁾ Főképen az I. és II. kötetek értékesek szempontunkból. Az első kötet megjelent Budapesten 1881, a második 1883. Az egész mű négy kötetből áll.

¹¹⁾ Megjelent Budapesten, 1894.

I.

A Collegium Pauperum Nobilium.

A) Külső története.

Vác városában és a váci egyházmegyében igen sok helyen olvassuk *Migazzi Kristóf biboros* kőbe-ércbe vésett nevét; azonban a futva tűnő idő árjától el nem pusztíthatóan ő maga írta be azt kulturát megértő és teremtő egyéniségével, szivesugallta alkotósaival a város és a magyar művelődés történetébe. 1762-ben jött Vádra, mint a váci egyházmegye adminisztrátora¹⁾ s egy negyed századon át volt a hívő lelkek buzgó vezére, a fejlődő szellemi élet kitartó munkása, a város haladásának jóakaratu irányítója, intézmények bőkezű megalapítója s mindennek, ami nemes, jó, ami Isten dicsőségére, a haza javára és az emberek boldogságára szolgált, anyagi eszközökkel fejedelmi támogatója.

Mindjárt Vádra érkezése után egyházmegyéje felé fordult főpásztori gondossága. A gróf Eszterházy Károly püspöksége alatt 1760-ban megkezdett székesegyház építését folytatta és bevégezte. Nem kisebb buzgósággal vette kezébe egyházmegyei papsága nevelésének, kiképzésének ügyét; a papnevelő intézetet megnagyobbitotta, ujjaalakította, hathatósan gondoskodott a növendékekről és tanárokról egyaránt. Hogy a hívők között a keresztény meggyőződést ápolja, erősítse s a keresztény tanítások tisztaságát az akkor már fel-felbukkanó felvilágosult nézetekkel szemben biztosítsa, *Congregatio Doctrinae Christianae* névvel hitbuzgalmi társaságot alapított.

¹⁾ Migazzi már 1756. szept. 20-án kineveztetett váci püspökké, de a következő év márciusában bécsi hercegérsekké nevezték ki. Adminisztrátor 1761. nov. 15-én lett. V. ö. Wolfsgruber: I. m. 60. Roka: I. m. 60. 67. Karcsu: I. m. II. 3. 8. 1.

Emberszerető szive egész melegével az iskolák felé fordult. Előkelő egyházi méltóságokban Nyugaton szerzett bőséges tapasztalatai, sokoldalú alapos képzettsége,³⁾ a különböző népek életének éles megfigyelése benne is megérlelte azt a meggyőződést, amely az ó-kor nagy gondolkodóinak munkáiban hosszú időn át el volt temetve, amely feltámadását ünnepelte a felvilágosult irodalomban, hogy a népek boldogulásának, az állami jólétnek egyik sarkalatos tényezője a nevelés-oktatás. Migazzi nem a felvilágosult írók szellemében fogta fel a gondolatot, hanem mélyen vallásos lelkének azzal a lelkesedésével, amellyel azt, mint egyházának intézményét, gyermekkorától fogva megszerette.

Vácon mindenek előtt a városi iskolákat vizsgálta meg, ügyeiket rendezte,³⁾ sőt maga készített azok számára külön tanítási szabályzatot.⁴⁾

Érdeklődésének állandó tárgya volt a gimnázium, a gimnáziumi ifjúság. 1762-től kezdve valahányszor Vácon tartózkodott, nem volt színielőadás, vagy iskolai vizsgálat (tentamen), amelyen fényes kísérettel meg nem jelent volna.

A tanulókat maga kérdezgette, szorgalmukat, ügyességüket nyilvánosan megdicsérte s az előkelőknek szép ajándékokat, a szegényeknek pénzt adott. A tanulók haladásában mindig méltányolta tanáraik munkáját. Megértő lélekkel jött iskolájukba s ott viszontmegértő lelkekre talált a piaristákban, akik önfeláldozóan, érdek nélkül szolgálták azt az ügyet, amelyet ő is nemesnek, magasztosnak ismert. Látogatásai alkalmával többször kijelentette, hogy itt szerzett tapasztalatait elmondja a királynőnek és ajánlani fogja neki a piaristákat.

Váci tartózkodása alatt gyakran meglátogatta a piaristákat s közvetlenségével, szeretetreméltóságával annyira megnyerte azok hódolatát, tiszteletét és ragaszkodását, hogy mikor értesültek

³⁾ Már mint a Collegium Germanicum növendékéről írták: *Aurea indole et praeclaro praeditus ingenio parique diligentia studio et in scientiae profectu, praeter alias animi sui dotes egregias perquam urbanus erga omnes et praecipue superiores.* Wolfgruber, S. 11.

⁴⁾ Mária Terézia Migazzi kérésére 1762. május 7-én a Cassa Parochorum-ból évenként 1000 forintot engedélyezett hat évre „... in meliorem Juventutis in Dioecesi Vacziensi existentis Educationem et Instructionem.” Ezt a határozatát 1768. jan. 11-én újabb négy évre meghosszabbította. V. ö. O. L. H. T. Lad. sub A. Fasc. 22.

⁴⁾ Karcsú: II. 9.

Vácra jöveteléről, mindig kedveskedtek neki színelőadással, vagy ünnepélyes vitatkozással.

A székesegyház építésénél a főfelügyelettel, vezetéssel Oswald Gáspár⁵⁾ piaristát bízta meg; különös bizalmával tüntette ki Szélessy Gábor⁶⁾ házfőnököt, aki gyóntatója volt s akinek tanácsát sok esetben kikérte.

Migazzi a piaristákban a vallás-erkölcsös nevelés apostolait látta s tapasztalatai meggyőzték arról, hogy valóban azok is. Iskolájukban megfordulva, annak virágzását látva, a jövő nemzedék iránt táplált szeretete, jóindulata nem merült ki a szeretetteljes leereszkedésben és jutalmak osztogatásában, hanem nagy koncepcióju egyénisége valami nagyobbra gondolt, amivel a hazának és székvárosának használhat, fényét emelheti. Elhatározta,

⁵⁾ Oswald Gáspár (Gasparus a. S. Josepho) Morvaországban született Iglában 1729-ben. A kegyesrendben frater operarius lett 1749-ben. Minden törekvését és tehetségét arra irányította, hogy az építészetben kiképezze magát. Horányi írja róla, hogy: „ . . . lustratus florentissimis Germaniae atque Italiae Urbibus tantam sibi pararet cognitionem ac dexteritatem, et iure, merito inter celeberrimos Architectos, quos aetas nostra tulit, referendus esse videatur.“ Körülbelül 20 templom tervezésével és felépítésével nagy hirre tett szert, magára vonta Migazzi figyelmét, aki Vácra hozta s a Székesegyház építésének a vezetésével bízta meg. Nagy szolgálatokat tett a városnak, különösen mikor Mária Terézia látogatása alkalmával a várost rendezték. Oswald tervezte a kecskeméti plébánia templomot is. Migazzi nagyon megkedvelte tehetséges építészt, lakóhelyül a kispőpostsági házat adta neki. A társházzal állandó összeköttetésben volt, a Liber Benefactorum elég gyakran említi a társháznak adott kisebb-nagyobb adományát. Körülbelül husz évig volt Migazzi építész. Meghalt 1781. okt. 22. Vácon. V. ö. Horányi: *Scriptores Piarum Scholarum*. II. P. 427. Csaplár: Révai Miklós élete I. 121. 124. 139. 140. I. Karcsú: I. m. II. 11., továbbá a váci Hist. Dom. Liber Suffragiorum és Liber Benefactorum.

⁶⁾ Szélessy Gábor (Ab Annuntiatione B. M. V.) 1718. márc. 19-én született Verbón Nyitra megyében nemesi családból. A piarista rendbe lépett 1736-ban Privigyén, ahol debreceni, nyitrai és pozsonyi tanárkodása után 1740/1—1741/2-ben elvégezte a filozófiai tanulmányokat, rózsaszegeyi és ismét nyitrai tanárkodása után 1744/5—1746/7-ig Debrecenben volt theologus. 1746. szentelték pappá Nagyváradon. Megfordult mint tanár Vácon, Szentgyörgyön, Magyaróváron, Medgyesen, Besztercén. 1754/5—1762/3-ig kissebeni, 1763/4—1772. aug. 1-ig váci, 1772—1775-ig szentgyörgyi, 1775/6—1776/7-ben privigyeyi, 1778/9—1782-ig trencsényi rector volt. Trencsényben halt meg 1782-ben. Mint tanár és mint rector közmegeledésre töltötte be tisztét, mindenütt szerették, de legkedvesebb volt Migazzi bíboros előtt. Azt irták róla Suffragiumában, hogy soha senkinek terhére nem volt. Az adatok dr. Friedreich Endre szives közlése, v. ö. még: Liber Suffragiorum ab anno 1771.

hogy szegénysorsu nemesi ifjak számára collegiumot alapít s azt a piaristák vezetésére bizza. A collegiumi nevelés iránt táplált rokonszenve nemcsak egyéni tapasztalataiból származott, hanem tradíció is volt a Migazzi családban.

Ez a tradíció jelentékeny hatással volt Migazzi biboros gondolkodására, amint a collegium számára írott szabályzatából kitűnik, ha összehasonlítjuk azt bátyjának, Migazzi Gáspárnak, feljegyzéseivel, amelyekben ajánlja a collegiumot, mint a vallásos nevelés tüzhelyét, ahol a gyermek nemcsak fegyelem alatt van, hanem ott „a vallás igazságait is tanítják, amelyek igen-igen szükségesek korunkban, amikor kimondhatatlan szabad szellem uralkodik az olvasás és gondolkodás tekintetében. Isten őrizzen, hogy egy fiatal gyermek ilyen társsal megismerkedjék“.⁷⁾

Migazzi mindenekelőtt alkalmas helyet keresett a collegium számára. Minthogy a piaristáknál nem volt elég hely, átalakítottak egy püspökuradalmi házat, amely a régi püspöki palota szomszédságában volt közel a Dunához. Az új kapubejárat fölé ezt a feliratot vészték: Deo et Regno, alája: Christophorus S. R. E. Cardinalis Migazzi. Az átalakítással 1762. november 1-én elkészültek annyira, hogy az új tanévben már lakhatóvá vált.

Meglévén az épület, Migazzi Tapolcsányi Gergely rendfőnökhöz fordult és három alkalmas rendtagot kért tőle. Migazzi kérésében kifejezte, hogy ezen rendtagok az új collegiumban fognak lakni a növendékekkel, akiket az előirt szabályok szerint fognak oktatni és nevelni. A rendfőnök Fett Joachim, Perczel Imre áldozópap rendtagokat és Szeitz Antal clericust rendelte az új collegiumba. A vezetéssel Fett Joachimot bízta meg.

Minthogy Migazzi nem várhatta meg Vácon az iskolai év megnyitását, de ünnepélyessé akarta tenni új intézménye kezdetét, elhatározta, hogy a collegium tőle megírt szabályzatát ünnepélyesen fogja átadni a piarista atyáknak. Ezért 1762. szeptember 25-én a rókusai körmenet után palotájába vonulva a papság, a királyi és hétszemélyes tábla több ülnökének jelenlétében beszédet intézett a kegyesrendi atyákhoz s a szabályzatot átadta Feltnek, aki ékes szavakban fejezte ki háláját a jótékony intézményért. A sok előkelő nemes férfiú között volt Niczky Kristóf is, aki nagyon kedvelt embere volt a biborosnak s nagy tisztelője a piaristáknak; nagy része volt a collegium megalapításában és sokat fáradozott a szabályzat megszerkesztésében.

⁷⁾ Wolfsgruber : S. 22.

Az új collegiumba november 15-én vonultak be az atyák Csathó Ádám és Luby Károly növendékekkel, akik mellé még Szánthó Antal, Fridetzky Károly, Batskádý Bálint, Nagy Károly, Bory Antal és Tapolcsányi Ábel vétettek fel; Tapolcsányit időközben haza vitték szülei s helyére Horváth Antal került. Az ünnepélyes Veni Sancte-t, amellyel a collegiumi nevelés-oktatás kezdetét vette, december 2-án tartották meg.⁸⁾

Ettől kezdve valahányszor Vácra jött Migazzi, első gondja volt, hogy e collegiumot felkeresse. Ilyenkor mindenre kiterjesztette figyelmét. Beszélgetett a növendékekkel, megfigyelte viselkedésüket, ruházódásukat; különösen ügyelt a tisztaságra. Végre megnézett minden szobát, az ebédlőt, a konyhát, végignézte a növendékek étkezését.

Sokszor kérdezgette az ifjakat tanulmányaikból, végighallgatta és vezette vizsgálataikat, gondoskodott taneszközökről.⁹⁾

1763-ban a növendékek számát emelte. Az új növendékek voltak: gróf Hadik János és Károly, Jeszenovszky József, Laczkovits György és János, Felbert Ferenc. A collegium jó hírneve annyira elterjedt, hogy igen sok volt a folyamodó, de helyszüke miatt nem teljesíthette kérésüket a biboros herceg-érsek.

Hogy mennyire kedvesek voltak Migazzinak a collegiumi növendékek, legjobban megmutatta akkor, mikor Mária Terézia és fejedelmi kísérete 1764-ben Vácra jött; nagy szeretettel mutatta be őket a királynénak, aki maga is, kísérete is, külön megnézte a collegiumot. A növendékek ünnepélyek alkalmával, a fogadáskor és bucsuzáskor a királynő mellett voltak.

A fejedelmi látogatás után Migazzi jóindulata folytán hozzájutott a váci társház az u. n. Quartier-Haus telkéhez, amelyen a collegium is elfért volna. 1765-ben hozzáfogtak az építéshez. Az alapkövetétel nagy ünnepélyességgel ment végbe május 25-én. Az épület keleti szögletében elhelyezett pléhdobozban levő emlékirat szövege a következő.¹⁰⁾

⁸⁾ A következő években az iskolai évet Veni Sancte után ünnepi beszéddel nyitották meg, amelynek keretében felolvasták a collegium szabályzatát és dicsőítették a biboros jótékonyágát.

⁹⁾ Minthogy a geographia tanítását is előírta a szabályzatban Migazzi s erre nézve semmiféle taneszköz nem volt a collegiumban, az atyák kérésére küldött 3 globust, 2 földrajzi munkát: Bischnig 6 kötetes és Schatzen 1 kötetes munkáját, a történelem tanításához Petavius: Rationale temporum-át.

¹⁰⁾ A váci társház Hist. Dom-ból.

Lege. Posteritas.

Lapis. Primus. sum. pro. Collegio. Nobilium. Destinatus. Quod.

Munifice. Deo. Regi. et. Regno. condiderat. Augustissima.

Romanorum. Imperatrix. Regina. Apostolica. Hungariae.

Magna. Maria. Theresia. Illustre. Regum. Omnium. exemplar.

In. Quo. Quid. magis. admiretur. orbis. Id. ne. Quod. Pluribus. Hostibus. Invicte. Respondeat.

*An. Quod. Litteris. Prope. Emortuis. Obstupesce. Inter. Bel-
lorum.*

Incendia. Spiritum. et. Vitam. reddiderit.

Vel. Felicissimum. Tristissimis. Temporibus. Imperium.

Nec. Tu. Posteritas. Decernes.

Propitiam. Mihi. Fecit. Augustam. Gratia. Qua. Plurimum. Valet.

*Eminentissimus. et. Purpuratus. Princeps. Ecclesiae. Cat-
holicae.*

*Antistes. Vinlebonensis. et. Vaciensis. Christophorus. A
Migazzi.*

*Tanto. Principe. Quid. Dignum. Dicam. Qui. Franciscum
Primum. et. Mariam. Theresiam. Augustos.*

Virtutum. Suarum. Praecones.

*Mundum. Adspectabilem. Magnitudinis. Suae. Admiratorem.
Habet.*

Heic Me Collocavit.

*Illustrissimus. Antistes. Nemesinus. Carolus. de Szalbek.
Scientiarum.*

Omnium. in. Tribus. Bonarum. Artium. Aedibus. Praeses.

Fautor. Amplificator.

*Omnibus. Animi; Corporisque. Dotibus. ad. miraculum. usque.
Excultus.*

*Vicariam. Operam. Principi. Migazzio. Praebet. In. quo. Civilis.
Prudentia. Religionis. Amor. Musae. Domicilium. Posuere.*

Ingratus. Sim. Si. et. cetera. Vaciae. taceam. ornamenta:

*Canonicorum. Collegium. Illustre. Reddunt. Illustrissimus
D. Xaverius Laukasz. Eppus. Lector.*

Rdssus. D. Franciscus Vürth Cantor.

Rdssus. D. Paulus Marthony Custos.

Rdssus D. Guielmus Frider. Damiani Archidiaconus.

Rdssus D. Ignatius Magyar Rector Seminarii Professor Sacrae Scripturae. tit. Canonicus.

Rdssus D. Ivan. Nep. Lafcsák Professor Theol. tit. Can.

Rdssus D. Augustinus Benedek Professor Theol. tit. Can.

Rdssus D. Josephus Erdély Profess. Sac. Canonum tit. Can.

Rdssus D. Fridericus Bensoni Parochus Superioris Civitatis et tit. Canonicus.

Rdssus D. Josephus Pruszkay Parochus inferioris Civitatis tit. Canonicus.

Viri. Omnes. Facilitate. Vitae. Integritate. Eruditione. Magni. Si. cum. Maximis. Comparantur.

Concreditus. sum. Religiosis. Patribus. Scholarum. Piarum.

Quorum. Familiam. Ducit.

Rdssus Pater. Joseph. Maria Isuria. totius. Ordinis. Generalis. Adm. Rdus. Pater. Gregorius. Tapolcsányi per Hungariam, et Transylvaniam. Praepositus. Provincialis.

Hi. Qua. Populum. Qua. Litterariam. Juventutem.

Sub. Cura. Vigilantia. Directione.

Rdi Patris Gabrielis Szélessy Domus Rectoris.

Vice Rris P. Ludovici Némethy Concionatoris Hung.

Patris Damasceni Germanici Concionatoris.

Patris Henrici Magistri Musices.

Patris Emirici Pertzel Professoris Philosophiae.

Patris Emerici Neogradi Procuratoris Domus.

Patris Ludovici Szomi Rhetoricae Professoris et reliquorum Magistrorum.

Primi. In. Collegium. Adoptati Sunt: Illustrissimi. Comites. Joannes et Carolus de Hadik. Magni illius Andreae Hadik Belli Ducis et Herois Pignora.

Anno a reparata Salute MDCCLXV. IX. Kal. Jun.

Pontifice Memo Clemente XIII. Imperatore Romanorum Francisco I. Rege Romanorum Josepho II.

A collegium az új épületbe sohasem került. Ugyanis mielőtt azt felépítették,¹¹⁾ 1767 márciusában a Vácra érkező biboros

¹¹⁾ Teljesen használhatóvá ez az épület, amely a mostani piarista rendház és gimnáziumnak a Székesegyház felé néző dunafelöli része, 1781-ben lett. A kapu feletti kőtábla felirata szerint: Partem Hanc Aedium Eminen-tissimus Cardinalis Christophorus de Migazzi Anno 1781. Perfecit. Anno 1782. Scholis Piis Donavit.

főpásztor azt az örvendetes hirt hozta Bécsből, hogy Mária Terézia husz nemes ifju számára királyi költségen convictust épít és azt Theresianumnak nevezi el.

A nemeslelkű főpap azt akarta, hogy collegiumában biztos és méltó otthont találjanak az elszegényedett nemesek gyermekei, hogy ne érezzék a szüleik, őseik iránt mostoha sors sujtó kegyetlenségét.¹²⁾ Mindaz, amit nagy anyagi áldozattal, szerető gondossággal, kísérletezéssel a collegium megteremtésében, fenntartásában, nevelési és tanulmányi rendjének összeállításában létrehozott, állandóvá vált, királyi szentesítést nyert a nagy királynő elhatározásában. A Collegium Pauperum Nobilium helyébe került a váci Theresianum.

A Collegium belső élete. A Leges Migazzianae.

1. Migazzi a collegium alapításakor úgy tervezte, hogy az abba felvett nemesi ifjak gimnáziumi kiképezetésüket és nevelésüket teljesen a collegiumban nyerjék és nyilvános iskolát nem látogatnak. Ez azonban csak részben volt így. Ugyanis a collegiumot a rendelkezésünkre álló adatok alapján úgy kell felfognunk, mint egy, az alapító és egyuttal főfelügyelő intenciói szerint évről-évre fejlődő, tanulmányi anyagában bővülő intézményt. Évről-évre nagyobb lett a tanítás anyaga, több lett a tanárok száma. Az első (1762.) évben a Poesis és Rhetorica osztályai még nem voltak meg. Egy tanuló, Csató Ádám, a nyilvános iskolában végezte a Rhetorica osztályát 1763-ban. Migazzi 1764-ben, Mária Terézia váci látogatása után, közölte a piaristákkal, hogy a királynő megengedte nekik Vácon a filozófia tanítását. 1765-től kezdve a collegium növendékei a nyilvános iskolában tanulták ezeket a tanulmányokat. A Familia Domus szerint a collegium tanárainak volt kiosztva — egy esetet kivéve¹³⁾ — a filozófia tanítása, de a Catalogus Studiosae Juventutis szerint ugyanezen tanárok tanították a filozófiát a nyilvános iskolában is; a Leges Migazzianae nem is szól a filozófia tanításáról. Eltekintve a filozófiai előadásoktól és

¹²⁾ „Nempe Tibi manet haec prima, atque domestica virtus: Pauperiem crebra velle levare stipe“ éneklí róla Porubszky Márton piarista atya abban a szép dicsőítő költeményében, amellyel 1762-ben Migazzit üdvözölte bitorossá történt kinevezése alkalmából.

¹³⁾ 1767-ben a Logicus-okat Horányi Elek tanította, aki nem volt a collegiumba beosztva.

az említett egy tanulónak egy évi nyilvános iskolába járásától, a többi tárgyat a collegiumban tanulták a növendékek. Ezt határozottan írja a váci társház *Historia Domusa*.¹⁴⁾

1764-ben tanították a Poesis és Rhetorica osztályainak anyagát és franciát; 1765-ben tanítottak németet is; 1766-ban a tanítási anyag bővült a magyar nyelvvel; 1767-ben tanították az architectonica (építészet) elemeit is.

A collegium élén állt a praefectus (igazgató), aki kezdetben a gazdasági ügyek felügyelője is volt, de 1765-től kezdve a társház főnöke volt a collegium rectora. A praefectus mellett az első évben két tanár, később három, majd négy tanár tanított a collegiumban.¹⁵⁾

¹⁴⁾ Fináczy Ernő (l. m. I. 180.): A collegium szabályzata után itélve nem tartja kizártnak, hogy a növendékek a gimnázium nyilvános leckeóráira jártak. A kérdés a fentebbiek alapján teljesen tisztázva van.

¹⁵⁾ Az első (1762) év tanárait fentebb elősoroltam; a későbbi évek tanárait és azok működési körét a „Familia Domus in Collegio Nobilium Cardinalitio“-ból ismerjük meg. Öt évről lévén szó, itt közlöm mindegyik év „familiá“-ját. 1763: P. *Joachimus Fett* a P. Ant. Praef. coll. Nob., Director rei oeconomicae confess. utrorum. P. *Emericus Pertz*, a Jesu M. Institutor Nobil. in assignatis classibus Doctrinae Xtianae, Arithm. et Scripturae, *Geographiae*, confessarius.

Cl. *Szeitz*, a S. Nic. Institutor Nob. in class. inferioribus linguis, Doctr. Xtianae, Arithm. et Scripturae. 1764: P. *Joachimus Fett*, mint az előző évben. P. *Emericus Pertz*, Inst. Nob. in *Rhetorica et Poesi* iuxta leges ab Exc. Cardinali praescriptas, confessarius. P. *Ladislau Keszthelyi*, a S. Gabriele, Inst. Nob. in Syntaxi et Grammatica, nec non in aliis, quae in systemate Cardinalitio praescripta sunt. M. *linguae Gallicae* confessarius. Cl. Ant. *Szeitz*, mint fentebb. 1765: P. *Joachimus Fett*, mint fentebb. P. *Ladislau Keszthelyi* mint fentebb és: oppugnator Philos. P. *Matthias Simitz*, a M. DEI. Inst. Nob. in *lingua Germanica*, in Syntaxi et Grammatica, nec non in aliis, in syst. Card. contentis; oppugnator Philosophorum, confess. Cl. *Carolus Kuppi*, a Pass. Dom. Inst. Nob. in classibus inferior. item in Arithmetica et Scriptura ac in aliis in syst. praecept. oppugnator Philos.

1766. P. *Ladislau Keszthelyi*, Praefectus coll. Nob. Professor *Logicae*, *Metaphisicae* et *Matheseos*: Praeses Oratorii Majoris, director Spiritualium, instituet Nobiles in lingua Gallica. P. *Tobias Mohoritz*, a S. Steph., prof. Rhetoricae et Poeseos iuxta leges ab Emin. Princ. Card. constitutas, instituet. Nob. in doctrina Xtiana et lingua Germanica, oppugnator Philos. confess. P. *Stephanus Pállya*, de Ass. B. M. V. instituet Nob. in *lingua Hungarica* et Scriptura elegantiori iuxta meth. praescriptum, oppugn. Philos. Cl. *Joannes Bapt. Jenoray* a S. Anna. Mag. infer. Class. iuxta method. const. instituet suos in Arith. et Script. adiutor instit. linguae Germ. et Doctr. Xtianae. 1767: P. *Ladislau Keszthelyi*, Praef. coll. Card. Prof. *Phisicae*, *Matheseos*, *Ethicae*. P. *Daniel Holli* a S. Joann. Nep. Professor Rhetoricae et Poeseos

A növendékeket¹⁶⁾ Migazzi vette fel. Hogy milyen elvek vezérelték őt azok felvételében, arról éppen úgy nem találtam semmiféle feljegyzést, mint ahogyan az sem derül ki egészen a rendelkezésre álló forrásokból, hogy milyen volt a tanárok helyzete. A collegiumnak külön *Historia Domusa* nem volt, a tárházében pedig csak annyit olvasunk, hogy a biboros „de magistris necessariis sapienter prospexit“.

A collegiumban végzett nevelői munkáról, a tanulmányi anyagról, a napirendről a *Leges Migazzianae*¹⁷⁾ világosítanak fel bennünket. Ezek alkották a collegium nevelési és tanítási szabályzatát. E szabályzat összeállításában Niczky Kristóf¹⁸⁾ volt leginkább Migazzi segítségére. Lépten-nyomon találkozunk megjegyzésekkel, amelyekből kitűnik, hogy e szabályzathoz szorosán ragaszkodtak. Minthogy ebből nemcsak Migazzinak a nevelésre vonatkozó nézeteit, de a collegium belső életét is leginkább megismerhetjük, azért ismertetésére részletesen kiterjeszkedem.

A *leges Migazzianae* másolata megvan a Magyar Nemzeti Muzeumban.¹⁹⁾ A kor neveléstörténeti kutatói közül Fináczy Ernő találta meg.²⁰⁾ Német fordítását²¹⁾ is olvastam az Országos Levéltárban.

2. A *szabályzat bevezetéséből* megtudjuk, hogy Migazzit több ok indította arra, hogy Vácon késedelmezés nélkül olyan intézményt létesítsen, amelyben a szűkös anyagi viszonyok között élő magyar nemesek fiai nevelést és oktatást nyernek.

in Coll. Arith. item et Script. Philos. oppugn. P. Glicerius Schwarczl a S. Joan. Bapt. Prof. Rhet. et Poes. Cl. *Alexander Czabay* a Nativ. B. M. V. Mag. Syntaxeos Gramm. in convictu Card., tradet item aliqua elementa *Architectonicae*. Cl. Joann. Bapt. Jenovay, mint fentebb.

¹⁶⁾ A *Hist. Domus* és a gimnáziumi Catalogus Stud. Juv. alapján a következő növendékek névsorát sikerült összeállítanom: Almássy Ignác, Bacskády Bálint, Bertzely József, Bory Antal, Csathó Ádám, Felbert Ferencz, Frideczky Károly, gróf Hadik János, gróf Hadik Károly, gróf Haller Károly, Horváth Antal, Jeszenovszky József, Latzkovics György, Latzkovics János, Luby Károly, Nagy Károly, Rózsa Lajos, Szánthó Antal.

¹⁷⁾ Magának a collegiumnak „Migazzianum“ elnevezése is használatban volt. V. ö. Kovachich: *Merkur von Ungarn*, Pest, 1787. I—VI. 477.

¹⁸⁾ A későbbi tanulm. ker. főigazgató.

¹⁹⁾ *Leges Migazzianae Collegii Pauperum Nobilium Vacziensis*. A Kovachich gyűjteményből.

²⁰⁾ V. ö. Fináczy Ernő: I. m. I. 179.

²¹⁾ O. L. Udv. Kancz. Hung. Palf. No. 27. Fasc. 14. Übersetzung deren Regeln des neue errichteten Waitznerischen Adelschen Collegii.

Az ifjúság neveléséről való hathatós gondoskodást lelkére kötötte Mária Terézia, aki bőkezűségével nagyon segítette törekvéseiben; másfelől mindig részvétellel volt azoknak a jó családból való ifjaknak a sorsa iránt, akik, jóllehet kiváló tehetségűek és jeles tulajdonságaikkal másokat felülmulnak, a szükséges költségek hiánya miatt elhanyagoltatnak s nem részesülhetnek kellő kiképzetésben. Ugy gondolja, hogy az országnak is hasznára lesz olyan intézmény alapításával, amelyben olyan nemesi ifjak neveltetnek, akik hivatva lesznek a jövőben a fejedelem és az ország javának előmozdításán munkálkodni. Szeretné, ha több ifju számára tudna ilyen intézményt létesíteni, de jelenlegi viszonyai ezt nem engedik meg; egyelőre arra törekszik, hogy semmiben ne legyen hiány, ami a jövő élet ez új intézménye tisztos és illő létezéséhez megkívántatik.

Minthogy az ifjúság helyes nevelése a gyakorlott és derék tanárok buzgóságán és éberségén mulik, az intézmény vezetését a *piaristákra* bizza, mint akiknek szent Alapítójuk szándéka szerint is elsősorban hivatásuk az ifjúság erkölcsös, helyes nevelése; hiszi, hogy mindent megtesznek a lelkiismeretes és eredményes tanítás érdekében, ebbeli buzgóságukat már ismeri, tapasztalta. Lelkes szavakban fordul a piarista atyákhoz, buzdítja őket, hogy örömmel és lelkiismeretesen teljesítsék kötelességüket, töltsék be azt a szerepet, amelyet teljes bizalommal szánt nekik; az ő kezükben van az ifjúság jövője. Mindenki beláthatja, hogy az ifjukori neveléstől függ a későbbi élet boldogsága, neveljék, gondozzák úgy őket, hogy amikor elérik azt a jobb kort, amely nevelőik buzgósága és ébersége folytán osztályrészük lesz, az elért eredményekben legalább részben köszönhessék meg a rájuk fordított buzgóságot. A növendékeknek a neveltségben és tudományokban való előmenetele lesz a bizonyítéka amellelt, hogy jól választott, mikor a piaristákra bizta az intézményt.

Ezután következik a tulajdonképeni szabályzat, amely részletesen előírja a collegiumban alkalmazandó nevelési elveket, előírja a tanítandó tárgyakat, ezek keretében az elvégzendő anyagot, a napirendet; intézkedik végül gazdasági természetű ügyekről. Mikor Migazzi a collegiumot alapította, ismerte a jezsuiták vezetése alatt álló bécsi Theresianumot, feltehető, hogy a szabályzat készítésével ő is, Niczky Kristóf is a már meglevő collegiumokban szerzett tapasztalatok, az életben helyeseknek felismert kívánalmak figyelembevételével jártak el. Ha Migazzi e collegiumban nem is alkotta meg azonnal azt a nagyszabású intézményt, amelynek képe lelkében élt, beszédei-

ből, egy-két év alatt tett intézkedéseiből kitűnik, hogy már a kezdetnél is figyelemmel volt a későbbi fejlődés lehetőségeire. Ezért, még kortörténi szempontból is — úgy gondolom — nem lesz érdektelen, ha a szabályzatot részletesen ismertetem.

3. Minthogy ez intézménynek sajátlagos célja a nemesi ifjak helyes nevelése és oktatása, ez pedig csak úgy érhető el, hogyha azok, akikre a feladat bízott, lelkiismeretesen és serényen teljesítik kötelességüket, *Migazzi* mindenekelőtt *az igazgató és a tanárok kötelességéről* szól.

a) Az igazgató kötelessége, hogy az intézményre és az ifjuságra lelkiismeretesen, gondosan ügyeljen; tekintélyével mindenki felett van, azt elhatározással és tervszerűen, de okosan és megfontolással érvényesítse. Igazgató és tanárok kölcsönös kötelességteljesítéssel tiszteljék egymást és amint másokkal szemben előzékenyen, udvarias kifejezésekkel, szeliden, érezhetően kötelességszerűen érvényesítik tekintélyüket, úgy igyekezzenek, hogy a növendékek és mások olyan belátásra jussanak, hogy észszerűen s nem lelki vagy testi érzékenységből intettek. Távol legyen minden szóváltás, a csufnevek adása akár természeti fogyatkozás, akár más gyengeség miatt; kerülendő a csufolkodás és effélék. Minden megrovás alkalmazkodjék a növendékek tétéhez, korához és szellemi képességéhez. Ismerjék meg tehát az elüljárók lelkiismeretesen az ifjuság lelkületét, lássák világosan, vajjon nehéz, vagy békés természetűek-e a növendékek, vagy hirtelen haraguak, könnyen megbocsájtók, vajjon nehezen felejtik-e a szenvedett sérelmet, bosszuállók-e, könnyen barátkoznak-e, vagy örülnek a dicséreteknek s elszomorítják a gáncsvetések, vajjon sirásra hajlók-e, készségesek-e a bocsánatkérésre, vagy megátalkodottak-e; s így megfelelő eszközökkel a hibákat javítani, tanácsaikkal és példával a jót megerősíteni törekedjenek.

Különösen két hajlamosságot keltsenek fel a növendékekben: a becsületérzést és dicsőségvágyat. A dicsőségvágyás teszi, hogy ha a tanulmányok menetében valami kényelmetlen, mégis vidám és tűrő lelkülettel viseljék el a növendékek, a becsületérzés pedig távoltartja mindazt, ami a helyessel, erkölcsössel ellenkezik. A dicsőségvágyat megdicséréssel s olyan dolgok emlegetésével lehet legkönnyebben felkelteni, amelyek az erényességre, becsületességre és tudományokra törekvőknek a legjobban, legnagyobb mértékben szoktak osztályrészül jutni; ennél fogva a többiek előtt meg kell dicsérni és emberiesebb, barátságosabb bánásmódban kell részesíteni azokat, akik kötelességeiket lelkiismeretesen, a megparancsoltakat buzgón, odaadással teljesítik.

A becsületérzés (szemérmetség), amely a nemesi, előkelő ifjakban természetből be van oltva, ilyen módon ápolható: a cselekvések rutságát s az ebből minden bizonnyal bekövetkezni szokott szégyent világosan s megfelelő módon meg kell mondani; így érhető el, hogy ha valamiben vétkeseknek érzik majd magukat, a tett megbánásával együtt a becsületérzés és szemérmetség is bejut a lelkükbe.

Mások előtt nem szabad az ifjakat könnyelműen korholni két okból; először, hogy hozzá ne szokjanak a szidáshoz s a szégyenlőségüket el ne veszítsék; másodsor, hogy ha nem következik be a javulás, legyen egy súlyosabb neme a büntetésnek; ugyanis ha nyilvánosan gyakran megfeddnek, a négy szemközt adott intéseknek nem lesz foganatja. Első ízben elkövetett hibáknál inkább megfelelő segítőszerről kell gondoskodni, nem büntetésről. Ha a büntetés kiállása után reményt nyújtanak a javulásra, szeretettel kell körülvenni s az ellenszenvnek semmiféle jelét nem szabad velük szemben mutatni.

Ne gondolják, hogy alárendeltjeiket szigorúsággal könnyebben engedelmesekké tehetik, mint jóságos, szelid bánásmóddal; mert a kedves és kötelességszerű eljárás megnyeri, a szigorúság elhidegíti és nagyon is eltávoztatja a lelkeket. Már pedig ha nincs meg a magukkal szemben való készséges, odaadó akarat, sem tanácsaiknak, melyeket javasolnak, sem példájuknak, amelyet adnak, nem lesz a lelkekben semmi hatása; mindent félelemből tesznek és csak kevés dolgot művelnek az erényességre való vágyakozásból s amint lehetséges lesz, csalásra törekcsenek.

Ellenkezőleg, ha a tanárok a növendékeket kötelességekkel és emberiességgel kapcsolják magukhoz, óvakodni fognak attól, hogy megsértsék azt, akit szeretnek, szives és készséges lelkülettel viselkednek az iránt, akiről tudják, hogy fölöttük legnagyobb tekintély s mégis igen kedvesen bánik velük. Ajándékokat pedig ne fogadjanak el az ifjaktól és semmi módon le ne kötelezzék magukat nekik.

Az igazgató és a tanárok legyenek rajta, hogy az ifjak, amennyire lehet, mindig szem előtt legyenek, ne engedjék meg nekik az alattomos, titkos megbeszéléseket s engedély nélkül senki sem mehessen a másik szobájába. Ha pedig kívülről jön engedéllyel látogató, a beszélgetésnél az igazgató vagy egy tanár legyen jelen.

Óvakodjanak attól, hogy a növendékeket asztalhoz hívják, azok étkezését a házban vagy azon kívül növeljék, hanem legyenek megelégedve az előirt közös étkezéssel. Az igazgató nézzen be az egyes

szobákba, azért legyen nála minden szoba kulcsa ; a tanárok sem ebben, sem más, a tanulókról való gondoskodását érintő kérdésekben ne ellenkezzenek vele. Főbenjáró esetet a biborosnak kell bejelenteni.

A növendékek a szülőktől vagy rokonoktól kapott pénzt az igazgatónál helyezik el, aki arról jegyzéket vezet s ügyel arra, hogy haszontalan dologra ne költsek, sem egymásnak ne kölcsönözzenek. A nyerészkedő játék súlyos büntetés terhe alatt tilos.

Gondoskodnia kell az elüljáráságnak arról, hogy az ifjak mint szüleik iránt gyengéd fiuk kötelességeiket gondosan teljesítsék, azért amikor csak alkalom van, irjanak szüleiknek.

Minthogy az ebbe az intézetbe felvett ifjak, bár előkelő, derék-szülőktől származtak is, mégis olyanok, hogy szüleik vagyonában nem nagyon bizakodhatnak, ezért már ennek a felemlítésével is buzdítsák őket a serény munkára, mert csak ezzel használhatnak maguknak, szüleiknek és a családnak is dicsőséget és jobb sorsot szerezhetnek ; a nevelők legyenek rajta, hogy hiu reményeket mégis és más lelkületet, mint amelyet megismerésük helyesnek tart, ne teremtsenek bennük ; legyenek az ifjak kötelességteljesítők, szerények és olyanok, akik tudatában vannak viszonyaiknak ; a szegényekhez nem illik a gög és nagyzás.

Lefekvés után a lámpák egynek a kivételével eloltatnak.

b) A nevelés, amelyben a növendékek részesítendő, első sorban *vallásos nevelés*. Erről szól a szabályzatnak a *De pietate erga Deum* című fejezete.

Semmire sem kell akkora gondot fordítani, mint arra, hogy az ifjak lelkébe belecsöpögtessék az igazi vallásosságot, amely az egész életnek különleges alapja. Azért könnyed, az ifjak korához és tehetségéhez mért módon és módszerrel tanítsák a római katekizmust, eleinte a szokásos katekizmusi tétételeket, de legyenek rajta, hogy később bővebben megismertessék a hit legszentebb titkait.

És mivel igen sokan, ha nem is hanyagolják el, de megfigyelésünk szerint felületesen tárgyalják azt az anyagot, amely a földi fejedelem iránt való engedelmességről szól ; azért azt a fölötte szükséges tanulmányt ne hanyagolják el, hogy fejedelmük iránt milyen ragaszkodással, hűséggel és tisztelettel tartoznak ; ezt ne csak egyszerűen fejtegetssék nekik, hanem mint lelkiismeretbe vágó dolgot a szentírás bizonyágtételével erősítsék meg. Ezenkívül keltsék fel az ifjak lelkében az erényességre való vágyakozást és a bünöktől való iszonyodást ; minden magyarázat rövid, a tárgyhoz mért buzdítással végződjék.

Az imádságokat az előirt időben tisztán érthető hangon, illedelmes, alázatos testtartással végezzék, a szent gyónáshoz és áldozáshoz szabályszerűen előkészítve, előzetes rövid beszéddel a jámborságra serkentve járuljanak. A lelkiolvasmányt összeszedettséggel és figyelmesen hallgassák.

A tanárok tartózkodjanak különböző, az egyháztól jóvá nem hagyott jámbor történetek előadásától; a szent és igazi vallásosság igaz és első elemeit csöpögtessék az ifjakba, hogy amint így az igazi vallásosság élményükké lesz, egész életükön át megmaradjon s mikor nagyobbak lesznek, ne kerüljön az értelem a szokással ellentétbe. Akik imádság és más vallási gyakorlatok közben nem viselkednek — amint illik — elég illendően, megdorgálandók, vagy ha kívánatos, megbüntetendők, de a rosszul végzett ájtatoskodás büntetéséül nem szabad valamelyes vallásgyakorlatot, például rózsafüzérelmondást vagy ehhez hasonlót parancsolni, nehogy ez által a vallásgyakorlatokat meggyűlöljék. (Ugyanis a büntetésnek kevesen vetik alá magukat készségesen és szívesen.)

Az igazgató és a tanára senkit ne gyóntasson, ha akarja is, csakis halálos veszedelemben, de rá kell szoktatni az ifjakat, hogy ugyanazon gyóntatót keressék fel. A szent beszédek, amelyeket mondani fognak, az ifjak korához, szokásaihoz, jelleméhez alkalmaztassanak s különösképen nyilvánosan ne legyen szó (olyasmiről) olyan bűnökről, amelyek a tiszta füleket sértik, hanem ha egyiknél vagy másiknál ilyenfélét sejtenek, azzal négy szemközt, a hallgatókat eltávolítva beszéljenek óvatosan, szeretettel s iparkodjanak őt a jó utra visszatéríteni.

Óvakodjanak attól, hogy a fiatalok előtt valami magán életet feltárjanak, hanem a tanácsotkérőknek ajánlják az isteni akarat megismerésének jámbor eszközeit. A vallásról, annak szolgáiról, a szent könyvekről és amik ide tartoznak, komolysággal és tisztelettel beszéljenek előttük. Azokat a lelkiolvasmányokat, amelyeket egyedül akarnak olvasni, az igazgató előbb vizsgálja meg, nehogy olyan írókat kényszerítsenek rájuk, akik korukhoz és a katolikus élethez nem illenek. Ügyeljenek arra, hogy a természetükhöz és erőikhez nem illő sanyargatásokat, főleg amelyek az egészségre károsak, mint a cilicium, önsanyargatás s ezekhez hasonlókat az ifjaknak nemcsak ne ajánljanak, de ilyeneket titokban sem közölhessenek.

Szabályszerűen a következő vallásgyakorlatokat kell végezni: a reggeli imádságot az előirt forma szerint az igazgató vezetésével végezzék, ezután következik egy rövid lelkiolvasmány, amelyet az

igazgató olvas fel s amelyet figyelemmel hallgatnak, azután a felolvasottakat az igazgató megmagyarázza.

A szent mise hallgatására rendben mennek; a meghatározott imádságot este tisztán, érthetően mondják ugy, mint reggel; az imádságot lelkiismeretvizsgálás követi. Az asztalnál a hangos imádságot soha sem szabad elhagyni. Mikor tanulásra jönnek össze, a Szentlélek segítségül hívása és rövid imádság mondatik.

A szent gyónást a meghatározott napokon áhitatosan kell elvégezni, a szent áldozáshoz nyilvánosan járulnak.

Évenként tizenkétszer gyónnak: az iskolai év elején, Uj évben, Husvétkor, Pünkösdkor, Gyertyaszentelőkor, Gyümölcsoltókor, a Boldogságos Szűz mennybevitete, születése, látogatása és fogantatása ünnepén, Nepomuki szent János ünnepén és a szentgyakorlatok alkalmával.

Nagybőjtben az igazgató vezetésével 3 napos szentgyakorlatot tartanak.

Nep. szent János ünnepét, akit különös védőjüknek fognak tisztelni, előírt ünnepélyességgel üljék meg.

c) *Az egyes tárgyakról és azok tanítási módjáról* a szabályzat a következőket mondja:

A tudományok iránt való hajlandóság legtöbbször a helyes, a tanulók tehetségéhez mért tanítási eljárástól, módszertől függ. Amilyen uton haladnak a tanárok, a növendékek is megszokják, hogy olyanra lépjenek. Azért illik, hogy mindenki, akire tanítás van bízva, minél rövidebb és biztosabb uton vezesse az ifjakat a szükséges dolgok megismerésére.

A tanítás egész menete három osztályra tagozódik. Az elsőben azok lesznek, akiket közönségesen maiores, minores, principistae néven neveznek; a másodikba a grammatisták és syntaxisták, a harmadikba a poeták és rhetorok. A tanítás módjára nézve ezeket kell megjegyezni: A törvényeket s kevés számú szabályt világosan, érthetően és ha szükséges anyanyelven s előttük ismert kifejezőmóddal tanítsák meg; ugyanis mi ellenkezik jobban a tanítás céljával és észszerűségével, mint a szabályoknak ismeretlen nyelven való fejtegetése. Akik ezt teszik, azok a tanárok azt akarják, hogy őket hallgassák, de ne értsék.

Az auctor magyarázatánál ügyelni kell arra, hogy amit végeznek, rövid idő múlva a tanár kérdésével átismételjék; azonkívül arra is vigyázni kell, hogy először a kifejtendő dolog tartalmát állítsák röviden, de a lehetőségig világosan a tanulók szeméi elé, azután

a választékos kifejezéseket s mindazt, ami a világosabb stílus műveléséhez tartozik, a tanulókkal leírassák; hogy pedig az emlékező készségük élessége a gyakorlat elmulasztásával ne tompuljon, napról-napra adjanak fel az auctorból néhány sort kívülről való betanulásra.

Mindhárom osztály tanulmányának főcélja a *tiszta és választékos latin nyelv* megtanulása; e célra a következő szerzők és művek olvastatandók: Az I. osztályban Cicero Tirohoz írt levelei és Phaedrus meséi. A II. osztályban Cicero barátaihoz írt levelei, Cornelius Nepos és Cicero *De officiis* c. műve. A III. osztályban Cicero *De oratore* c. műve, ugyanannak válogatott beszédei, Horatius, Vergilius, Ovidius és Plautus.

És minthogy ezek a nagy és terjedelmes könyvek mind nem végezhetők el a rövid tanulmányi idő alatt, azért elegendő lesz, ha elérték, hogy minden egyesnek a stílusát és szerkezeti sajátosságait megértessék. Hogy pedig az auctor olvasása gyümölcsöző legyen, miután megmagyarázta, amennyiben az időből telik, kérdezze meg a tanár az egyes tanulóktól az ugynevezett szerkezeteket egyik napon anyanyelven, a másikon latinul.

A gyakorlatok az auctorokhoz legyenek szabva, hogy a tanulók annak szókincsét és szerkesztési módját használhassák; másképen nem haladnak a helyes és megfelelő írásmódban. Gyakorlatok tárgyául ne vegyenek közönséges dolgokat, hanem olyan valamit, amiből jövő állapotuknak megfelelő tanulságot szerezhetnek. Például mikor párbeszédet készítenek az ifjak, akkor necsak egymás között, hanem szüleikkel, előkelő állásban levő férfiakkal udvariasan készségesen beszélgetvén, olyan feleleteket adjanak, amelyek a beszélgetők méltóságához illenek; amilyenek az önként való hálálkodás, üdvözlés, a kérés, köszöntés és ezekhez hasonló nyelvbeli kifejezések. Így lesz elérhető, hogy nemcsak a jelenben, de a jövőben is kéznél lesz mindaz, ami a polgári élet intézményére vonatkozik, ami mindenütt nem utolsó segítsége lesz az illően eltöltendő életnek azok számára, akik levélírással foglalkoznak; hasonlóképen adjanak gyakorlatul olyan anyagot, amelynek a polgári élet folyamán hasznát vehetik.

Ügyelni kell arra, hogy az efféle gyakorlatokat tisztán, csinosan írják le a növendékek, azért gyakorolni kell őket az írásban, de nem abban a fajtában, amely a rajzoláshoz van közelebb, hanem szokjanak hozzá, hogy könnyedén, szabad kézvezetéssel rendes betűket irjanak.

Az egyes osztályok órarendje a következő: Az I. osztályban $\frac{1}{2}$ 8— $\frac{1}{2}$ 9. a maiores és minores a hazai nyelv elemeit tanulják, a principisták az anyanyelven tollbamondott szöveget latinra fordítják.

$\frac{1}{2}$ 9— $\frac{1}{2}$ 10-ig a principisták a latin nyelv elemeit tanulják és Ciceronak Tirohoz irt leveleit olvassák. A parvisták (minores és maiores) latinról az anyanyelvre fordítanak.

D. u. 2—3. a principisták az auctorból fordítanak latinra, a parvistákkal nyelvtant tanítanak és Phaedrust magyaráznak.

3—4. a parvisták Phaedrust fordítják anyanyelvre, a principisták pedig a Tirohoz irt leveleket olvassák és a latin nyelv elemeit tanulják.

A II. osztályban $\frac{1}{3}$ 8— $\frac{1}{3}$ 9-ig a syntaxistákkal először a mondat szabályait tanítják, majd Ciceronak a barátaihoz irt leveleit olvassák. Ez alatt az idő alatt a grammatisták az anyanyelvről latinra fordítanak.

$\frac{1}{3}$ 9— $\frac{1}{3}$ 10. a grammatistáknak a nyelvtani szabályokat magyarázzák, a syntaxisták latinra fordítanak.

D. u. 2—3. latinról anyanyelvre fordítanak, a syntaxisták a nyelvtani szabályok magyarázata után auctor-magyarázatot nyernek.

3—4. a syntaxisták latinról fordítanak anyanyelvre, a grammatistáknak a nyelvtani szabályokat magyarázzák és C. Nepost.

A III. osztályban. A délelőtti órákban a poétáknak a költészet szabályait fejtegetik, azután az auctorokat magyarázzák, mégpedig az első két hónapban Ovidiust, a másodikban Vergiliust, a harmadikban Horatiust, a negyedikben Cicerot (De oratore), az ötödikben Plautust.

A rhetorok gyakorolják magukat a levélírásban és rövid beszédek szerkesztésében, amiben Livius és Sallustius a követendő példák; ugyanis az a fényes és csillogó szónoki forma, amelyet nemcsak a legjobb szabályokkal, hanem a legkiválóbb példákkal is a szónokok fejedelme, Cicero, örökölt meg, ugylátszik, hogy sem koruknak nem megfelelő, sem azon körülmények tárgyalásával nem egyeztethető össze, amelyek között majd munkálkodniok kell.

A délutáni órákban a poéták főképen költemények írásával és levelek kidolgozásával foglalkoznak; a rhetoroknak a szónoklat szabályain kívül az első két hónapban Cicero De oratore c. munkáját, a másodikban Horatiust, a harmadikban Liviust, a többi hónapban válogatott beszédek magyaráznak. Ezekon kívül tanítani fogják a *földrajzot, történelmet és számtant*. Ugyancsak

gyakorolják a *német nyelvet* az igazgatótól kijelölt időben; különös gondot fordítsanak a helyesírásra és a szavak tisztaságára. A gyakorlati anyag kiválasztásánál a latin nyelvénél adott utasítások az irányadók.

A *földrajz* tanításában azonkívül, amelyek e tanulmánykör természetében és módszerében vannak, különösen azon dolgokat, melyek Európa közállapotára vonatkoznak s minden másnál emlékezetesebbek, amilyenek a háborúk, békekötések helyei stb. ne csak tanítsák, hanem röviden foglalják össze az eseményeket. Nem elég, hogy a tanuló megmutatta, hol vannak a Pyrenaeusi-hegyek, hol volt békekötés, hanem fel kell említeni, kik között s miért volt háború, mit értek el a békével, kik voltak a béke készítői? Két dolgot ér el a tanár egy munkával, mert a földrajzot, amely magában véve komoly és száraz, hacsak egyes helyek fekvéséről és ismeretéről szól legnagyobb részt, vonzóbbá és sokkal kedvesebbé teszi, azonkívül a tanulók olyan dolgoknak az ismeretével gazdagszanak, amelyek nem tudása amennyire illetlen volna egy nemesi ifjuhoz, az ország bármely részében foglalatostkodó ember számára ha nem is szükségesek, de nagyon hasznosak.

Igaz ugyan, hogy ez inkább a történelem, mint a földrajz köréhez tartozik, de mivel az ifjak rövid időt töltenek a collegiumban, arra elégtelent, hogy a történelmet részleteiben megtanulják, továbbá mert több más, nekik szükséges dolgokkal vannak elfoglalva, nehogy a közönséges dolgok ismeretében járatlanok legyenek, ilyen módon kell segítségükre lenni.

Ami a *történelmet* illeti, a tanár a következő tanítási módot tartsa meg: először tanítsa a bibliát, ennek elvégzésével a négy monarchiát: Assyriát és Persiát lehető röviden, a görögök és rómaiak történetét bővebben, mivel ezek tudására az auctorok megértésénél szükség van; épen ezért olvassák Canteliust, vagy Neuport munkáját a rómaiak szokásairól; ezek után következzen Magyarország történelme.

A *számtannál* figyelembe kell venni, hogy az ifjakat ne csak elmélettel foglalkoztassák, hanem gyakorlatra olyan példákat adjanak fel, amelyeknek házi és más külső kötelelességeknél is hasznát vehetik, hogy a tudomány e fajtájában is alkalmas egyénekké képeztessenek a közpályán való szerepkör betöltésére.

d) A szabályzat ezután az egymás és idegenekkel szemben való *kötelelességekről* és *tisztelettudó társalgási módról* ír elő intézkedéseket. Elrendeli, hogy az ifjak öltözete tiszta legyen, meg-

jelenésük előkelő. Étkezésnél illedelmesen viselkedjenek. Külsőkkel szemben legyenek mindig udvariasak.

e) Egyes vétségekre a következő *büntetések*et állapítja meg: 1. illetlen beszéd miatt a vétkes a többtől elkülönítve a szobájában étkezik és kétféle étellel kell megelégednie; ha ez nem használ, testi fenytéssel sujtásák. 2. A tanulásban hanyag növendékektől, ha a szép szóval való intés, buzdítás nem használ, egyféle ételt meg kell vonni. 3. Aki imádság közben tiszteletlenül viselkedik, a többiekétől elkülönített asztalnál étkezik. 4. Aki másnak a szobájába ment, szabad időben a szobában marad. 5. Aki másnak testi hibáit vagy tévedéseit a nyilvánosság elé viszi, annak az üdülés ideje alatt hallgatnia kell. 6. Aki dacos és nyíltan ellenszegülő vagy az igazgatót és a tanárokat csufolja, testi büntetéssel sujtandó, ha enyhébb orvosszert nem tesznek ajánlatossá a körülmények. 7. Aki verekedett a másikkal, az ebédelőben a többi szemeláttára térdeljen és mivel durva, nevetlen viselkedésével az egész közösséget megsértette, kérjen bocsánatot. 8. Aki kölcsönt adott vagy kapott, társát megcsalta, attól az ebéd elvonandó. 9. Akik már súlyos büntetést kaptak s előbbi vétségükbe visszaesnek, továbbá az itt nem említett, de előfordult súlyosabb esetek a biborosnak jelentendők.

f) A *gazdasági ügyek* intézője az igazgató, mindenre felügyel; nagyobb kiadásokat a biboros tudtával eszközölhet. Gondjaiba veszi a ház és a tanulók minden vagyonát, megállapítja az étkezési rendet. Az ebéd közönségesen négy, a vacsora háromféle ételből áll; nagy ünnepeken, a királynő és Migazzi név- és születésnapján ebédre hatféle étel van. Minden alkalommal van gyümölcs az évszaknak megfelelően. Intézkedik a mosdásról, tisztaságról. Az ifjak az igazgató vagy a tanárok tudta nélkül nem hagyhatják el az épületet.

g) Az *egyed-ünnepek* (Veni Sancte, Nep. szent János) h) az egészség ápolásáról szóló fejezetek után megállapítja a szabályzat a i) szorgalmi időre, vásár- és ünnepnapokra, gyónási és áldozási napokra, végre a szünetnapokra szóló *napirendet*. j) *Szorgalmi napokon* a tanulók $\frac{1}{2}$ 6 órakor csengetésre kelnek és 6 óráig öltöznek; 6 órától $\frac{1}{2}$ 7-ig magándolgokkal foglalkoznak; $\frac{1}{2}$ 7 órakor adott jelre összejönnek a reggeli imádság elmondására és Kempis Tamás könyvéből lelkiolvasmányt hallgatnak. 7 órakor reggeli, $\frac{1}{4}$ 8 órakor első csengetés és készülnek az előadásra. $\frac{1}{2}$ 8-kor kezdődik az iskolai lecke, a parvistákat világi tanító, a többit piarista tanár tanítja $\frac{1}{2}$ 10-ig. Ekkor az előadások csöngetésre végződnek és szent misére mennek. 10 órától $\frac{1}{2}$ 11 óráig a betűk csinosan való írásában gyako-

rolják magukat; $1\frac{1}{2}$ 11-től $1\frac{1}{2}$ 12-ig az előadáson feladott gyakorlatot készítik el. $1\frac{1}{2}$ 12-től 12-ig mosakodnak, fésülködnek, rendbeszedik magukat, 12 órakor ebéd. $\frac{3}{4}$ óráig ebédelnek, azután felkelnek s a közös asztalnál maradnak az igazgatóval és tanárokkal, meg van engedve $\frac{3}{4}$ 2-ig az illedelmes, szerény társalgás. $\frac{3}{4}$ 2-kor csöngetésre mindenki a szobájába megy s elkészül az előadásra. Délután 2—4-ig előadás. 4—5-ig szabad idő. 5-kor összejönnek a parvisták a tanító-nál, a többiek a tanároknál és egymást kérdezve ismétlik az iskolában tárgyalt anyagot. $1\frac{1}{2}$ 6 órakor rózsafüzérimádkozásra csöngetnek, annak végeztével Nep. szent János tiszteletére egy Miatyánkot, Üdvözlégyet mondanak egy imádsággal (Deus, qui invictus), $1\frac{1}{2}$ 7 órakor vacsora, utána $1\frac{1}{2}$ 9-ig szabad idő, ekkor elmondják az esti imádságot, 9 órakor lefekvés.

Vasár- és ünnepnapokon 6 órakor van felkelés, 8 órától 9 óráig az igazgató a katekizmust tanítja. 9 órakor szent mise. $1\frac{1}{2}$ 11— $1\frac{1}{2}$ 12-ig tanítás a számtanból. Egyebekben, mint máskor. Ebéd után $\frac{3}{4}$ 2-ig szabad idő vagy zene; $\frac{3}{4}$ 2— $\frac{3}{4}$ 3-ig földrajz; 3 órakor litánia, utána séta $1\frac{1}{2}$ 5-ig. $1\frac{1}{2}$ 5—5-ig szépírás, 5— $1\frac{1}{2}$ 6-ig kérdeztetés a földrajzból, $1\frac{1}{2}$ 6 órakor rózsafüzér, egyebekben, mint a többi napon.

Gyónás és áldozás előtti napon délután nincsen előadás, ehelyett az időt ájtatossági gyakorlatokra fordítják. Gyónás napján 6 órakor felkelés. 8-kor gyónás, 9-kor szent mise alatt nyilvános áldozás, ezután szentségimádás. 10 órakor lelkiolvasmány otthon. Gyónni a meghatározott napokon kívül is meg volt engedve, de áldozni csak a megállapított napokon lehetett.

Szünetnapokon új volt az, hogy $1\frac{1}{2}$ 8— $1\frac{1}{2}$ 10-ig séta volt; hallgattak ilyenkor is szent misét. $1\frac{1}{2}$ 11— $\frac{3}{4}$ 12-ig történettanítás volt. Ebéd után kimehettek $\frac{3}{4}$ 5-ig; 5 óra után a történelmi leckét ismételték.

4. A szabályzat megérteti velünk legegyszerűbben az alapítónak, *Migazzinak a szándékát*. A nemes gondolkodású főpapot elsősorban az vezette, hogy a kiváltságos rend elszegényedett tagjai gyermekeinek megadja azt, amit a szülői ház nem tud megadni. Külön intézetben a nemes emberek gyermekeinek megfelelő nevelésben részesíti őket, erősíti bennük a kiváltságos renchez való tartozás érzését, ellátja mindazokkal az ismeretekkel, amelyekre majdan mint nemes embereknek a közpályán szükségük lesz. Ennek a nevelésnek kellett eredményezni, hogy a collegiumból kikerülő ifjuban éljen a rendiség eszménye és hagyományokhoz való ragaszkodás, kialakuljon olyan lelki alkat, amely tudatában van egyfelől különleges helyzetének, de

tudatában van e helyzetből folyó kötelességeinek is. E nevelés alapja a szigorúan értelmezett katolikus vallás. Láttuk a tanulmányi rendből és a napirendből, hogy a tanulók idejének igen nagy részét vallási gyakorlatok, a vallástan tanítása foglalják le. A vallásos érzésben nevelt, a vallás igazságait ismerő ifjútól lehet várni első-sorban, hogy az egyház iránt való kötelességeit teljesíti.

Tudjuk, hogy a collegium alapításában Mária Terézia volt Migazzi segítségére. A szabályzat különösen elrendeli, hogy az uralkodó iránt való kötelességek tárgyalására nagy gondot fordítsanak. Az a légkör, amelyet a collegiumban a szeretet teremtett meg, mindenképp felett alkalmas volt arra, hogy a tanulóknál az egyházzal való ragaszkodás és az uralkodó iránt való hűség megizmosodjék. Azt a lelki alkatot, amellyel a tanulók innen kikerültek, e két érzés állandóan táplálta, színezte. Így látta Migazzi az intézményben megvalósulni azt a szándékát, hogy az egyházzal ragaszkodó, uralkodójához hű alattvalókat neveljen.

A tanulmányok közül legfontosabb a latin. A cél az volt, hogy a tanulók jól megtanuljanak latinul írni és beszélni. Azonban a tanításnál nemcsak nyelvtani szempontok voltak irányadók. A piaristák már ebben az időben rajta voltak, hogy a tanuló a nyelvvel együtt megértse az író gondolkodásmódját, egy-egy kifejezés módjait, érzelmi componenseit. Nemcsak nyelvtani, de stilisztikai és irodalmi fejtegetésekkel is kísérték a tanítást. A többi tárgyat a latinhoz képest csekély terjedelemben tanították vasár- és ünnepnapokon és szünetnapokon. Ezekben a tárgyakon kívül *a műveltségre vonatkozó ismeretekből* is (civilitas morum) külön oktatást nyertek a tanulók.

Egyébként a szabályzat csak a külső keretet adta meg, igazi életet a hivatásuknak élő tanárok vittek bele. Amint már láttuk, a collegiumban nemcsak a szabályzatban előírt ismereteket tanították, hanem többet. Tapolcsányi Gergely rendfőnök többször meglátogatta az intézetet, kiváló tanárokat helyezett oda, akik mindazokban a tanulmányokban jártasak voltak, amelyekre Migazzi akarta a növendékeket taníttatni, amelyek a kor nevezetes ilyenmű intézeteiben megvoltak. A Theresianum utolsó igazgatója a legnevezetesebb piaristák egyike, Pállya István, a *magyar nyelvet* és *szépirost* tanította; a rend egyik legműveltebb és legképzettebb tagja, Keszthelyi László pedig, aki nagyon jártas volt a francia nyelvben és irodalomban, a *francia nyelvet*. A francián kívül a *polgári építészet* elemeit is megismertették. 1764-ben szó volt arról, hogy *jogot* is

tanítsanak, a rendfőnök már gondoskodott is tanárról, de egyelőre még elhalasztották a terv kivitelét.

A szabályzat világi tanítót is említ, aki az elemistákat tanította volna. A collegiumi tanárok névjegyzékéből kitűnik, hogy ezt a munkakört is piarista töltötte be; a Historia Domus-ban sem találtam még csak célzást sem arra, hogy világi tanító is lett volna a collegiumban. Így fel kell tennünk, hogy a szabályzat e pontja sohasem érvényesült.

Arról, hogy a nevelésnek és a tanításnak tényleg milyen volt a menete, milyen volt az eredménye, évenként többször maga Migazzi győződött meg. A vizsgálatokon és egyéb alkalomkor többször megjelent, maga kérdezte a növendékeket. Így például 1763. szeptember 24-én a káptalan tagjaival együtt megjelent a vizsgálaton. Ott voltak a váci piarista rendház tagjai, továbbá két jezsuita: a bécsi Theresianum rectora egy társával. A vizsgálatot maga a biboros vezette, minden tanulóhoz több kérdést intézett. A vizsgálat végén megkérdezte a bécsi Theresianum rectorát, hogy mit szól a tapasztalatok után növendékeihez; az helyeslő fejbólintással fejezte ki tetszését, mire Migazzi mosolyogva jegyezte meg, hogy el kell ismernie azt, hogy a bécsi növendékek fényesebbek, az övéi szegényebbek, de tanultabbak.

Migazzi valósággal büszke volt a növendékekre, akiket a magáéinak tartott.

Az ilyen módon kibővült tanulmányi anyag sikeres végzése mellett gondoskodtak a tanárok arról is, hogy a tanulókat *a cselekvés és beszélés ügyes módjára* rászoktassák. Erre szolgáltak az iskolai színelőadások. Perczel Imre, Keszthelyi László minden évben tanítottak be Plautus- és Terentius-darabokat. Valahányszor Bécsből Vácra érkezett Migazzi, mindig kedveskedtek neki színelőadással, amelyen megjelent a város és a környék előkelősége. Így mikor 1763. nyarán előadták Perczel Imre vezetésével Plautus Captivi, Szeitz vezetésével Terentius Adelphi c. darabját megfelelő változtatással, a vendégek sorában ott volt gróf Grassalkovich Antal, a királyi udvari kamara elnöke, gróf Hadik András, katonai főparancsnok Budán, Koller Ferenc személynök, a hétszemélyes tábla több ülnöke, a Pestvármegye alispánja, Barkóczy Ferenc hercegprímás, gróf Eszterházy Károly egri, Koller Ignác veszprémi püspök. Mária Terézia és fejedelmi kísérete előtt 1764. augusztus 30-án játszottak el egy Plautus darabot, amelyben két gróf Hadik-fiu szerepelt. A királynő és kísérete nem győzte dicsérni a tanulók ügyességét. Nevezetes előadást tartottak 1766. szeptember 13-án, amikor Albert

herceg és Krisztina főhercegnő sok mágnás és más egyéb előkelőség kíséretében a Dunán utazott Budára. A Duna mellett két diadaliv között nyílt színpadot állítottak fel, amelyen a nemesi ifjak német nyelven játszottak el egy Plautus-darabot; 1767-ben előadtak egy Der Schmeichler című németnyelvű színjátékot.

A színelőadásokon kívül voltak vitatkozások (disputationes), amelyek alkalmával önképzésük eredményét mutatták be a tanulók. Nevezetes volt az a vitatkozás, amelyet a királyi kamara elnökének jelenlétében a fizikából rendezett Perczel Imre két nemesi ifjuval: Beniczky Jánossal és Jelenffy Ignáccal.

Ilyen eleven, lüktető élet volt a collegiumban. Migazzi nagylelkűsége, a piaristák lelkes buzgósága néhány év alatt virágzó intézetté tették. Az a szellem, amelyet itt megismertünk, az a kitartó, áldozatos munka, amely a Collegium Pauperum Nobiliumban szerény keretek között megindult, már ott nagyarányúvá bontakozva tovább folyt a *Theresianumban*.

II.

A Theresianum.

A) *Külső története.*

A haladó idők szellemében való nevelés ügye a XVIII. századnak már az első negyedében mindjobban foglalkoztatta azokat a köröket, amelyek érintkezésben voltak a nyugati eszmeáramlatokkal. Minél inkább vált érezhetővé az iskola és az élet egymástól való eltávolodása, minél inkább látták, hogy az iskola a meglévő keretekben nem tudja a tanulót felszerelni azokkal az ismeretekkel, amelyekre különösen a főrangúknak és nemeseknek, az országos ügyek leendő vezetőinek szüksége lesz, annál inkább érlelődött és annál szélesebb körben terjedt egyfelől az iskolai nevelésoktatás rendje megváltoztatásának gondolata, másfelől az a kívánság, hogy a nemesi rend, a főrangúak gyermekei ne legyenek arra utalva, hogy külföldön szerezzék meg korszerű műveltségüket, hanem ennek megadására itthon létesítsenek intézményeket. A rendi világban s hazánk sajátlagos viszonyai között érthetően fontos volt, hogy a rendi Magyarország vezetői hol, milyen befolyás alatt nyerik neveltetésüket. Természetes tehát, hogy a nemesi ifjak részére létesített akadémiák felállításánál nemcsak nevelési, hanem politikai szempontok is közrejátszottak. Látjuk ezt Koptik Oddo bencésapát esetében, aki Mária Terézia uralkodásának első éveiben felvetette egy nemesi akadémia tervét²³⁾ s dicséretre méltó buzgósággal szorgalmazta annak kivitelét, de fáradozásait politikai szempontból hiúsították meg. Koptik Oddo törekvései bennünket közelebből is érdekelnek, mert mikor a felállítandó akadémia számára helyet kerestek, a terv egyik jóindulatu támogatója, gróf Eszterházi József horvát bán, a helytartótanács egyik legbuzgóbb tagja Vácot ajánlotta. Az ajánlatot gróf Uhlfeld főkancellár azzal utasította vissza,

²³⁾ V. ö. Károlyi Árpád: Nemesi Akadémia terve a múlt század első feléből. Századok. 1884. 1—21. l.

hogy Vác nem lenne „anständig für die teutsche junge Herren und unser Absehen ist die ungerische Jugend durch die teutsche zu cultiviren“.²³⁾

A szép terv akkor nem sikerült. A főkancellár ellenvetései között többek között azt írta: „ . . . ich sehr zweifle, ob die hungerische Ordensgeistliche sich auf die adeliche Erziehung verstehen. Die Erfahrung aber giebet, dass alle dergleichen instituta mit der Person des Directoris steigen oder fallen . . .“²⁴⁾

Ha nem is Koptik Oddo terve szerint, de nemesi ifjak részére 23 év múlva Mária Terézia Vácon alapít akadémiát s azt szerzetesekre, a piaristákra bizza. Igaz, hogy a váci Theresianum nem kancelláriai felterjesztések eredményeképpen, hanem Migazzi bíboros közbenjárására jött létre. A nagy királynő ismeretes politikája és egy nemes gondolkodású főpap jószívűsége, áldozatkészsége életre keltette azt az eszmét, amelyet a számító hivatalnoki és politikai szellem elrontott.

Migazzi már a collegium alapítása alkalmával jelezte, hogy szeretné, ha több nemesi ifju neveléséről gondoskodhatnék. Az évről-évre több alkalommal tett látogatásai, a növendékek előmenetele, a piarista rendfőnökkel folytatott tárgyalásai, a piarista tanárok munkája meggyőzték őt arról, hogy a nemesi ifjak nevelésének ügye legjobb kezekben van a piaristáknál. Székvárosa iránt táplált jóindulata ösztönözte őt, hogy Vácot gazdagítsa egy új intézménnyel. Minden lehető alkalmat felhasznált arra, hogy az udvar figyelmét a városra irányítsa. Ezt mutatják azok az ünnepségek, amelyeket rendezett, mikor a királynő s az udvar tagjai itt megjelentek. Mária Teréziának azt az elhatározását, hogy Vácon 20 nemesi ifju részére királyi költségen nemesi akadémiát alapít, Migazzi befolyásának lehet tulajdonítani.

A királyi elhatározást a bíboros 1767. márciusában közölte a piaristákkal; tárgyalást folytatott Orosz Zsigmond rendfőnökkel az épületre és a tanárookra vonatkozóan. Ugy látszik, hogy eleinte az új intézményt ott akarták elhelyezni abban az épületrészben, amelyet már előbb építeni kezdtek a collegium részére. Erre vall, hogy 1767. májusában Migazzi a bécsi Theresianum rectorával és egy építésszel jött megnézni az építkezéseket. Lehet, hogy mert az építési munkálatok sokáig huzódtak s az új épület különben sem lett volna elég az új intézmény részére, Migazzi elhatározta,

²³⁾ V. ö. Károlyi Árpád: Nemesi Akademia terve a mult század első feléből. Századok. 1884. 1—21. l.

²⁴⁾ U. o.

hogy a püspöki palotát (a mai kir. siket-néma intézet épületét) fogja átengedni, ha a királynő ebbe beleegye. A beleegyezést sikerült megszereznie: hozzáfoghattak a szükséges átalakításokhoz, amelyek lehetővé tették, hogy 1767. őszén a Theresianumban megkezdhetők a felvett nemesi ifjak nevelését. 1767. nyarán a rendfőnök Bécsbe ment, hogy megköszönje a királynőnek azt a magas kitüntetést, hogy a Theresianum alapításánál a rendre gondolt, újból kérte jóindulatát s kérte egyuttal, hogy alapítólevéllel biztosítsa az intézmény létét.²⁵⁾

A királynő 1767. szeptember 5-én a kegyes-tanítórend főnökéhez intézett *leiratban* ²⁶⁾ tudatta, hogy azon anyai gondoskodásból kifolyólag, amellyel a magyar nemzet iránt viseltetik, királyi költségen intézményt létesít, amelyben gondoskodni kíván a magyar nemesi ifjak, elsősorban a convertiták, a szegénysorsu mágnások, továbbá az örökös tartományok kamarai tisztviselői és a katonatisztek fiainak neveltetéséről és taníttatásáról; az intézmény vezetését a piaristákra bizza. Felhívja egyuttal a rendfőnököt, hogy tiz megfelelő, jötehetségű magyar nemesi ifjut terjesszen fel okt. 15-ig.

Az október 31-én ²⁷⁾ és november 30-án ²⁸⁾ kelt leiratok értelmében Magyarország részéről felvették: Majthényi János, Szlavy József, Kende Pál, Laczkovics István, Mokos Antal, Buday Mihály, Reviczky Mihály, Hersching György, Késmárky György, Zanathy József; Dalmácia, Horvátország és Szlavónia részéről: Jursich János, Jagusich György, Vukmanits József, Arbanasz György; Erdély részéről: Cserey József, báró Orbán Pál, és Elek, báró Seeberg Márton, Hutter Márton, Kraitsovits József. Ezek voltak a Theresianum első növendékei. Velük együtt voltak a Collegium Paup. Nob. növendékei, akik eddig még nem végezték be tanulmányaikat.²⁹⁾

1767. ősztől kezdve a Theresianum mint új rendház szerepel, amelynek élére a rendfőnök Tuschleitner Kajetánt nevezte ki. Az első évben a ház szerzetesi személyzete 7 áldozópapból és egy clericusból állott.

A házirend és fegyelem fenntartására a convictus külön szabályzatot kapott.³⁰⁾

²⁵⁾ Hist. Dom. Vác. I.

²⁶⁾ O. L. H. T. Lad. A. Fasc. 22.

²⁷⁾ ²⁸⁾ O. L. u. o.: továbbá: Ud. Kanc. Or. Ref. 1767. 353. 1768. 352.

²⁹⁾ V. ö. Catalogus Juv. Gymn. Vác. 1767.

³⁰⁾ Statuta et Leges ab Augustissima Imperatrice approbatae et decretae ac ab omnibus nobilibus ac academicis in Vacienſi Regio-Theresiano Collegio observandae. A rendi központi levéltárból.

1767. nov. 2-án a tanítást megkezdték,³¹⁾ de az akadémia megnyitásának ünnepségét csak 1768. május 13-án, a királynő születése napján tartották meg. A dominikánusok templomában tartott istentisztelet után diszes menetben vonultak az új akademikusok a Theresianum épületébe a tulajdonképeni megnyitó ünnepélyre. Jelen volt gróf Hadik András királyi megbízott, sok más mágnás és nemes ember. Itt legelőször gróf *Migazzi Kristóf* biboros mondott gyönyörű *beszédet*³¹⁾ a nagy királyné bőkezűségéről, anyai gondosságáról s az új intézmény fontosságáról.

Amit ilyen nagy fénnel, ekkora nagy gyülekezetben ünnepe-
 pelnek — ugymond — az olyan nagy, annyira jelentős, hogy
 fontossága nemcsak Vácra, hanem az egész országra kihat. S ezért
 is, mint annyi másért, Mária Teréziának tartozunk hálával. Ha meg-
 gondoljuk, hogy mennyit tett az ország anyagi jólétének előmozdi-
 tására, a béke megteremtésére, azt kell hinnünk, hogy ő, mint az
 égből idekerült ajándék, adatott nekünk (delapsum e coelo donum).
 A magyar nemzet iránt való eddigi megszámlálhatatlan érdemeit
 egy újabb nagy tettel növelte. „Beláttad, bölcs királynő, hogy a
 javak, melyeket alattvalóidnak nyújtottak, ha mindjárt a legnagyobbak
 is, mégis erősek, szilárdak nem lehetnek másképen, hacsak a
 polgárok erényessége, tudása és vitézsége által meg nem őriztetnek.
 Ugyanis láttuk, hogy birodalmak, amelyek tartós hatalommal,
 gazdagsággal s a szerencse egyéb javaival a legnagyobb dicsőségre
 jutottak, alattvalóik gyávasága, tunyasága és bünei következtében
 egyszerre összeomlottak; ezt a bajt előre kellett látni, hogy a
 Mária Terézia bámulatatos apostoli buzgalma uralma alatt szerzett
 dicsőség megőriztessék; már pedig miféle hathatósabb, erősebb
 védelmet lehetett volna kigondolni, mint azt, amelyet királynőnk
 csodálatosan nagylelkű adományából, különleges jóindulatából ma
 olyan gazdagon kapunk. Ez az intézmény a ti számotokra létesül,
 vitézlő főemberek, hogy fiaitok a legjobb neveltetést kapják s azokban
 az ismeretekben képeztessenek ki, amelyekből a legnagyobb dicsőség
 és a haza jóléte függ; ki ne tudná, hogy az állam boldogsága
 s a család jó hírneve megerősítésének és növelésének alkalmasabb

³¹⁾ Megjelent nyomtatásban is: Christophori e comitibus Migazziis S. R. E. Cardinalis, Archiepiscopi Viennensis et Vacien-sis episcopatus Adminis-tratrix Gratiarum Actio vel Eucharisticon Mariae Theresiae Augustae, dum Collegium Vacien-se munifica eius liberalitate nobili iuventuti Hungaricae formandae institutum III. id. Maii MDCCLXVIII. coram frequentibus Apostolici Regni proceribus dedicaretur. Pestini, typis Eisenbergerianis.

és biztosabb eszköze nincsen, mint az ifjuság helyes nevelése, amelyben mintegy magban az egész élet további iránya megvan. Lesznek majd az egyházban is, az államban is kiváló vezetők, bölcs tanácsadók, vitéz hadvezérek, ha az ifjak olyan nevelésben részesülnek, amellyel az ilyen fényes állásra, sikerhez és dicsőségre lehet jutni.“ Mária Terézia az ifjuság jó nevelése érdekében az egész birodalomban nagyon sokat tett, kitől várhatna a magyarság is e téren valamit, ha nem tőle. Évekkel ezelőtt a bécsi Theresianumban néhány magyar ifju számára ingyen helyett biztosított, ez azonban jóllehet a legnagyobb jóindulatból fakadt, a magyar nemes-ségre nézve nem annyira jelentős; azért arra gondolt a királynő, „hogy az ő boldog országának közepén a nevelésnek erősségét az erényességnek hajlékát, a műveltségnek székhelyét állítsa föl s így fiaitokat mintegy a kebleteken, öleléstekben tartsa meg s a többi nagy előnyhöz ezt az alkalmatosságot is hozzáadja, hogy ti, midőn e város szomszédságában levő Pesten kénytelenségből ügyes-bajos dolgaitokat intézitek, ugyanazon alkalommal meglátogathassátok gyermekeiteket, közvetlenül tudomást szerezhessetek azok erkölcséről, a tanulmányokban való haladásáról, szokásairól, természetéről, egész életéről.“ A királynő ebben a leleményességnek és körültekintő gondosságnak tanujelét adta. „Választhatott volna ilyenféle gyönyörű műve megteremtésére nagy kiterjedésű országában más várost, amely fényes nevével, nagy és előkelő épületeivel Vácot nagyon is felülmulja, de előnyösebb s rátok nézve alkalmasabb helyet nem választhatott volna; mert annyira van Pesttől, amekkora távolság kell ahhoz, hogy az ifjak füléhez a közélet zaja ne jusson el s a muzsáknak kedves nyugalmát ne zavarja; egyuttal annyira közel van hozzá, hogy amikor ügyeitek benneteket oda kényszerítenek, új költségek, idővesztegetés és nehézkes utazás nélkül gyönyörködhetek gyermekeitek jámborságában, tudományában, műveltségében s azok tanításában. A többi iskolai jellegű intézetben, amelyeket a királynő gondosságából és bőkezűségéből virágoznak s amilyenek nagy számmal vannak, olyan ismereteket közölnek s olyan tárgyakat tanítanak, amelyek minden nemzettel közösek; de ebben az intézetben azt tanítják, ami Magyarország jólétének előmozdítására leginkább alkalmas és megfelelő; a történelemnek, a régi kornak olyan példáit állítják itt gyermekeitek szeméi elé, amelyek nemcsak a többi nép dicső tetteit ölelik fel, hanem a ti őseiteknek helyesen, vitézül, bölcsen végrehajtott tetteit mintegy fénylő tükörben szemlél-tetik, hogy a család dicsősége az ifjak lelkesedését felgerjessze

s annak a maga részére való megszerzésére hevitse ; itt törvényeket és olyan szabályokat ismertetnek, amelyek nem csupán ama leg-ősibb és minden dolog első természetére vonatkoznak, hanem amelyek a ti hazátok szokásaival és érdekeivel a legszorosabban összefüggnek, hogy a szülők kitűnő neveléséhez szoktatott ifjuság azok megszokására és utjára vezetessék.“ A beszéd befejező részében Isten kegyelmét kéri a nemesen gondolkodó és érző királynőre, akinek emlékét meg fogja őrizni az új intézet, amelyben a nemesi ifjakat vallásosságra, a király iránt való hűségre, hazaszeretetre fogják nevelni és a hasznos tudományokra oktatni.

Migazzi beszéde után gróf Hadik András átadta a piaristáknak az intézet kulcsát, jelképezve ezzel, hogy a vezetést rájuk bízta a királynő, majd a husz alapítványi helyre felvett tanulónak egy-egy Mária Terézia-érmét adott. A rend nevében Conradi Norbert kormánytanácsos dicsőítette a királynő uralkodói erényeit és fejedelmi gondoskodását a nemesi ifjakról, megköszönte a piaristák kitüntetését s ígéretet tett, hogy derekas munkával teszik arra méltóvá magukat.

Az akadémia egész szervezetét az *alapítólevélből*²⁹⁾ ismerjük meg. A bevezetésben kijelenti a királynő, hogy országai, tartományai hasznára, gyarapodására, a legfőbb szolgálat előmozdítására semmi jobbat nem tehet, mintha hű alattvalóinak utat és alkalmat nyit, azok szülőinek eszközöket és* segítséget nyújt, amelyek segítségével fiaik a jó erkölcsökben és minden hasznos tudományban úgy képeztessenek és neveltessenek, hogy idővel neki és utódainak hasznára, az államnak teljesítendő szolgálatokra alkalmasokká váljanak. E célra már több alapítványt tett és collegiumot alapított, amelyek üdvös törvényekkel szabályoztatván, a kivánt eredményt bizonyosan el fogják érni. Ugyanezen cél elérésére Magyarországon *Vác városában* husz növendék részére collegiumot alapít, alapítványt tesz és az intézmény s a növendékek állandó lakó helyéül a püspöki palotát adja ; az új collegiumnak több jogot is biztosít annál örömebb, minél inkább gondol az állam jólétére, amely a minden tekintetben hasznos alattvalók pótlása nélkül fenn nem tartható. Az intézmény üdvös munkája csak úgy biztosítható, ha a meghatározott elvekre és alkotmányra támaszkodik. Ezért elrendeli 1. hogy a collegium közvetlenül az ő legfőbb felügyelete és hatalma alatt legyen. 2. A növendékek az ő előzetes tudtával és beleegyezésével vehetők fel, mégpedig csak olyanok,

²⁹⁾ A mellékletekben közöltem az alapítólevél másolatát.

akik tehetségesek, nyílt eszűek és érdemes szülőktől származtak; a felvételnél előnyben részesülnek a convertiták, a kamarai tisztviselők gyermekei, ezek közül a magyar királyi udvari kamara által felterjesztendőkből négyen a többieket megelőzik. 3. A collegium anyagi és szellemi ügyeinek vezetését a *piaristákra bizza*, mivel teljes bizalommal van buzgóságuk iránt. Az új collégiumban a nevelés és tanítás rendje a bécsi Theresianum mintájára állapítandó meg. 4. Reméli, hogy nemcsak a humaniorák, hanem a magasabb tanulmányok, különösen a filozófia, matematika, chronologia, geografia, heraldika tanítására is megfelelő tanárokat szemelnek ki, a zsenge ifjuság nevelésére pedig olyan praefektusokat rendelnek, akik egy vagy több nyelvben, különösen a németben jártasak. Fenntartja, hogy a tanárok áthelyezésével akarátát érvényesíthesse. Magának tartja fenn a főfelügyeletet s ennek gyakorlásával megbizza a váci püspökség adminisztrátorát, akit mindenről értesíteni kell s aki esetről-esetre jelentést tesz a helytartótanács útján. 5. A latin és a többi ismeretek tanításánál, valamint a jog előadásánál ugyanazt a módot kell követni, amelyet a bécsi egyetemen követnek. 6. Mivel az ifjuság táncra, német és francia nyelvre is taníttatik, ezen tanítói állásokat is megszervezi. Megengedi, hogy az alapítványos 20 növendéken kívül más bennlakó növendékeket is felvehetnek fizetéssel úgy, hogy a ruhán kívül a tanításért, ellátásért, kiszolgálásért évenként 180 forintot fizetnek. 7. Gondoskodik egy orvostól és szükséges orvosszerekről. 8. Gondoskodik az intézmény fenntartására szükséges alaptökről. Mégpedig

a) 20 növendék ellátására (ebéd négy, vacsora háromféle étel) 130 forintot, ruhára 50 forintot számítva kell	3600 forint
b) az igazgatónak	300 „
c) hat piarista után (személyenként 150 frt)	900 „
d) a jogtanárnak	400 „
e) az orvosnak, gyógyszerészre, táncitanítónak, a francia nyelv tanítójának	400 „
f) a szükséges házi alkalmazottaknak	300 „
g) tatarozásra	100 „
Összesen	6000 forint

Ennek a hatezer forintnak megfelelő alaptőke fejében 150.000 forintot helyezett el 4°/_o-os kamatozással. 9. Hogy az intézménnyel célját elérje, elrendeli, hogy a) a husz alapítványi helyre csak jó tehetségű ifjak vétessenek fel Magyarországból, Erdélyből és Horvátországból; b) minden növendék csak addig maradhat az intézetben,

amig minden tekintetben megfelel; ezért minden iskolai év végén kimutatást terjesszenek fel a tanulók viseletéről és előmeneteléről a helytartótanács útján; c) elrendeli, hogy a husz tanulót, amint a gimnáziumi és filozófiai tanulmányokat befejezték, meg kell kérdezni, hogy katonai vagy polgári hivatalra van-e hajlandóságuk s erről jelentés teendő. Ha valamely alapítványi hely megüresedik, a királynőnek, vagy pedig a váci püspökség adminisztrátorának jelentést kell tenni, hogy az betölthető legyen. 10. A belső életre vonatkozóan ismételt elrendeli, hogy az ifjuság nevelése, tanítása, ellátása a bécsi Theresianum és egyetem mintájára történjék. Az ájtatossági gyakorlatok is ugy tartandók, mint a bécsi Theresianumban s amint már itt is eddig tartattak; a kijelölt gyónási napok pontosan megtartandók; ezenfelül örökemlékezetül a reggeli, az asztali és esti imádságokban megfelelő kifejezésekkel említés tétessék az alapítóról. Egyforma öltözete legyen az alapítványos növendékeknek és a convictoroknak: égbék színű ruha, magyar nadrág, német szabásu mellény, fekete hajtókás frakk. Ezenkívül a husz alapítványos tanulónak ezüstből való aranyozott emlékérmét készítettett királyi nevének köriratával s megengedte, hogy azt mellükön hordják; aki az alapítványt elhagyja, attól az emlékérmét visszaveszik. 11. A collegium igazgatója évről-évre felterjeszti a számadást, hogy megállapítható legyen, vajjon az egy-egy növendék után járó összeget megfelelő célra fordították-e. Reméli a királynő, hogy ezt az alapítványt utódai fenntartják és gyarapítják. Figyelmezteti mindazokat, akiket illet, hogy az alapítványra vonatkozó minden rendelkezést pontosan tartsanak meg és mindent kövessenek el, ami annak gyarapodására szolgál s az ő szándékának megfelel.

Az alapítólevélben megállapított elvek nem érvényesültek 1767-ben azonnal hiány nélkül, a megállapított keretek sem épültek ki véglegesen az egész idő alatt. A Catalogus Juventutis Gymn. Vaciensisből tudjuk, hogy a filozófiai tanulmányokat a gimnáziumban tanulták a Theresianum növendékei addig, amig a püspöki palotában laktak. Minden tárgyat csak később, az új épületbe való átköltözés után tanultak a convictusban.

Az alapítólevél említést tesz jogtanárról. Megállapítható, hogy a váci Theresianumban soha nem tanítottak jogot. Ezt a növendékek csak magán uton tanulhattak.³³⁾

³³⁾ Jura non nisi privatim cum assumendi peculiaribus impensis Procuratoris, qui et hic non desunt, adminiculo condisci possunt. Prot. Lit. Vicarial. Eppi Zerdahelyi ab a. 1780—1785.

A piarista tanárok száma a convictorok számának növekedésével mindig nagyobb lett. Az a jó hírnév, amelyet a piaristák már a Collegium Pauperum Nobiliumban megalapoztak, Migazzi állandó érdeklődése és felügyelete messzeföldön híressé tette a váci Theresianumot. Sok volt a felvételre jelentkező convictor úgy, hogy a püspöki palota épülete csakhamar szűknek bizonyult. Migazzi gondoskodására vezethető vissza a királynőnek az az újabb elhatározása is, hogy a Theresianum részére a város északi részén, a királylátogatás alkalmával emelt diadalkapu mellett új helyiséget adott. Migazzi 1775. november 17-én írja³⁴⁾ a Theresianum rectorának, nagy lelki gyönyörűséggel szerzett tudomást arról, hogy a váci Theresianum napról-napra növekszik s annak, hogy a szülők kívánságai teljesíthetők legyenek, az épület szűk volta az oka, ami miatt nem vehetnek fel annyi növendéket, amennyien szeretnének jönni. Elhatározta tehát a királynő, hogy azt az épületet, amely a diadalkapu mellett van épülőben, befejezteti a maga költségén s a Theresianumnak adja. Az épület tágas, egészséges fekvésű, minden zajtól távol van.

Erről az épületről szólván Kiss Adorján, aki a convictus felosztása idején vicerector volt a Theresianumban s innen Veszprémbe került, azt írja a veszprémi ház Historia Domusában, hogy a tulajdonképeni Vác és Kisvác határán két épületet kezdtek, egyet az érdemesült parochusoknak, egyet az irgalmasrendieknek; mielőtt a két épület elkészült volna, a királynő Migazzi javaslatára a nemesi ifjak convictusává alakította át és építtette fel egészen. A két épületet egy középső fallal összekötötték; a két szárnyat a Duna felőli oldalra emelték. A rendelkezésemre álló adatokból nem derül ki, hogy pontosan mikor költöztek át a püspöki palotából az új épületbe. Az 1777/78. iskolai évben már ott voltak. Ez megállapítható a főigazgatói látogatás jegyzőkönyvéből.³⁵⁾

Az új épületben a növendékek száma egyre növekedett. Például az 1780. évről szóló kimutatásban háromféle növendék szerepel: vannak királyi alapítványi, biborosi alapítványi növendékek és convictorok; összes számuk 75; tudjuk, hogy alapítványi növendékek Magyarországból, Horvátországból és Erdélyből voltak. Convictorok voltak Csehországból, például a Hrzan grófok, gróf Kinszky Ferdinánd; Sziléziából mind a két Veskampus; Görz grófságból, Gradiskából, ilyenek: gróf Delmestri, báró Baselli.

³⁴⁾ A levél a rend központi levéltárában van. Theres. Vac. Fasc. 1. № 73

³⁵⁾ O. L. H. T. Distr. Bud. 1777.

Az új épületben egy-egy főrangú fiú mellett lehetett külön praefectus, kaphatott külön kiszolgálást, külön lakást. Amint Kiss Adorján leírásából tudjuk, az épület berendezése fényes volt. Paedagogiai felszerelése is elsőrendű volt,³⁶⁾ mint a felozlatáskor készült leltárból³⁷⁾ megállapítható.

Volt az intézetnek itt is, mint már előbb is, külön kápolnája sekrestyével, mindkettő a szükséges felszereléssel. A kápolna első-sorban a convictus és a theresianumi rendház tagjai vallási gyakorlataira szolgált, de némi megszorítással nyilvános jellegű volt.³⁸⁾ A Theresianum helyén álló mai kir. fegyintézet temploma alatt³⁹⁾ ma is olvasható a convictusi kápolna oltára fölött elhelyezett következő felirat:

RELIGIONI IN DEUM
FIDEI IN REGEM
CARITATI IN PATRIAM
MARIA THERESIA AUGUSTA
REGINA APOSTOLICA
CHRISTOPHORO CARDINALI E COMITIBUS A. MIGAZZY
SACRAM PROFANAMQUE⁴⁰⁾ VACIENSIVM REM PUBLICAM
GUBERNANTE
HAS AEDES PONI CURAVIT

A. MDCC

LXXVII.

A kápolnában megvolt a rendalapító üvegre festett képe.

Volt a Theresianumnak könyvtára, amely, úgy látszik, első-sorban az iskolai igények kielégítésére szolgált. A leltár félezernél több munkát sorol fel, amelyek között megtaláljuk az iskolai tárgyak compendiumait, különböző alkalmakkor mondott egyházi és politikai beszédeket. Legtöbb a hittudományi és bölcséleti munka, közöttük Descartes, Wolf művei; van sok görög és latin klasszikus; jogtudományi munkák, Verböczy Tripartituma, Binner: Apparatus eruditionis ad iurisprudentiam 6 kötetben; földrajzi, történelmi munkák és lexiconok: Polybius, Fleury, Schwandtner, Desericius, Pray, Katona István munkái; fizikai, természettudományi munkák, köztük Linné művei; továbbá Pázmány beszédei, Horányi

³⁶⁾ Commoditates omnes, et decentem apparatusum internum huius aedificii nolo describere, nam sine vehementi dolore nequeo meminisse, tam infamiter defuscatum est sub Josepho II., qui in illud aurigas castrenses, pessimum genus mortalium illocavit, qui in illis eleganter pictis cubiculis ita bacchabantur uti sus in haris, in quibus nati et educati fuerunt. Hist Dom. Veszpr.

³⁷⁾ A központi levéltárban. Theres. Vac. Fasc. 2. Nr. 5.

³⁸⁾ Lásd: Protocolium Consistoriale Vac. ab. a. 1762—1771.

³⁹⁾ Ma papirraktár helyiség.

⁴⁰⁾ Ez a szó kevésbé olvasható; ez csak valószínű olvasás szerint.

Memoria-ja. A külföldi szépirodalomból Molière és Metastasio / nevével találkozunk.

A geometria és fizika tanításához a viszonyokhoz mérten gazdag felszerelés állott rendelkezésre a leltár szerint.

A növendékek lakószobáinak, a tanuló-szobáknak felszerelése mutatja, hogy a convictusban minden volt, amit abban az időben a főrangúak gyermekeinek a nevelése megkívánt.

Tartozott a Theresianumhoz a városon kívül egy kert is,⁴¹⁾ amelyet a Theresianum első rectora, Tuschleitner Kajetán vásárolt.

A convictus fentartása, jóllehet Migazzi minden lehető megtett, a növendékek számának növekedésével gondot okozott a rectoroknak. Az alapítólevél értelmében a convictus igazgatójáról és hat szerzetes tanárról történt gondoskodás. Amikor 1777-ben megjelent a Ratio Educationis s a convictusoknak, köztük a váci Theresianumnak is az abban megállapított rendelkezésekhez kellett alkalmazkodniok, 13 egyénre volt szükség; a megnagyobbodott létszámú szerzetesek eltartására fordították a hiányzó jogtanárra esedékes kamatot, továbbá a convictorok után járt díjak egy részét, de intézményesen nem gondoskodtak a többlétről. Amikor egy, 1779-ben kiadott rendelet értelmében a convictusok szervezeti szabályzatát összevetették a budai convictus szabályzatával, hogy a többit annak megfelelően átalakítsák, Vörös Antal budai főigazgató rámutatott⁴²⁾ felterjesztésében erre az állapotra; a felterjesztésre azt a határozatot hozták, hogy ezentul is csak a hiányzó jogtanár és a convictorok díjaiból tartsák el azt a többi szerzetest, akiknek alkalmazását az új tanítási rendszer megkívánja. A rectornak az alapítólevél értelmében minden évben el kellett számolni a convictus bevételeiről és kiadásairól, hogy megállapítható legyen az, hogy az alapítványos növendékekkel szemben vállalt kötelezettségének eleget tett-e?⁴³⁾ Amint a rendelkezésre álló néhány számadásból⁴⁴⁾ megállapítható, a Theresianum szépen fejlődött, keretei

⁴¹⁾ A különböző leiratok hortus suburbanus kifejezéssel jelölik.

⁴²⁾ O. L. H. T. Distr. Bud. 1779.

⁴³⁾ Egy növendék után járó 180 forintból 130 frtot kellett az ellátásra, 50 forintot a ruhára fordítani. Ezért az 50 forintért kapott a növendék: egy felső egyenruhát és egy alsó ruhát és köznapi ruhát, két kalapot, négy pár cipőt, hat pár kézelt, hat fehér nyakkendőt, négy hajkötőszalagot, fésűt, három font hajport, pomádét, két pár keztyűt, 3 inget és ugyanannyi alsó nadrágot, három zsebkendőt, kalap- és alapítványi éremszalagra, postára és ruhajavításra 3 forint 55 krajcárt.

⁴⁴⁾ Központi levéltár, Theres. Vác. Fasc. 2.

egyre nagyobbodtak. Igen sok hazai mágnás és nemesi család gyermeke nyerte ott neveltetését, egyike lett az ország legkeresettebb convictusainak. Méltán írta róla Migazzi 1785. július 23-án abban a II. Józsefhez intézett levelében,⁴⁵⁾ amelyben felszólításra lemondott a váci püspökség adminisztrátorságáról: a *nagy collegium Theresianum*.

Mária Terézia 1780. november 29-én meghalt. Mikor halála híre a Theresianumba megérkezett, megható látvány volt, amint a nagy gyermeksereg mindegyike úgy siratta a királynőt, mintha édesanyját veszítette volna el: a sirástól beszélni nem tudtak, írja Kiss Adorján⁴⁶⁾ annyira, hogy a praefectusok a látványtól megindítva nem tudták visszatartani könnyeiket. Három napon át szent misét mutattak be és a növendékek imádkoztak a meghalt királynőért. Kiss Adorján a halál hírére hirtelenében ezt a verset írta:

Hungaricae genti dum tollitur Optima Mater
Incipit Augustus Filius esse Pater,

de hamarosan megbánta, hogy az atya nevet adta annak a fiunak, akitől mást várt a haza.

• II. József 1781-ben adta ki az átalakított szabályzatot.⁴⁷⁾ A főfelügyelettel megbizta, illetőleg az eddigi megbízatásában megerősítette Migazzit.

1781. május 19-én meghalt a Theresianum rectora, Tuschleitner Kajetán,⁴⁸⁾ a rend egyik legérdemesebb tagja, akinek rectorása

⁴⁵⁾ Coel. Wolfsgruber i. m. 75. 1.

⁴⁶⁾ Hist. Dom. Veszpr.

⁴⁷⁾ Institutiones ac leges pro Collegio Theresiano Vacienti. A váci püspöki levéltárból.

⁴⁸⁾ *Tuschleitner Kajetán*, kegyestaniőrendi áldozópap, theologiai tanár és convictus-igazgató, szül. 1729., Magyaróváron, ahol iskoláit végezte. 1745. lépett a rendbe Privigyén, ahol a két évi novitiátust töltötte. Mint növendékpap a grammatikai osztályokat tanította Nyitrán, 1749—50. Pesten, 1750—51. Szegeden. Ekkor a filozófiát és teológiát hallgatta; közben 1754. pappá szentelték. Mint tanár 1756-tól egy-egy évig megfordult Szegeden, Nagyváradon, Privigyén. 1760—63. Nyitrán a bölcséletet adta elő. 1763—65. Debrecenben gymnasiumi igazgató volt. 1765—67. a nyitrai teológián a dogmatica és a scholastica filozofia tanára, amint a nemesi convictus praefektusa volt.

Midőn Mária Terézia Vácon felállította a nemesi convictust (Theresianum) rendfőnöke annak kormányzását bizta rá s ott az olasz nyelvet is tanította. Orosz Zsigmond rendfőnökkel, mint annak segéde 1772-ben Rómában is járt és részt vett a capitulum generalen. Meghalt 1781. május 19. Vácon. Munkája: *Philosophiam in selectis propositionibus expositam propugnandam, suscepit Pestini apud Scholas Pias anno 1750. Budae.*

alatt a convictus valóságos mintaintézetté lett. Azok közé a piaristák közé tartozott, akik a XVIII. században nagy paedagogiai felkészültséggel, széleskörű ismeretekkel és rátermettséggel tették a rend iskoláit a hazai nevelés-oktatásügy elsőrendű tényezőivé. Migazzi a rendfőnök ajánlására gróf Königsacker Kal. Józsefet⁴⁹⁾ terjesztette föl kinevezésre, ami meg is történt, de minthogy a rendi kormánytanácsba választották, egy év múlva elhagyta a Theresianumot. Helyébe 1782. nov. 9-én Pállya István⁵⁰⁾ neveztetett ki, aki a convictus feloszlataásáig viselte e tisztséget. Migazzi Mária Terézia halála után változatlan jóindulattal és atyai gondossággal viseltetett a Theresianum iránt. Valahányszor Vácra jött, mindig felkereste azt, magyar mágnásokat, külföldi előkelőségeket vitt az intézetbe, amely lelkéből lelkedzett és végig a legkedvesebb volt előtte. Váci tartózkodásának ideje alatt minden nap legalább két convictort hívott meg a praefectussal együtt asztalához. Mikor 1783-ban hire járt a convictusok feloszlataásáról készülő rendeletnek, azt írta⁵¹⁾ Conradi Norbert rendfőnöknek, hogy nagy változástól tart, amely a convictus életében bekövetkezhet, de ha lehetséges, még nagyobb gondossággal és szeretettel karolja fel az ügyet. Fáradozása nem járt sikerrel. 1783 végén megjelent II. József rendelete, amellyel a convictusokat és akademiákat, amelyekben eddig az ifjuság együttesen élt és nyert nevelést, megszünteti. A rendeletet⁵²⁾ 1784 szeptemberében küldték meg Migazzinak, mint a Theresianum felügyelőjének, hogy annak végrehajtaásáról gondoskodjék.

A rendelet úgy intézkedik, hogy a convictusi ifjak eltartáására szolgáló összeget ösztöndíjakra változtassák. Az egész ösztöndíjas

⁴⁹⁾ Született 1733-ban Bécsben, a kegyestanítórendbe lépett 1749-ben Privigyén. Mint növendék 1755-ben báró Andrássy Antal nevelője Nyitrán. Miután Nyitrán és Pesten matematikai, történelmi és filozofiai tanulmányokat végzett, a theologia elvégzésére és egyéb ismeretei gyarapítására Rómába, Flórenche és más itáliai városokba ment. 1758-ban szentelték áldozópappá. Tanított Szentgyörgyön, Pesten, Bécsben, Szempczen. A váci Teresianumba került 1781. okt. 15-én. A kinevezési iratban azt írták róla: vir litteris et virtute conspicuus et ab insigni arte iuventutem moderandi per regnum Hungariae celebratus. (O. L. H. T. Dep. Lit. polit. Distr. Bud. 1784. No. 8.); 1782—4-ig assistens volt, 1785-ben rendfőnökké választották, amely tisztséget 1790-ig viselte. 1791—1797 Pesten volt mint érdemesült rendfőnök, 1797-ben halt meg.

⁵⁰⁾ Lásd Takáts Sándor: Pállya István élete, Budapest, 1892. A budapesti kegyestanítórendi főgimnázium 1893—94. évi Tudósitványában. Megjelent külön is.

⁵¹⁾ Theres. Vac. Fasc. I. ¹⁷⁸³ Rendi levéltár.

⁵²⁾ Lásd a mellékletekben. XLIX.

ifjúságot három csoportba osztották; az első csoportbeliek évenként 260, a második csoportbeliek 200, a harmadik csoportbeliek 160, esetleg 153—5 forint ösztöndíjat kapnak. Valamennyi alapítványt élvező tanulónak szabad a tanulmányait nemcsak Magyarországon, hanem az örökös tartományok bármelyikében található egyetemen, akademián vagy gimnáziumban folytatni. Hogy a helytartótanács tudomást szerezhessen arról, hogy ki hol tanul, a szülők, helyetteseik, vagy a gyámjuk kötelessége mindjárt az iskolai év elején a helytartótanácsnak jelenteni, hogy hol, milyen iskolát látogat az ösztöndíjas tanuló. Nem volt ezután kötelező az egyenruha, de hogy ezek a tanulók megkülönböztethetők legyenek a többtől, a mellükön érmet viselnek. Az ösztöndíjat félévről-félévre a helytartótanácsi pénztárnál veszik fel. Gondoskodik a rendelet arról is, hogy az ösztöndíj felvételénél visszaélés ne fordulhasson elő.

A helytartótanács felhívja a bitorost, hogy elismervény ellenében kérje el a Theresianum igazgatójától az alapítólevelet és a levéltárban levő az intézetre vonatkozó minden fontos iratot; ugyancsak az igazgató értesítse mindazokat, akiknek az alapítvány körül pénzbeli érdekeltségük van. A helytartótanács elrendeli, hogy a helyiségeket, épületeket szakértők bevonásával becsüljék fel és nyilvános árverésen adják el. Az ebből befolyó pénzt az ösztöndíjak gyarapítására fogják fordítani. Ami az egyéb javakat illeti, azoknak a felügyeletét a kerületi főigazgatóra bizzák, aki a felügyeletet a helyi igazgató útján gyakorolja. A convictus igazgatója és az egész személyzet elbocsátandó. Az igazgató egy éven belül tartozik az összes számodásokat elkészíteni és felterjeszteni.

Minthogy a felosztatás a késő őszi időben történt s a convictorok közül többen nem mehettek haza, Migazzi úgy intézkedett, hogy ezek a tanulók az igazgatóval, Pállya Istvánnal együtt abba az épületbe menjenek, ahol a Theresianumot eredetileg akarták elhelyezni, a mai piarista ház Migazzi szakaszában. A Székesegyház-tér felőli saroképület felépítését akkor határozta el a bitoros, mikor először gondolt arra, hogy a nemesi ifjak részére convictust állít; a gondolat később megvalósult egy nagy intézményben, amely ott élte utolsó idejét, ahol kezdetét vette.

Azok a convictorok, akik a felosztatás után utolsókul maradtak itt, a következők: báró Baselli Károly és Lőrinc, Czinderi Pál, Jeszenszky György, Okolicsányi László, Pechamik Alajos, Burján Károly, báró Vécsey Ágoston, gróf Delmestri György, Cseh Antal, Latinovics András.

A feloszlatás után rövid idő múlva megjelent Vácon II. József, Pállya István kíséretében megnézte a Theresianumot s azt mondta, lehetséges, hogy ezt hamarosan visszakapják a piaristák. Ami nem következett be. A piaristákat a rendfőnök más társházakba helyezte el, Pállya Istvánnak azt a kérését, hogy szolgálataiért, amelyeket elismertek, nyugdíjat, vagy beneficiumot, vagy az ifjúság nevelésével összefüggő tisztséget adjanak, a rendfőnök figyelmébe ajánlották.⁵³⁾

A helytartótanács elrendelte, hogy a leltár szerint felvett ingóságokat egy egyházmegyei pap, a világi hatóság kiküldöttjei és a helybeli igazgató megfelelő segítőerők igénybevitelével árverezték el. Az árverés 1785. jan. végén kezdődött, több alkalommal folytatták és jul. 24-én végezték be. A könyvtárt, a geometriai, fizikai eszközöket és érmekeket a helytartótanácsához Budára kellett küldeni. Maga az épület megmaradt; több ízben vették igénybe katonáknak. 1808-ban itt nyílt meg a magyar katonai akadémia, amely itt volt 1825-ig. A XIX. század közepétől kezdve az épület átalakításokkal és kibővítésekkel börtöncélokot szolgál.

1785-ben vált meg a várostól, illetőleg a váci püspökség administrátorságától Migazzi is II. Józsefnek egy rendelete⁵⁴⁾ következtében. A császárhoz intézett beadványában felsorolja, hogy mire fordította a váci püspökség jövedelmét 20 évi administrátorsága alatt. Nagyszerű alkotásai között emlékezetes marad: „das grosze *gewesene* Collegium Theresianum.“

⁵³⁾ O. L. H. T. Dep. Lit.—polit. Distr. Bud. 1784.

⁵⁴⁾ V. ö. Coel. Wolfsgruber: 73—75.

III.

A Theresianum.

B) *Belső története.*

Amikor Migazzi 1777. november 16-án a Theresianum tiz éves évfordulóján a növendékekhez beszédet intézett,⁵⁵⁾ a piarista atyák felé fordulva a többi között ezt mondta: „Könnyen beláthatjátok, hogy mekkora dicsőségben és megtiszteltetésben van részetek, amidőn a legbölcsebb királynő benneteket választott ki minden más előtt, hogy neveljétek azokat az ifjakat, akikhez olyan nagy reményeket fűznek.“ Ezt a megbecsülést a piaristák derekas munkával érdemelték ki. A rend történetének legérdekesebb, legvonzóbb és legtanulságosabb fejezetei azok, amelyek a XVIII. század harmincas éveitől a Ratio Educationis megjelenéséig terjedő időről szólnak. XII. Kelemen pápa 1731. május 1-én kelt rendeletével⁵⁶⁾ megengedte, hogy a piaristák alsó és felsőbb iskolákban nemesi ifjakat is taníthatnak, convictusokat vezethetnek más rend beleegyezése nélkül. Ettől kezdve mennyi nemesi ambíciót, vetélkedést, az iskolában mekkora buzgóságot látunk, mennyi gondolatvillanást, mennyi tervezgetést a nevelés-oktatás korszerű reformjáról! A rend tagokat küld külföldre, elsősorban Olaszországba, hogy az iskolák életét tanulmányozzák, hogy magasabb tanulmányokat végezzenek.

Ezek hazatérve itthon ösztökélő, buzdító hatással vannak rendtársaikra, a haladó idők szellemében átalakítják a tanárképzést s az egész rendi iskolai nevelésnek és oktatásnak új irányt adnak. Lelkes buzgóságuk, hazafias érzésük és igénytelenségük⁵⁷⁾ nép-

⁵⁵⁾ Allocutio Emmi ac Celsmi S. R. E. Cardinalis Principis a Migazzy habita ad Theresianos Vacientes XVI. Kal. Dec. a. 1777.

⁵⁶⁾ V. ö. Csaplár: Révai M. élete I. 44.

⁵⁷⁾ Nagyon találó Fináczy Ernő (i. m. I. 148. l.) megállapítása arra vonatkozóan, hogy miért lettek rövid idő alatt népszerűek a piaristák; egyik főokot igénytelenségükben látja.

szerűekké tette őket az egész országban, kedveltekké a főuri körökben.⁵⁸⁾ Ami szépet és nagyot teremthet a hivatásszeretet az iskolában, ami jót, újat alkothat a lelkesedés, áldozatos lelkület a tanügy terén, azt mind megtaláljuk a piaristák XVIII. századi törekvéseiben különösen addig, amíg az állam nem állapította meg az oktatásügy rendjét. A nevelés és oktatás menete fővonásokban egyforma volt az összes rendi iskolákban, de a tanárok különleges képzettsége mindenütt létrehozott valami újat, más iskolában meg nem levőt. A nevelésnek és tanításnak ezt az általános menetét a nagyképzettségű, tanügyi kérdésekben széles látókörű Tapolcsányi Gergely rendfőnök éppen Vácon állapította meg 1762-ben, hogy Barkóczy primás felhívásának eleget tegyen. Barkóczynak közvetlenül is volt alkalmá a piaristák iskolai munkájáról meggyőződni, többször megjelent Vácon a Coll. Nob. vizsgáin.

Hogy a piarista iskola belső életét megismerjük, itt közlöm ezt a váci rendkormányi gyűlésen megállapított tervezetet.⁵⁹⁾

Ami a tanulmányok, illetve az *iskolai munka idejét, tartamát* illeti, iskoláinkban a következő eljárást követik: délelőtt két és fél óráig van tanítás, ezután a tanulók szent misét hallgatnak, amely alatt egy tanár előimádkozásával elmondják a lorettói litániát a királynőért, a háboru szerencsés befejezéséért, az iskola alapítóiért, az egyház felmagasztalásáért mondandó imádságok hozzáadásával, végül valamely egyházi himnuszt énekelnek két előénekes vezetésével. Mise végén elmondják a Pater, Ave, Tu autem, Sub tuum praesidium kezdetű imádságokat, ezek után a tanulók csöndben távoznak, egy tanár megy elől, utána rendet tartva az ifjuság.

Délután is két és fél óráig tart a tanítás, kivéve mikor a tanulóknak délutáni istentiszteletre (vesperae) vagy litániára kell menni. Ilyenkor a tanítási időből veszik el azt, amit a templomi ájtatosságra fordítanak. Szombaton délutánonként 1,4 óraker szentség-

⁵⁸⁾ V. ö. Takáts S. Benyák Bernát és a magyar oktatásügy 151—169. ll.

⁵⁹⁾ Projectum pro systemate studiorum modernorum apud Scholas Pias in Hungaria, iuxta quod rectores Scholarum cum sibi adjunctis praefectis concinnabunt, et deducunt systema studiorum in suo gymnasio observatum Celsissimo Principi Archiepiscopo, et primati transmittendum. A központi levéltárban. Amikor a tanügy országos rendezése kezdődött, felszólították a piaristákat, hogy az iskoláikban divó nevelési és tanítási eljárásokról és módszerről tegyenek jelentést. Ez a tervezet azért készült, hogy az egyes igazgatók ennek a figyelembevételével tegyék meg jelentésüket. A tervezetet vázlatosan ismerteti Takáts Sándor „A budapesti piarista collegium története“ c. munkájában 169—171. l.

kítéttel litániát mondanak, a pap imádkozik a békéért, a keresztény fejedelmek egyetértéséért, a pestis, az éhség elhárításáért, a királynőért, az egyházi előljárókért, a jóttevőkért, a városért és népéért, ahol az iskola alapított, az egész rendért és szolgálóiért az ifjuságnak a jámborságban és tudományokban való szerencsés előhaladásáért. Az ájtatosság az Oltáriszentséggel való áldással ér véget.

Év elejétől május 1-ig, ha a hétben nincsen ünnep, két fél napnyi szünet van, május 1-től év végéig egy és fél nap, ha nincsen ünnep; e szünetek engedélyezésével figyelnek a tanulók előmenetelére és szorgalmára és hogy a tanároknak legyen idejük a készülésre és pihenésre. Egyébként e szünetekre is adnak fel megtanulandó leckét, gyakorlatokat és írásbeli feladatok és vázlatok készítését.

Az ájtatossági gyakorlatok továbbá a vallástannal tanításának módja a következő:

Vasár- és ünnepnapokon tanulóink oratoriumukban tartják ájtatossági gyakorlataikat; azok, akik a Mária-társulatok tagjai, elüljárójukkal és a congregatio tisztviselőivel elvégzik a Boldogságos Szűz tiszteletére előírt kis zsoltókat énekelve, azután az elüljáró szent beszédet mond, amely után következik a szent mise hallgatása. Az alsó osztályok ifjuságának többi része egy áldozópap vagy clericus vezetésével elmondja a rózsafüzért majd énekelve, majd tiszta (egyenletes), kissé vontatott hangon. Itt helyesebb az anyanyelv használata.

Vasárnap délután a congregatio tagjai részére valamelyik rendtag vagy növendék beszédet mond, amelyben az az napi evangéliumból vesz valamely idézetet (szakaszt), amelyet az ifjuság jellemének kialakítására a szentírás, a szent atyák szövegeivel is bizonyít és példákkal szemléltet. Az ifjuság többi részének a templomban a vallási igazságokat fejtegetik; bevezetéképpen általános könyörgéseket énekelnek, vagy a hit-, remény-, szeretet és töredelem cselekedeteit mondják el; a hitelemzés a kis gyermekek felfogásához mértén, érthetően történjék; miután egyet és mást kérdeztek és a tanár a kérdésre megfelelt még pedig világosan s barátságos kifejezőmódot használva, megvizsgálja, hogy megértették és megjegyezték-e, amit megmagyarázott; mindezt röviden elvégezvén visszatér a hitigazságok fejtegetéséhez, bizonyos idő múlva ismételtlen kérdez. A nagyok és kisebbek ezen vallásgyakorlatainál is jelen vannak a rendtagok, elsősorban az igazgató és helyettese, gyakran a rendház főnöke is. Nagybőjt végén legkevesebb három napon át

szent gyakorlatokat tartanak, esetleg a Mária-társulat tagjainak az igazgató vagy más alkalmas áldozópap az örök igazságokról szóló elmélkedéseket tartanak. Minden hónapban meghatározott napon az egész ifjuság szent gyónást és áldozást végez, hogy a szentségekhez méltóan járuljanak és a XIV. Benedek pápától engedélyezett teljes bucsut elnyerhessék, a kisebbeket nagyobb gondal készítik elő arra, hogy hogyan készüljenek, milyen bizalommal, jámborsággal, testi és lelki összeszedettséggel, élöhittel és igaz töredelmes szívvvel járuljanak a szentségekhez.

Hasonlóképen tanítják a vallástant mindennap az előadások végén az utolsó negyed órában délelőtt és délután. Használják Canisius katekizmusát, de az anyagot bővebben fejtegetik a római katekizmus és Hoffmann Donát piarista katekizmus alapján s a tanulók felfogásához mérten több megjegyzéssel kísérik a tanítást. Megtanulásra a római katekizmust használják rövidre fogva.

Ezenfelül a rendtagok a gyermekek lelkébe csöpögtetik tanítás közben is az igazi jámborságot, ezt az üdvös és igazi tudományt, amelynek kezdete az apostol szerint az Ur félelme, vége annak dicsősége. Isten nélkül nincsen előhaladás a tudományban, azért az ő segítséget állandóan kell kérni. Semmit sem ér a tudomány, hacsak nem jár együtt a becsületességgel. Arra törekszenek, hogy az ifjak jellemét, hajlandóságát engedékennyé, szeliddé tegyék, hogy levetközzék a szilajságot és nyakasságot; felkeltik bennük a művelődés és mindennemű képzettség iránt való vágyat, szeretetet és a jó tulajdonságok megkedvelését, hogy jellemükben kiművelve világos, tiszta értelemmel szokják meg a józanságot, idegenkedjenek a dölyfösségtől, erénygyakorlatok által tegyék akarataikat hajlamossá minden jóra, hogy már külső megjelenésükkel, szerénységükkel a derék és nemesen gondolkodó ifju benyomását keltsék, hogy a haza hasznos polgáraivá legyenek, a király, az egyház és a haza jólétének előmozdítására alkalmasakká váljanak.

Éber figyelemmel és gondos szeretettel szállnak szembe a tanárok azokkal a bűnökkel, amelyek a káros befolyások következtében a zsenge kort, még a legártatlanabb gyermeket is körülveszik. Elíjesztő példákat hoznak fel a történelemből, hogy a tanulókat óvatosakká tegyék, hogy ilyenféle bűnöktől való irtozást a lelkükbe oltsák, hogy őket így önfegyelmezettékké és megtartoztatókká tegyék.

A tanítás anyaga osztályonként a következő: A retorikai és poétikai osztályokban Canisiusból a keresztény igazságosság köteles-

ségeiről szóló részt tárgyalják kibővitve Hoffmann Donát magyarázataival. Ennélfogva ezekben az osztályokban tárgyalni kell minden ember különleges kötelességeit, első sorban az Isten iránt való kötelességeket, amelyek az Ő sokféle jótéteményeinek megfelelően sokfélék; azután a magunk és felebarátaink iránt való kötelességeket, azokat, amelyekkel a földi uralkodók, szülők, egyházi és világi elöljárók, jótevők stb. iránt kell viseltetnünk. A tanároknak meghagyta az elöljáróság, hogy ennél a pontnál értessék meg az ifjúsággal, hogy milyen nagy lekötöttséggel tartoznak a háza minden polgára, de különösen az ifjúság iránt olyannyira kegyes királynő iránt, mind a természeti és isteni törvénynél fogva, ami Szent Pál több helyéből kitűnik, mind hazánk iránt, különösen az ifjúságnak a hazafias tudományokban való nevelése tekintetében tanusított igen nagy jótéteményeknél fogva úgy, hogy e századot méltán nevezhetjük Mária Terézia századának. Azután tárgyalják, hogy milyennek kell lenni a hazaszeretetnek, az igazi hűségnek; milyenek a hasonló koruakkal szemben való kötelességek, melyek egyetemesek és feltétlenek; senkit meg nem sérteni, mindenkinek megadni a magáét; továbbá melyek az igazi barátságból folyó kötelességek. E helyen kitérnek a rossz társaság veszedelmeire. Ezeken kívül fejtegetik az emberiségből és jótékonyságból folyó kötelességeket. Végül minthogy másfélék az alattvalókkal szemben fennálló kötelességek: mint a szülőknek a gyermekek, az uraknak a szolgák, a tanároknak a tanulók iránt való kötelességei, ezeket külön tárgyalják. Végül szólnak a többiről, amit Canisius ugyanazon fejezetben tárgyal, mint az erények és bűnök különböző fajairól s minden rossz gyökeréről: a vágyról.

A felső grammatikai osztályban a szentségekről, azok hatásáról a kegyelemről, amellyel megigazulunk és a bűnöktől megtisztulunk; továbbá a szentelményekről. Előadják, hogy mikor, hol rendeltetett minden egyes szentség, a szentírásból és hagyományból bizonyítják azok számát és érvényét. Részletesen fejtegetik a bűnbánat és Oltáriszentség részeit, az azokhoz való járulás módját. Tanítják, fejezetenként fejtegetik a tridenti hitvallást, amelyet mindkét osztályban kívülről megtanulnak. A grammatisták részére különlegesen előírják a szeretetről szóló fejezetet, a tiz parancsolatot és az egyház parancsolatait.

Az alsó grammatikai osztályokban, ahol a tanulók írást, olvasást, ige- és névszóragozást tanulnak, bizonyos előzetes, általános kérdéseket fejtegetnek anyanyelven a hit szükségességéről,

eszközeiről, a parancsolatokról, az ember és az angyalok teremtéséről, bukásáról, a megváltásról olyan módon, amely nem haladja meg a kis gyermekek értelmét. Azokkal, akik nagyobbak, fejezeteket tanítanak a hitről, a kisebbekkel az Ur imádságát és az angyali üdvözlést. Kivülről tanulják a hit, remény, szeretet és a töredelem cselekedeteit.

Az egyes tárgyak tanításának menete és módja: Minden osztályban a lehető legnagyobb buzgósággal tanítják a *szépirást*, ezért a tanárok írásmintát adnak a tanulóknak, akiknek írásait hetenként megvizsgálják s az adott minta szerint kijavítják; a szépirást nemcsak latin, hanem magyar és németnyelvű szöveggel is tanítják. Gondosan ügyelnek arra, hogy ne csak a betűk alakja legyen szép és megfelelő, hanem arra is, hogy maga az írás a helyesírás szabályai szerinti legyen; ismerjék a központosítást, a körmondatok egyes tagjait határozott jelekkel válasszák el.

A *számítan* is minden osztály tárgya; a felső osztályokban a nehezebb szabályokra is rátérnek.

A *görög nyelv* hasonlóképen minden osztályban tárgy. Dolgozatokat magyar, német és ahol beszélnek, tót nyelven készítenek a tanulók. Ezek a tárgyak minden osztályban megvannak.

Az egyes osztályok különleges tárgyai: A *rétorik*: Suarius *retorikáját* tanulják. A tanításnál különösen ügyelnek a tanárok arra, hogy ne csak az egyes szabályokat tanítsák be, hanem az egész tanulmánykört a tanulók szeméi elé állítsák; a szabályokat gyakorlati példákon értetik meg s nem üres szavakat tanítanak. A tanulók abban gyakorolják magukat, hogy összeszednek érveket különböző helyekről, azokat a bizonyításnak megfelelően összeállítják, szóképekkel ékesítik a középkori írók műveiből s a szónoklat szabályai szerint szerkesztik meg a beszédet. Beszélnek a tanulóknak a kedélyállapotokról, indulatokról, arról, hogy a szónok hol, hogyan keltse fel azokat. Az év végén a szentbeszéd szabályait is megismertetik velük, hogy esetleg annak idején hasznát vehessék. Hogy a világos stílust minél jobban megismertessék velük, a legnagyobb szónokok néhány beszédét mutatják be, így Cicero egyik és másik beszédjét, amelyből legjobban kitetszik az argumentumok jelentősége, rendje, az indulatok ereje és a stílus tündöklő volta. Ezenkívül megismertetik Horatius néhány ódáját, Vergilius Aeneisének valamelyik énekét, végül, ha marad idő, olvasnak valamit Plautusból, Liviusból, Julius Caesarból, Sallustiusból.

Minthogy az auctorok megértését nagyon előmozdítják a

történelmi ismeretek, azért tanítják a római köztársaság és császárság történetét, a papi hivatalokról és a rómaiak istentiszteletéről, a hadügyről és a gazdálkodásról szóló dolgokat, mindezt *Neuport* könyvéből. Ezek a tanulmányok nagyban elősegítik az arany- és ezüstkor szónokai műveinek megértését.

Valamelyes időt szánnak az egyház első ötszázadának történetére, amelyet a poétákkal együtt tanulnak. Itt egyszerűen időrendi egymásutánban tanulják az eseményeket, de semmit abból, ami a teológusokra vagy kritikusokra tartozik: kik voltak a pápák, a császárok, miféle üldözések voltak, kik voltak a kiváló egyházatyák, melyik században éltek, milyen eretnkségek keletkeztek, a nevezetes vértanúk, milyen egyetemes zsinatok, milyen nevezetesebb változások voltak stb.

A *poéták a prozódiát* tanulják; a költészettanon kívül husvétől kezdve előkészítik őket a kötetlen beszédre is megfelelő előgyakorlatokkal; tanítják velük a költészet történetét; világosan magyarázzák mindazt, ami a költeményekből felhasználható a jellemnevelésnél. A *világtörténelemből* a poéták a görögök történetét tanulják, amely a költők megértésénél nagyon hasznosítható. Különösen a görögök monarchiája előtti eseményeket választják ki. Olvassák Ovidius válogatott elégiáit, a Változások könyvének részleteit, Horatius könnyebb ódáit, Cicero beszédét: pro lege Manilia, a barátságról irt könyvét, végül valamit Curtiusból.

A *felső grammatikai* osztályban E. Alvarez nyelvtanának a mondattani, a középső osztályban az alaktani részét tanulják. Hogy a tanulók a szabályokat jobban megtanulják, fordítanak anyanyelvről latinra. Olvassák Cicero válogatott leveleit, mivel husvétől kezdve gyakorolniok kell magukat a levél-stilusban, ezután az egész iskolai cursuson át tanulják Corn. Nepost; a tanárok megjelölik, hogy melyik beszédben mit kell megfigyelni. Ügyelnek a gondolatok kifejezésére, az egész mondat betűszerinti értelmére, a hangsulyra, a latin szavak tisztaságára, a szép kifejezések használatára, a beszéd egyes részeinek elrendezésére, végül mindarra, ami a történelmi és régiségtani dolgokra vonatkozik. Gondosan kiszemelik mindazt, ami egyik-másik szerző művében a jellemnevelés szempontjából felhasználható.

A *grammatisták* Phaedrust olvassák egyfelől, mert a nyelve jó, másfelől, mert a gyermekek értelmi fejlettségének megfelelő. A *syntaxisták* a *chronológiát*, a grammatisták a *geographiát* tanulják, mégpedig először az elemeket, majd a térképek használatát, általános és különleges ismereteket.

A *történelemből* Magyarország történetét tanulják; tanulnak a hunokról, Attiláról, a magyarok vándorlásairól Szent István királyig. A történelmi ismeretekben a tanulók a negyedévenként tartatni szokott akadémiákon gyakorolják magukat, úgyhogy a harmadik negyedévben fel tudják sorolni, hogy Magyarországon abban a században kik a királyok, mit tettek a közéletben, háboruban, az egyház szempontjából, kik az érsekek, primások, nádorok, a curia birái, a kiváló hősök, nagy emberek, miféle külső és belső háborúk voltak s egyéb változások.

A *legelső osztályban* az írás-olvasás elemeit tanulják a kis gyermekek, azután a névragozást, melléknév fokozást, igeragozást, a hiányos igéket, könnyebb mondatokat, különösen olyanokat, amelyekben nevelői gondolat van, tanulnak könnyebb mondat-szerkesztést. Ezek részére, ha az akadémiákon szerepelnek, kijelölnek olyan párbeszédet, amelyekből látják, hogy milyen tisztelet-adással kell viseltetniök a szülők, tanárok iránt, hogyan kell viselkedni az iskolában, a templomban, mi az, ami Isten és emberek előtt kedvesekké teszi őket.

Mindenegyed gimnáziumunkban az igazgató hetenként legalább egyszer megjelenik az előadásokon, hogy lássa, vajjon a tanárok és tanulók teljesítik-e kötelességeiket, hogy felhasználják-e a tanítási időt. A házfőnök az igazgatóval együtt havonként végez látogatást s megvizsgálja, hogy abban a hónapban milyen az előmenetele a növendékeknek; ezek a vizsgálatok husvét után és az őszi szünet előtt különös gonddal történnek. A tanulók kiválogatása az iskolai év elején a legnagyobb. Ha valamely tanulót tehetségtelennek, szerfölött lustának vagy romlottnak találják, azt az iskolai év ideje alatt is eltávolítják. A szorgalmasok s azok, akik az alsóbb osztályokban jó előmenetelt tanúsítanak, az igazgatók ítélete alapján évközben is magasabb osztályba kerülnek.

Ahol *szinpad* van, ott a házfőnök és igazgató gondos ellenőrzése mellett színelőadásokat tartanak; *akadémiákat* is alakítanak, amelyekben bemutatják a tanulók, hogy milyen eredményt értek el a vallásban, a történelemben, a szép- és helyesírásban, a számtanban, a földrajzban, a chronológiában, osztályuk előirt tárgyaiban, ismereteik felhasználásában, az auctorok olvasásában.

Amint jeleztük, ez csak általános vázlatos képe a piarista iskola életének, amelyben a jezsuita iskoláktól eltérően hangsúlyozottabban szerepel a *számtan és a magyar történelem*. A rend kezdettől fogva nagy gondot fordított a tagok reális irányu, továbbá

a bölcseletben való kiképzetésére. Ahol módja volt az iskolát fejleszteni és megengedték a bölcselet tanítását, azokat az intézeteket kiváló képzettségű tanárokkal látta el. Így növekedett népszerűsége, hirneve s fordult feléje a legelőkelőbbek tekintete. Láttuk, hogy Migazzi 1762-ben reájuk bizza a Coll. Paup.-t, 1763-ban Mária Terézia a piaristákra bizza Szempczen a collegium oeconomiumot,⁶⁰⁾ 1767-ben a váci Theresianumot.

Már a Coll. Paup. tantervében is tapasztalhattuk, hogy mennyire bővült a fentebbi keret, a Theresianumban pedig megtaláljuk a tanárok jegyzékében az elfoglaltságuk jelzésénél fokozatosan mindazokat a tárgyakat, amelyeket az 1777-ben kiadott Ratio mint rendes és rendkívüli tárgyakat ír elő. Tehát mindazt, amit az új rendszer az iskola feladataiul megállapított, a piaristák már előbb felismerték, e feladatokra nevelték tanáraikat, akikre nem jelentett különösebb változást az új rendszer behozatala.⁶¹⁾

Különös gondot fordított a rend a Theresianumra. Tanárait nagy gonddal válogatta meg. Tuschleitner Kajetán, aki 14 éven át volt igazgatója s aki felvirágoztatta, egyike volt a rendben a legjobb pedagógusoknak és legképzettebb tanároknak.⁶²⁾ Ilyenek voltak Königsacker és Pállya is. A tanárok között mindig volt több, aki az előirt tárgyakat német nyelven is tudta tanítani, 1774-től kezdve két-három rendtag is volt, aki jól birta s tanította a francia nyelvet; kezdtől tanítottak zenét. Orosz Zsigmond rendfőnök olyan rendtagokat is rendelt a Theresianumba, akik már előzőleg is foglalkoztak egyes családoknál vagy convictusban nemesi ifjak nevelésével; különösen mikor új épületbe került az intézmény s több convictort vehettek fel, több volt az olyan rendtag is, aki mint praefectus szerepelt főuri családok gyermekei mellett. Ami nagyot és kiválót tudott a rend felmutatni a XVIII. században a tanítás és a nemesi ifjak nevelése terén, azt mind megtette a Theresianumban.

⁶⁰⁾ Lásd Fináczy Ernő 1. m. I. 256. s. kk.

⁶¹⁾ Érdekesnek tartom felemlíteni Kiss Adorjának, a veszprémi gimnázium igazgatójának s a Theresianum volt vicerectorának, mint kortársnak a Ratio-ról írt feljegyzését: *Systhema autem docendi assumisit D. Úrményi, qui librum suum ex reliquiis Jesuitarum consarcinatum per omnes Districtus et Gymnasia publicavit, negotium ubique fervide inchoatum, brevi elanguit. Nam Superiores Directores Regii Districtuum a Magistratu Rei litterariae Budensi sibi leges praescribi et ad eas observandas nimis adigi non patiebantur, adeoque officiis suis brevi valedixerunt . . . Missus quidem fuit D. Úrményi ad visitandas scholas, an ordinationibus ubique satisfiat, sed effectus tenuis secutus est. Hist. Dom. Veszpr.*

⁶²⁾ Dományi: *Series chronologica Superiorum*. Pestini 1808.

II.

A nevelés elvei ugyanazok voltak, mint amelyeket megismertünk a Coll. Pauperum belső életének tárgyalásánál. Amint a szabályzatból⁶³⁾ olvassuk, a királynő szándéka az volt az intézet alapításával, hogy abban a nemesi ifjakat neveljék jámborságban és tudományban, a fejedelem iránt való hűségben és szeretetben; csak így érhető el az ország boldogsága. Ennek a nevelésnek alapja a vallásosság. Előírja a szabályzat azokat a vallásgyakorlatokat, amelyeket már ismerünk. A naponkénti ájtatosságokon kívül a növendékek havonta egyszer gyónnak és áldoznak.⁶⁴⁾ A vallásosság erősítésére előírja a szabályzat a Mária-társulat megszervezését.

Az egyes termeknek, melyeket szent Teréziáról, Cal. szent Józsefről, szent Kristófról neveztek el, külön praefectusai voltak, akik csak felügyeltek, neveléssel foglalkoztak.

A szabályzat a növendékek egymással szemben tanusítandó viselkedéséről ugyanolyan rendelkezéseket ír elő, mint a collegiumban voltak, éppen úgy a látogatásokról, a szobában, kertben, utcán való viselkedésről, a játékról, pénzről, a ruhák és butorok rendben tartásáról. Ugy látszik, hogy a napirend is ugyanolyan volt. A vétségeket azok mérve szerint büntették, nagy vétségek miatt, így önfejűség és visszavonás keltése miatt a növendéket kizárták. Érdekes intézkedése a szabályzatnak az, amely megengedi, hogy a növendékek az intézeten kívül kardot viselhetnek. Az egész szabályzat azt a benyomást teszi, hogy a Theresianumban is a Migazzitól megállapított rend szerint történt a nevelés. A felvételnél nagy körültekintéssel jártak el; bizonyítványt kívántak a növendék esetleges előbbi tanulmányairól és viseletéről. A lakószoba praefectusa a felvett tanulórol az első hónap elteltével információt készített, feltüntetve hajlamait, szokásait; a további hónapokban bejegyezte a változásokat. Eleinte az év végén, a Ratio életbelépése óta félevenként az előmenetellel együtt a tanulók jelleméről is kellett felterjesztést küldeni.

⁶³⁾ Statuta et Leges ab Augustissima Imperatrice approbatae et decretae ac ab omnibus nobilibus ac academicis in Vacienti Regio-Theresiano Collegio observandae. 1767. és 1768-ból is olvastam egy példányt. Rendi központi levéltár. Lásd a mellékletekben.

⁶⁴⁾ Ujévkor, Gyertyaszentelőkor, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján, husvétkor, a királynő születése és nevenapján, jun. 18, jul. 2, aug. 15, szept. 8, nov. 1 és dec. 8-án.

III.

Az alapítólevél előírja, hogy a Theresianumban a szokásos tárgyakon kívül tanítsák a *filozófiát, matematikát, chronológiát, geografiát és heraldikát,*⁶⁵⁾ ezenkívül a *német, francia nyelvet és táncot.* A félévi felterjesztésekből tudjuk, hogy tanították még a *polgári építészetet, a geometriát* a filozófusokkal s a *zenét.* A tanárok jegyzéke szerint megvolt az *ujságotlás,* tartottak előadásokat a *természetről és a hazai szokásokról.*

Az anyag kiszemelése és a tanítás módjára vonatkozólag az az eljárás volt a Theresianumban is, mint a collegiumban. Az alapítólevél ugyan előírja, hogy e tekintetben a bécsi egyetem az irányadó, de amint a jogi előadásokra vonatkozó pont nem valósult meg, arra nézve sem találtam semmiféle feljegyzést, hogy a tanítás módszerében, az előadások tartásában a bécsi egyetemet követték volna. 1777-től kezdve a Theresianumban is kötelező volt az állami rendelkezés.⁶⁶⁾

Kéznél van az 1779. év második felében megtartott tanulmányi rend.⁶⁷⁾ E szerint a *grammatikai osztályra előkészülők*⁶⁸⁾ tanultak: hittant, természetrajzot, számtant, szépirást. A *grammatikai első osztályban:* hittant, latin alaktant, helyesírást, számtant, természetrajzot, bibliát, Magyarország földrajzát. A *grammatikai harmadik osztályban:* hittant, körmondatok szerkesztését (periodologia), levéírást, olvastak egy chrestomathiát, amelyben nemcsak a klasszikusokból, hanem középkori és későbbi írókból is vannak szemelvények. Tanulták továbbá ebben az osztályban Magyarország történelmét, fizikai földrajzot, matematikai földrajzot, számtant, természetrajzot.

A *humanitás első évfolyamában* tanultak: hittant, a tropusokat és figurákat, a magyar királyokról, természetrajzot, római régiség-tant, földrajzot, olvastak szemelvényeket klasszikus és későbbi latin írókból, tanultak számtant.

A *humanitás második évfolyamában* tanultak: hittant, természetjogot, retorikát, olvastak megfelelő szemelvényeket, tanulták a

⁶⁵⁾ Ugyanazon tárgyakat, amelyek a bécsi Theresianumban voltak előírva. V. ö. Hegedüs C. Lajos: A Theresianum s magyar alapítványai történetéhez. Századok 1878.

⁶⁶⁾ V. ö. Institutiones ac Leges. §. 1. 1781. (Mellékletek).

⁶⁷⁾ Theres. Vac. Fasc. I. központi levéltár.

⁶⁸⁾ A királyné jószágából felvettek ilyeneket is; viszont előfordult, hogy valamely évfolyamon nem volt növendék.

római császárok korát, Magyarország földrajzát, mitológiát, természetrajzot, gyakorlati mértant, beszédeket készítettek, fordítottak a klasszikusokból németre.

A *filozófia első évfolyamán*: oknyomozó magyar történelmet, filozófia-történetet, matematikát, mezőgazdaságtant.

A *filozófia második évfolyamán*: fizikát, a császárok és az ausztriai tartományok történetét, etikát, alkalmazott matematikát.

Az intézetben minden feltétel megvolt arra, hogy a tanítás eredményes legyen. Az alapítványi tanulók csak a tanulmányok sikeres végzése esetén élvezhették tovább az alapítványt. A félévi kimutatókban az előmenetel legtöbb esetben „excellens“, „praestans“, olykor „bonus“ s csak ritkán „mediocris“. Jellemző e tekintetben Vörös Antal főigazgató jelentése,⁶⁹⁾ amely szerint 1780. augusztus 17-én váratlanul meglátogatta az intézetet, megvizsgálta minden évfolyam növendékeit s azt találta, hogy a legtöbb kiváló szorgalmu, igen tehetséges s olyan eredményt értek el, hogy bármelyik iskolában elsőknél volna; csak néhány középepest s egy gyöngye alapítványi tanulót talált.

Diszvizsgákat tartottak a Theresianumban is,⁷⁰⁾ amelyeken többször megjelent Migazzi bíboros, Orosz Zsigmond rendfőnök, sok előkelőség.

Egyes növendékekről nyomtatott iveket állítottak ki, amelyeken tárgyanként felsorolták az anyagot, amelyet az illető növendék abban az évben a Theresianumban tanult.⁷¹⁾

⁶⁹⁾ O. L. H. T. Acta Distr. Bud. 1780.

⁷⁰⁾ A váci társház Hist. Dom-ban van több helyen említés ezekről.

⁷¹⁾ Ilyen lap: *Nobilis Joannes Fekete* didicit anno scholastico MDCCLXXX. in Collegio Regio Theresiano Vacienti sequentia: *Ex doctrina Christiana*: Quae sunt scitu absolute necessaria ad salutem consequendam; recitare iitem Symbolum Apostolorum, Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, Decalogum, Sacramenta, Praecepta Ecclesiae, praecipua hominis Christiani officia; dicere actus Fidei, Spei, Charitatis, et Contritionis.

Ex Historiæ Sacrae: Historias de creatione mundi; Lapsu primorum Parentum; Caede Abelis, Sethi nepotibus, Diluvio, Filiis Noë, Turri Babilonica, Abrahamo, Isaaco, Jacob, Joseph.

Ex studio linguae Latinae: Accurate legere, et scribere, tum etiam Nomina per casus, peculiariter vero Adiectiva per Gradus flectere.

Ut quondam mundi, et rerum, quae in hoc continentur, notitiam acciperet, et simul vocabulorum Latinorum copiam sibi compararet, ex Libro, cui Titulus Orbis Pictus, complura capita memoriae commendavit nempe: de Mundo, Coelo, Igne, Aëre, Aqua, Nubibus, Terra, Foetu, Metallis, Lapidibus, Arboribus, Fructibus Arborum, Floribus, Oleribus, Frugibus, Avibus, Insectis, Quadrupedibus, Serpentibus, Reptilibus, Homine.

Egy-egy évfolyam növendékeiről „Classificatio“-t is adtak nyomtatott lapokon.⁷²⁾

A szabályzatból tudjuk, hogy volt a mai önképzőköröknek megfelelő akadémia is, ahol bemutatták a nyelvekben, az auctorok fordításában, elbeszélésben való jártasságukat.

Több megjegyzésből kitűnik, hogy a Theresianumban is voltak ünnepélyes vitatkozások, amikor a növendék dicsőítő beszédben magasztalta Mária Teréziát.⁷³⁾

A váci ház történetirója megemlíti többször, hogy a Theresianumban színelőadást tartottak, de sem a darabot, sem a szerzőt nem nevezi meg.

A Theresianum belső életének hű képét akkor lehet megrajzolni, ha esetleg előkerül valahonnan a Historia Domusa.

Ad haec: Elementa linguae Latinae ita accepit, ut eadem via legere disceret Hungarice, Germanice, Gallice.

Ex Geographia: Partitionem Terrae generatim; tum peculiariter, quae sunt in Europa Imperia, Regna, Respublicae, Civitates praecipuae in Regno quolibet, Montes, Fluvii celebriores, Freta, Maria.

Ex Arithmetica: Datam quamvis Numerorum minorum summam scribere et enuntiare. — Quae Omnia A. M. D. G. Ther. Vac. ~~Fac. 1.~~ Központi levéltár.

⁷²⁾ U. o. 1779-ből a filozófusok classificatioja. Az egész időről csak ezt a két lapot találtam.

⁷³⁾ Ilyen beszédet mondott 1776-ban törökszentmiklósi Almássy István. A beszéd megjelent nyomtatásban: Vacii Typis Francisci Ignatii Ambr. 1768.

A Theresianum igazgatói 1767—1784.

Tuschleitner Kajetán 1767—1781.

gróf Königsacker Cal. József 1781—1782.

Pállya István 1782—1784.

A Theresianumhoz beosztott piaristák 1767—1784.

- 1767/68. Tomeján Sándor, Szilcz Károly, Schwarczl Glycér, Piller Coelestin, Szeicz Antal, Hennyey Vince, Luczmajer Vazul.
- 1768/69. Horkay Ágoston, Schwarczl Glycér, Piller Coelestin, Szeicz Antal, Hennyey Vince, Raab Adalbert, Luczmajer Vazul, Huber Joachim, Jäger József.
- 1769/70. Horkay Ágoston, Sindler József, Kosztka Mihály, Hennyey Vince, Szeicz Antal, Ege Sándor, Hauck Henrik, Koch Ferenc, Huber Joachim, Jäger József.
- 1770/71. Horkay Ágoston, Sindler József, Szeicz Antal, Hennyey Vince, Nukovics Ferdinand, Ege Sándor, Berczely Károly, Koch Ferenc Huber Joachim.
- 1771/72. Lelovics Ignác, Szeicz Antal, Hennyey Vince, Nukovics Ferdinand, Ettinger Alajos, Ege Sándor, Berczely Károly, Kámánházy Ignác, Huber Joachim, Böhm Pál.
- 1772/73. Lelovics Ignác, Kokas György, Hennyey Vince, Papanek János, Nukovics Ferdinand, Ettinger Alajos, Blaho Ignác, Schmidt József, Huber Joachim, Noller Alajos, Böhm Pál.
- 1773/74. Lelovics Ignác, Hennyey Vince, Papanek János, Mayer Elek, Ettinger Alajos, Blaho Ignác, Schmidt József, Huber Joachim, Schwarczl Zsigmond, Noller Alajos, Böhm Pál.
- 1774/75. Lelovics Ignác, Bellányi Bernardin, Hennyey Vince, Papanek János, Poór Kajetán, Mayer Elek, Kalus Severin, Ettinger Alajos, Schmidt József, Blaho Ignác, Huber Joachim, Noller Alajos, Schwarczl Zsigmond, Veigarth János, Böhm Pál.

- 1775/76. Hell Engelbert, Bellányi Benardin, Papanek János, Poór Kajetán, Mayer Elek, Ege Sándor, Kalus Severin, Ettinger Alajos, Vildt Leonard, Schmidt József, Blaho Ignác, Huber Joachim, Noller Alajos, Veigarth János, Böhm Pál.
- 1776/77. Hell Engelbert, Papanek János, Poór Kajetán, Mayer Elek, Szablik István, Ettinger Alajos. Vildt Leonard, Schmidt József, Blaho Ignác, Huber Joachim, Noller Alajos, Jeszenovszky János, Noller János, Böhm Pál.
- 1777/78. Kiss Adorján, Papanek János, Mayer Elek, Szalai Rafael, Szablik István, Ettinger István, Vildt Leonard, Schmidt József, Blaho Ignác, Huber Joachim, Noller Alajos, Simontsits Innocent, Jeszenovszky János, Noller János, Böhm Pál.
- 1778/79. Kiss Adorján, Némethy Elek, Szalay Rafael, Ettinger Alajos, Vildt Leonard, Blaho Ignác, Huber Joachim, Jeszenovszky János, Farkas Lajos, Frey Ferenc, Szalay Gábor, Böhm Pál.
- 1779/80. Kiss Adorján, Némethy Elek, Szalay Rafael, Vildt Leonard, Ettinger Alajos, Jankovich János, Blaho Ignác, Huber Joachim, Jeszenovszky János, Frey Ferenc, Werner Zsigmond, Ferenczi József, Müller Antal, Grizl Hermenegildus, Rosenpacher Ferenc, Böhm Pál.
- 1780/81. Hiányzik.
- 1781/82. Kiss Adorján, Némethy Elek, Domm Flórián, Dományi Márk, Szalay Rafael, Ettinger Alajos, Vildt Leonard, Jankovich János, Huber Joachim, Zimányi Lajos, Klohommer János, Ferenczi József, Müller Antal, Precs Mihály, Grizl Hermenegildus, Rosenpacher Ferenc, Melczer Károly, Sándor György, Schmelczer József, Böhm Pál.
- 1782/83. Dományi Márk, Némethy Elek, Domm Flórián, Szalay Rafael, Ettinger Alajos, Schröch Innocent, Jankovich János, Huber Joachim, Zimányi Lajos, Klohommer János, Ferenczi József, Müller Antal, Grizl Hermenegildus, Schrauth Ferenc, Rosenpacher Ferenc, Melczer Károly, Böhm Pál.
- 1783/84. Dományi Márk, Némethy Elek, Domm Flórián, Szalay Rafael, Ettinger Alajos, Jankovich János, Huber Joachim, Zimányi Lajos, Mayer János, Klohommer János, Ferenczi József, Müller Antal, Grizl Hermenegildus, Szattlperger Alajos, Rosenpacher Ferenc, Girschig János, Böhm Pál.
-

A Theresianum növendékei 1767—1784.

Az alapítólevél értelmében a Theresianum igazgatójának kötelessége volt minden év végén megtartott vizsga után a helytartótanács útján a királynőhöz felterjesztést küldeni, amelyben fel kellett tüntetnie mindenegyes tanuló előmenetelét külön-külön tárgyaként, továbbá a viselkedésére vonatkozó adatokat. A kimutatásban jelezve volt az osztály, amelyhez a növendék tartozott, továbbá születési helye, kora, a convictusba való felvétel ideje, milyen tárgyakat tanul, az előmenetel és a viselkedés. A növendékekről osztályok szerint, később félévenként készitettek kimutatásokat, de ezekben nincsenek jelezve a fizető convictorok, csak az alapítványi tanulók. 1777-től kezdve az országos rendelet szerint az egész intézetről félévi kimutatásokat kellett küldeni a főigazgatósághoz. Mindezeket a kimutatásokat hiánytalanul seholsem találtam meg. Az alább következő névsort néhány évről az Országos Levéltárban és a rendi Központi Levéltárban található kimutatásokból, számadásokból, a felvételtől szóló leiratokból és a rendtagok jegyzékéből állítottam össze. Ugyanis a Theresianumban, különösen amikor az új épületbe költöztek, a rendtagok közül többen a különszobákban lakó mágnás fiuk praefectusai voltak. Ez az elfoglaltságuk a társház tagjairól szóló jegyzékben fel van tüntetve ilyen módon: Joachimus Huber a S. Anna, Prof. Human. II. Anni, Praef. Com. Keglevics, et Nob. Herul. Kállay. Ilyen esetekben a növendéknek csak a családnevét lehetett megtudni. Minthogy az évről-évre szóló teljes kimutatást nem közölhetem, a jelzett módon a Theresianum egész tartamáról összeállított betürendes jegyzéket adom:

Almássy Antal	báró Andrássy Lipót
Almássy János	Arbanasz György
Almássy Xavér	Baán János
Almássy Mihály	Babocs József
báró Andrássy József	Baranyay Mihály
báró Andrássy Károly	gróf Barkóczy Ferenc

gróf Barkóczy János	Győrffy Pál
báró Baselli Károly	gróf Gyulay Albert
báró Baselli Lőrinc	gróf Gyulay Ignác
gróf Battyányi Kajetán	gróf Gyulay Sámuel
Bedekovits János	gróf Haller József
Beniczky Ferenc	Hartmann András
Beniczky János	báró Hajdan József
Beniczky Mihály	Hentl Frigyes
báró Bernyákovits Antal	Hersching György
báró Bernyákovits János	Hersching Lajos
Buday István	Hochmeister Márton
Buday József	báró Horváth Antal
Buday Mihály	Horváth Dániel
Burján Károly	Horváth Imre
Cseh Antal	Hölbling József
Cserey Ferenc	gróf Hrzan Károly
Cserey János	Hutter Jakab
Cserey Pál	Jagussich György
Czikiny Antal	Jakabffy Antal
Czindery Pál	Jakabffy Lázár
gróf Delmestri György	Jakabffy Miklós
gróf Delmestri János	Jeszenszky György
Demkovich Antal	Jursich János
Drauth János	Kállay István
Duldner Benjámin	Kállay Lajos
báró Eötvös Ignác	Kamarássy Antal
Eröss József	gróf Károlyi József
Fekete János	gróf Keglevich Ágoston
gróf Forgács János	Kende Mihály
gróf Forgács József	Kende Pál
Fritz Károly	Kern József
Ganóczy Antal	Kern Fülöp
Gaszy Imre	Késmárky György
Gábor Ferenc	gróf Kinszky Ferdinand
Gábor János	Klein József
Goimerecz Tádé	Kochler Károly
Gosztonyi István	Koller Ignác
Gosztonyi József	Koller János
Gransberger József	Koretics János
Guganovits Pál	Kossovits Antal

Kraicsovics József	báró Seeberg György
Kvassay Gábor	báró Seeberg Márton
Kvozdanovich Vitus	báró Seeberg Mihály
Laczkovics István	Szabó Sándor
Latinovics András	Szentiványi Antal
Latinovics Péter	Szentiványi Bonaventura
Lipcsey Zsigmond	Szentiványi Ferenc
Litassy Tádé	Szentiványi Lajos
báró Lopresty József	Reviczky Mihály
Majtényi János	Sághy Antal
Márffy József	gróf Schmeidegg Ferenc
Márffy Lipót	gróf Schmeidegg Tádé
Mátay Ferenc	Szentiványi Márk
Metz Károly	Szentiványi Medárd
Miske Zsigmond	Szilassy Gábor
Mokoss Antal	Szlávy József
Müller József	gróf Sztáray Imre
Nagy Antal	gróf Sztáray Kristóf
Nagy Frigyes	Tagányi Ferdinand
Nagy József	Tallián Gáspár
gróf Nemes József	Trieb Ferenc
Offner Jakab	Ujfalussy Károly
Okolicsányi János	Vapner Lőrinc
báró Orbán Pál	báró Vécsey Ágoston
báró Passe Coelidián	báró Vécsey Balázs
Pechamik Alajos	báró Vécsey Károly
Piber Pius	Vlassits Ferenc
Pissachich Antal	Vlassits József
Pissachich Károly	Vukassevich Frigyes
gróf Pongrácz János	Vukassevich Károly
Rakovszky János	Vukmanich József
Resler Antal	Vutsetich Mátyás
Schmidt József	Winkler József
báró Schmidt Károly	Zanathy József
Schrötter Xavér	Zsigovinyi Antal
Schuller Lipót	

Ezekon kívül a Theresianum convictorai között voltak a gróf Andrassy-, Csörgő-, Edlspacher-, Fogarassy-, Gerliczy-, Jankovich-, gróf Korniss-, báró Orczy-, Rudnyánszky-, báró Sándor-, Veskampus családok gyermekei.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
Bevezetés	7
A Collegium Pauperum Nobilium külső története	11
A Collegium belső élete. Leges Migazzianae	18
A Theresianum külső története	35
A Theresianum belső története	50
A Theresianum igazgatói és tanárai	63
A Theresianum növendékei	65

MELLÉKLETEK

Legfelsőbb leirat a Theresianum alapítása tárgyában.¹⁾

(A kegyes tanítórend főnökéhez. 1767. szept. 5.)

Quandoquidem pro Materna illa, qua in Gentem Nostram Hungaram, eiusque utilitatis et amplioris profectus incrementum continuo ducimur, cura et sollicitudine et ad hanc praeferentur quidem de Nobilitate Hungara Juvenes, et Convertitas, quin tamen excludantur, debilioribus quoque facultatibus pollentium Magnatum, ac ex omnibus hereditariis provinciis nostris Camera-
lium et Militarium Filii assumere, talesque sub cura Religiosorum a Piis Scholis dictorum ingenuarum artium Disciplinis excolendos, sumptibus nostris ibidem providere clementer decreverimus.

Eapropter Dilectioni, et Fidelitatibus Vestris harum Serie id ipsum benigne significantes, una iisdem clementer committendum esse duximus, quatenus decem eiusmodi nobiles Hungaros, idoneos tamen, et bonae capacitatis Juvenes praesertim Convertitas, pro 15-ta proxime venturi mensis Octobris ad antelatum Fundationem iam assumendos nobis illico proponere ac penes demissam opinionem suam horsum repraesentare noverint. Quibus in reliquo Gratia et Clementia etc. etc.

Maria Theresia

Comes Franciscus Eszterházy
Ferdinandus Scultéty.

¹⁾ O. L. H. T. Lad. A. Fasc. 22.

Copia Fundationalium Collegii Theresiani Vacziensis.¹⁾

Nos Maria Theresia Dei Gratia Romanorum Imperatrix Vidua ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae etc. Regina Apostolica; Archi Dux Austriae; Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, et Würtembergae; Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, et Goritiae etc. etc. Damus pro Memoria Nostro, Sucessorumque Nostrorum Nomine significantes, quibus exepedit Universis: Qualiter Nos Animo perpenderimus: Nihil ad Utilitatem, et Emolumentum Regnorum, Provinciarumque Nostrarum, ac ad Promotionem summi Servitii Nostri magis conferre posse, quam si Fidelibus Nostris Subditis Viam et Occasionem adaperiamus, Parentibusque eorum talia Media et Adminicula subministremus, per quae Filii Ipsorum in probis Moribus, ac omnibus necessariis Scientiis ea ratione instrui, et educari possint, ut cum tempore ad utilia Nobis, Successoribusque Nostris, et toti Reipublicae praestanda Servitia idonei habilesque reddantur. Hunc in finem pro eo, quo in Rempublicam, et eius commodum ferimur, constanti Sollicitudinis Studio, diversa iam sunt, a Nobis in haereditariis Ditionibus, et Provinciis Nostris Germanicis Collegia, et Foundationes institutae, et per Salutares Legum Sanctiones in eum perfectum Statum perductae, ut quos pro Scopu habuimus, optatos Fructus exinde sperare neque ullum de optato earundem Foundationum Progressu Dubium habere possimus. Hoc eodem fine benigne decrevimus in haereditario quoque Regno Hungariae, et quidem in Civitate Vacziensi Unum aequae pro Viginli Alumnis Collegium, et Foundationem instituere, et ad Salutare hoc Institutum ipsam ibidem iam exstructam Resi-

¹⁾ O. L. H. T. Lad. A. Fasc. 22.

dentiam Episcopalem (quae per Emptionem ad Nos devoluta erat) pro constanti Alumnorum sede, et habitatione destinare, ac secus etiam novo huic Collegio Nostro plures alias Praerogativas et Libertates eo promptius, libentiusque impertiri, quo magis semper Nobis animo insidet ipsius Status Publici Salus, quae utpote absque succrescentia idoneorum, habiliumque subiectorum recte sustineri, conservarique non potest. Quemadmodum autem optatus Instituti huius successus ab eo potissimum dependet, ut Idem certis solidisque Principiis, salutaribusque Constitutionibus innitatur, et sub perpetua vigili cura et inspectione in bono, florenti- que Statu conservetur, ita hunc in finem benigne ordinamus, statuimus, et volumus; ut Primo: Collegium hoc, prouti per Nos institutum, fundatumque est, ita etiam sub Nostra suprema Protectione, Cura, et Potestate immediate subiaceat. Unde Secundo: In hoc per Nos fundatum Collegium Juvenes non aliter, quam cum Praescitu, et benigno Consensu Nostro suscipiendi, et assumendi erunt, et quidem tales, qui praestantibus ad Studia Talentis a Deo dotati, et simul excitatoris Ingenii, Spiritusque esse compe- riantur, una vero a bene meritis sunt orti Parentibus; Praeferentiam tamen in Assumptione, Convertitarum, et in Cameralibus Servitiis constitutorum Officialium Filii, ex his per Cameram Nostram Regiam Hungarico-Aulicam numero quatuor propo- nendi, prae aliis obtinebunt. Tertio: Ipsam vero directionem tam in spiritualibus, quam et Temporaneis rebus, ac totam Collegii huius administrationem (in quantum ea seu Juvenum educatio- nem, seu vero ipsam oeconomiam respicit) Sacerdotibus Schola- rum Piarum ex eo libenter concedimus: siquidem in pecu- liari Eorum, quem in proba et recta Juventutis educatione adhi- bent, Zelo, ac Studio plenam Nostram collochemus Fiduciam. Totius autem educationis et disciplinae Ordo in novo hoc Nostro Collegio ad Normam in Viennensi Nostro Collegio Theresiano sta- bilitam redigendus, introducendusque erit; Spes autem in reliquo Nos certa tenet Quarto: Antelatos Patres Piarum Scholarum pro consveto suo Zelo omnem curam, et operam eo sollicitate adhi- bituros: ut nonmodo ad docendas humaniores Scholas, verum ad altiora etiam studia, praecipue autem Philosophicum, Mathema- ticum, Chronologicum, Geographicum, et Heraldicum tradenda vel maxime idonei Professores seligantur; una autem ad tenellam Juventutem bonis quoque moribus imbuendam, tales constituan-

tur Praefecti, qui praestantibus ad id Donis praediti, ac in una alterave lingua, praecipue autem in Garmanica bene exercitati sunt. Reservamus autem Nobis: ut si ex certis peculiaribus causis hunc, vel illum Professore seligendum, aut vero mutandum habere vellemus, antelati Patres effectum huiusmodi benignae Voluntatis Nostrae suis locis procurare teneantur. Reservamus praeterea Nobis pro constanti ipsam etiam Superinspektionem novi huius per Nos fundati Collegii. In Vicem autem Nostri pro nunc clementer denominamus Ipsum Episcopatus Vacziensis Administratorem, qui de omnibus, quae in hoc Collegio occurrent, Rebus, ac Negotiis, accurate edocendus erit, ut Idem superinde Nobis de Casu in casum via Consilii Nostri Regii Locumtenentialis suam adaequatam relationem facere, Nosque eatenus benignam Nostram Resolutionem Regiam (a qua praestolandum erit) elargiri possimus. Quinto Modus in docenda humanioribus Scholis Lingua Latina, prout et in tradendis altioribus studiis, ac scientia Juris, idem semper, qui in huiate Universitate Viennensi tenetur, observandus erit. Sexto: Cum Iuventus in hoc Nostrum Collegium assumenda in aliis etiam Exercitiis, prout in Saltu, in Gallica, et Germanica lingua excolenda sit, hinc Magistri aequae eo requisiti per Nos clementer constituti, fundatique habentur. Quemadmodum quoque clementer indulgemus; ut praeter fundatos a Nobis viginti Alumnos, alii quoque Convictores (quantum aedificii capacitas sinet) suo aere suscipi queant, ita ut hi centum octoginta florenos, citra Amictum, annue pro Victu, Servitio, et in instructione tam in Scientiis, quam Artibus liberalibus perende cogantur. Septimo: Et quia res sanitatis in hoc Collegio provisionem exposceret; ut idcirco Alumnorum Parentes, aut Curatores extra omnem sollicitudinis metum poni, totaque eorum fiducia in recta Collegii huius Ordinatione tute collocari possit, ideo volumus de uno quoque Medico, necessariis medicamentis et requisitis eatenus sumptibus providere. Ad id autem Octavo: Ut nova fundatio haec Nostra suum stabilimentum habere, et ad omnem Posteritatem in salvo conservari possit, necessarium omnino esse iudicavimus de certo, et securo fundo, qui expendendis omnibus requisitis Sumptibus sufficiat, prospicere. Dum itaque expendi fecissemus, quantumnam pro victu et amictu viginti Alumnorum, pro Rectore et sex reliquis Patribus, Iuris Professore, Doctore, Apotheca, Saltus, prout et Linguae Gallicae Magistris, pro Domesticis Servitoribus, pro

Sartorum, tectorum conservatione, ac interna Domus instructione annue requiratur: hi, qui subseque specificantur, sumptus, pro necessariis adinventi sunt. Nempe

Primo: Pro intertentione viginti Alumnorum, computando ad uniuscuiusque victum (qui ad prandium ex quatuor, ad Coenam vero ex tribus ferculis constabit) centum triginta, ad Amictum autem quinquaginta florenos, annue requiruntur floreni . . .	3600
Secundo: Pro Rectore	300
Tertio: Pro reliquis sex Patribus, quos relate ad ipsos etiam Convictores sufficere iudicamus; pro singulo eorum centum quinquaginta florenos; in simul ergo	900
Quarto: Pro Iuris Professore	400
Quinto: Pro Medico, Saltus Magistro, Apotheca et Linguae Gallicae Magistro, in toto	400
Sexto: Pro necessariis domesticis Servitoribus	300
Septimo: Pro Sartorum, Tectorum conservatione	100
Summa Floreni	6000

Pro fundo igitur requisitae huius sex mille Florenorum Summae apud Cameram Nostram Regiam Hungarico Aulicam centum quinquaginta Mille Florenorum Capitale erga quatuor pro Centum interesse (prout idipsum obligatoriales Literae Posonii die Prima Novembris, Anno milesimo septingentesimo sexagesimo octavo per antelatam Cameram Nostram Regiam Hungarico Aulicam expeditae, et vigore horum de praeattacto Quatuor pro Centum Interusurio ab hoc Centum quinquaginta mille Florenorum capitali de tempore in tempus anticipato semper ex Aerario Nostro Regio Camerali Hungarico dependendo data assecuratio perhibent) iam elocari fecimus, ut ex hinc eadem per Nos instituta fundatio in bono semper statu conservari, suum habere stabilitamentum, ac ad omnem posteritatem permanere possit. Pro cuius maiori securitate clementer statuimus: ut tam Literae hae Fundationales, quam et praenotatae Camerales Obligatoriales in suis Genuinis et authenticis paribus penes Consilium Nostrum Regium Locumtenentiale (cuius utpote Muneris est omnibus piis Fundationibus intendere); accurate conserventur. Porro Nono: In peculiarem considerationem sumpto eo: quantumnam utilitatis exinde tum summo Servitio Nostro Regio, cum et

Statui publico accessurum sit? Si in hoc Nostro Collegio Juvenes optimis Moribus ac Scientiis imbiendi, eas dotes, qualitatesque comparaverint, ut subseque per Nos ad Gerendas Res publicas utiliter applicari, ac ita apta, et idonea subjecta, continua quasi serie in hac bonarum Artium Sede, ac Domicilio pro Publico efformari potuerint; ad finem autem hunc essequendum certa et solida eo deservientia fundamenta per salutare Constitutiones ponenda sint. Hinc benigne volumus Primo: Ut in numerum praeattactorum viginti Alumnorum non alii, quam qui praestantibus (uti praemissum est) ad Studia talentis a Deo dotati esse comperientur, ac praeterea Hungaricae, Transilvanicae, aut Croaticae Nationis sint, assumantur. Secundo: Quivis ex his viginti Alumnis eousque tantum suam in hoc Collegio Mansionem habeat, donec recta specimina tam in linea Doctrinae, quam et Morum de se praebuerit, ne secus, inhabilia subjecta magis idoneorum locum occupent, taliterque benigna Nostra Intentio Regia desiderato suo frustretur effectu. Unde sub finem cujusvis Anni Scholastici singulus Alumnorum ex iis, quibus addiscendis incubuit, scientiis, prout etiam ex Catechismo in praesentia per Nos eatenus clementer denominandi Commissarii examinandus, ac qualiter in examine substiterit, genuina eatenus Relatio Nobis via praelibati Consilii Nostri Regii Locumtenentialis facienda erit. Nullae vero Theses, aut propositiones in typo extradabuntur, nisi prius Nobis remonstratae, ac clementer per Nos ratihabita fuerint. Tertio: Volumus praeterea: ut ubi semel hi viginti Alumni Studia sua humaniora, et philosophica cum laude et profectu absolverint, de eo, ad qualemnam Statum, Militarem nempe, vel Civilem amplectendum inclinent? interrogentur, Nobisque id ipsum cum expressa singuli habilitate praescripto modo demisse repraesentetur. In casum autem emersurae in Fundatione ista Vacantiae, haec per Rectorem Collegii Nobis, aut vero in Vicem Nostri constituto moderno Episcopatus Vacziensis Administratori immediate insinuanda erit, ut ita tandem ejusmodi Vacantia per alterum Via Consilii Nostri Regii Locumtenentialis medio Cancellariae Nostrae Regiae Hungarico Aulicae Nobis proponendum, ac subseque per Nos clementer denominandum suppleri, idipsumque Collegio suo modo intimari possit. Decimo: Quod vero internam Collegii hujus Nostri constitutionem, attinet, jam superius attactum est ac idipsum ulterius etiam benigne ordinamus:

ut nempe tam quod modum docendi, quam et ipsam educationem intertentionemque Juventutis eadem plone Norma, et Methodus, quae in hujate Collegio Nostro Theresiano, ac in ipsa Universitate Viennensi tenetur, in hoc quoque Vacziensi Collegio inalterabiliter observetur. Ultra praemissa tamen etiam circa peragenda Sacra, Preces, et alias devotiones, idem, qui in praefato hujate Collegio Nostro Theresiano praescriptus, et jam huic quoque noviter fundato Collegio Vacziensi communicatus habetur, ordo observandus erit. Praeterea volumus: ut ad Calcem benignarum harum Nostrarum Patentium adnotati dies Confessionum peragendarum aequae exacte, et in omni observentur. Ad haec, in perpetuam Rei Memoriam: omni die in Matutinis mensalibus ac Vespertinis precibus per certas verborum expressiones mentio Fundatricis facienda; praeterea autem non tantum per Alumnos Nostros, verum etiam per Convictos omnes ejusdem Speciei et formae Amictus, qui nimirum ex coelestis caerulei coloris panno, ac inde conficiendis faemoralibus Hungaricis, interula Germanica, superiore veste, vulgo Fraque nominata, cum parvis nigris paramentis, vulgo Aufschlag dictis constabit, gestandus erit. Praeterea in perennem rei memoriam pro singulo praeattactorum Viginti Alumnorum, unum ex argento confectum, ac deauratum, Regioque Nomine Nostro decoratum signum, seu Numisma praeparari fecimus clementer admittentes: ut idem quivis dictorum Alumnorum nigrae ligulae appensum in pectore gestare possit. Si autem quis Alumnorum e Fundatione exiverit, tunc idem signum seu Numisma ab eo recipiendum, et qui in locum ejus successerit, Eidem consignandum erit. Et quia Undecimo: Juxta superius attactum paragraphum octavum, totius Anni obtingentia in summa sex mille Florenorum ipsis Sacerdotibus Piarum Scholarum assignabitur; hinc Iidem in procurandis rebus omnibus, quae ad usum et necessitatem Fundationis huius quaqua ratione requirentur, omnem curam, et Sollicitudinem adhibere, subsequenter ipsis Alumnis de jentaculo, victu, amictu, albis vestibus, aliisque requisitis iuxta subjunctum in calce syllabum rerum omnium, quas Collegii Rector pro quinquaginta Florenis annue singulis procurandis in se suscepit, sufficienter providere, de praespecificato autem hoc Fundatione quanto (cun tota rei oeconomicae pertractatio Iipsis concedatur) omni anno quantum videlicet in victum, et amictum erogatum sit? generice

suum ratiocinium conficere, ac id directe Regio Locumtenentiali Consilio Nostro submittere teneantur, ut hac ratione de anno in annum videri possit: an Saecrdotes Piarum Scholarum suo, quod ex Fundatione ipsis incumbit, muneri rite satisfaciant? anve Alumni ea, qua praescriptum est, modalitate debite interteneantur? In casu enim defectus, aliter disponendi Facultatem Nobis, successoribusque Nostris clementer reservamus. Quae omnia dum mente, animoque deliberato, et ex plenitudine Potestatis Nostrae Regiae hisce clementer statuimus, fundamus, et ordinamus, una non ambigimus: quod quemadmodum haec per Nos clementer instituta Fundatio unice in commune reipublicae bonum tendit, eique ad suam consistentiam perducendae Nos omni cura et sollicitudine intentae fuimus, ita Nostri quoque Successores non minori sollicitudinis studio salutare hoc Institutum Nostrum ad omnem aetatem firmiter manu tenturi, subsequenter totum id, quod ad hanc Fundationem praevia ratione per Nos clementer destinatum habetur, tamquam pro perpetuo stipulatum, et pactatum fundationale bonum, absque diminutione in sua integritate conservaturi: verbo, omnia alia etiam Collegio huic per Nos concessa beneficia, libertates, ac privilegia, cum propria exinde in Ipsos redundante Gloria ea ratione adaucturi, et locupletaturi sint, prout id Ipsi ad Gloriam Dei, ad rectam Juventutis educationem, ac ad totius Augustae Domus Nostrae Austriacae, et Status publici commodum, et utilitatem vel maxime cedere judicabunt. Quapropter omnibus et singulis Jurisdictionibus harum serie benigne committimus, et mandamus: ut Eaedem benignas has, praeattactam Fundationem tangentes Ordinationes Nostras omni Tempore, et occasione punctatim adimplere, neque illis sub incursu gravis indignationis Nostrae Regiae ulla ratione contravenire, aut, ut per alios contraveniatur, admittere, verum potius, ubi, et quando Collegio huic Nostro Vacziensi auxilio aliquo, aut Assistentia opus erit, hanc eidem promptissime subministrare, idem in omnibus suis Libertatibus, Juribus ac Immunitatibus quam firmiter manutenere; Verbo ea omnia exequi teneantur, quae ad Ejusdem Collegii Nostri conservationem, stabilimentum, et Incrementum quaqua ratione conferre possunt. Quaeve subsequenter benignae Nostrae in Praemissis declaratae positivae Voluntati, ac Intentioni Regiae consentanea erunt. Datum in Archi-Ducali Civitate Nostra Vienna

Austriac die vigesima quinta Mensis Januarii, Anno Domini Mellesimo septingentesimo sexagesimo nono; Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno vigesimo Nono.

Maria Theresia m. p. *Comes Franciscus Eszterházy* m. p.
Josephus Jablanczy m. p.

CONNOTATIO DIERUM

quibus in Collegio Vacziensis existentes Juvenes per Annum confessiones suas peragere tenebuntur.

1.	In novo anno	1a Januarii
2.	In festo purificationis B. M. Virg.	2a Februarii
3.	In festo annuntiationis	25a Martii
4.	Confessio Paschalis	
5.	In suae Sacrae Caesareae, ac Regio Apostoliae Maiestatis Mariae Theresiae Natali Die	13a Maii
6.	In festo Cordis Mariae	18a Junii
7.	In festo visitationis B. M. Virg.	2a Julii
8.	In festo Assumptionis B. M. V.	15a Aug.
9.	In festo Nativitatis B. M. V.	8a Sept.
10.	In festo S. Theresiae velut anniversario Die suae Majestatis in qua solenne una Gratiarum Actorum Missae Sacrificium celebrabitur	15a Octob.
11.	In commemoratione omnium Fidelium Defunctorum	2a Nov.
12.	In festo conceptionis B. M. V.	8a Dec.

CONNOTATIO RERUM

quas Collegii rector pro quinquaginta Florenis annue singulis
Alumnis procurandas in se suscepit.

	Fl.	Cr.
Unum uniformem Vestitum superiorem quippe, et inferiorem	16	51
Similem quotidianum Vestitum.....	10	
Pileos duos.....	2	
Quatuor paria Calceorum	5	
Sex paria de circumferentiis indusiorum vulgo: Taczl dictis	1	5
Sex alba colipendia		54
Quatuor capillorum Ligulas.....	1	24
Pectines		20
Tres libras Pulveris pro inspergendis capillis		27
Pomadam		16
Dus paria manicarum		48
Tria indusia et totidem perisomata	6	
Tria strophia	1	
Pro separatione vestium, Ligula item, ad Pileum, et Ligula pro Fundationes Numismate expennis item postalibus, et aliis Minutiis	3	55

Summa 50 Fl.

Praesentem Collegii Theresiani Vaciensis (Fundationalium copiam, in omnibus punctis et Clausulis Originali suo Instrumento esse conformem esse testor et in Fidem subscribo.

Vacii 1-ma Oct. 1779.

Adrianus Kiss
Vicerektor in Theresiano.

Cajet. Tuschleitner Schol. Piar.
Rector in Theresiano.

Statuta et Leges ab Augustissima Imperatrice approbatae et decretae ac ab omnibus nobilibus ac academicis in Vacienti Regio-Theresiano Collegio observandae. ¹⁾

Omnes finem ob oculos habeant, quem in erigendo hoc Nobilium Collegio Augustissima Imperatrix et Regina, Domina nostra Clementissima intendit, nimirum publicam Provinciarum felicitatem; quam assequantur, si pietate, et litteris, morum Nobilium cultura; fide et amore in Principes sese illustres reddiderint.

I. Primum Deo dent, quod Dei est. Reverentia, ut par est, in Sacello observetur. In hoc singula Nobilium Contubernia scamna assignata occupent. Omnes simul Sacro uni quotidie, Dominicis, et Festis diebus, devote intersint. Preces Matutinae, et Vespertinae, Lectio Spiritualis, Coetus Mariani, menstruae SS. Communiones, Doctrinae Christianiae explanatio, aliaque Pietatis exercitia e praescripto instituantur.

II. Dum per Collegium ad Sacellum, Scholam, aut alio se conferunt, nec turmatim, nec clamose incedant, nec soli vagentur, sed saltem in unius famuli comitatu, nisi una omnes cum Praefecto ad Scholas pergant, sed nec in ambitibus haereant.

III. Unius Camerae incolae, seu Contubernia cum aliis non misceantur, neque convenient. Nulli licet alienam Cameram, neque alterius Camerulam ingredi. Nullo in loco seu domi, seu in horto duo soli se sociabunt.

IV. Familiaritates omnes vitentur, uti et scommata, traductiones, verba indecentia etc. Nemo alium neque per jocum offendat. In secunda persona Tu se invicem non compellabunt. Sed honore debito sese mutuo praevenient.

V. Nemo famulum alio mittat, aut nuncium ullum accipiat, nisi conscio P. Rectore, aut P. Praefecto.

VI. Ordo praescriptus exacte servandus, et tempus litteris, et pietatis officiis assignatum sine diminutione tribuendum. Ad proposita exercitia,, hora statuta illico ex sine mora se conferant.

¹⁾ A kegyes tanítórend Központi Levéltárából. 1768-ból keltezve.

VII. Matutino tempore ante preces persolutas, et Vesperi post examen non audiantur clamores, nec colloquia privata fiant: Recreatio post coenam ultra tertium quadrantem ad nonam non producat. Lumina quadrante post nonam vespertinam extincta sint.

VIII. Visitationes externorum extra Collegium non facile permittentur, nisi Parentum; aut qui Parentum loco habendi sunt. Horum in visitatione tria erunt observanda. 1. Ut ab illis, ad quos pergunt, per certum nuncium vocentur, et expetantur, nisi forte non petitos mittere, festi, ut natalis aut onomastici etc. solemnitas suaderet. 2. Ut exeuntem comitetur P. Praefectus, aut honoratus, et fidus aliquis officialis e domo paterna submissus. 3. Visitationes sine litterarum dispendio ut fiant, neque festis diebus eo tempore, quo divina in Sacello, aut Sodalitate peraguntur. Reditus sit tempestivus.

IX. Nemo externum, nec quidem Consanguineum, in Collegium, in Cameram Contubernii, aut Camerulam suam inducat sine venia Superiorum, qua habita in destinato ad loquendum Cubiculo cum hospite adveniente, nec nisi vocati, et aliquo Moderatorum, nisi ipsi Parentes adsint, praesente colloquantur. Multoque magis haec servanda erunt, cum foeminae, licet nobiles, et cognatae visitatum venerint. Si nuncii ab externis missi fuerint, ad januam potissimum per famulos excipiendi, et ad P. Praefectum referendi erunt.

X. Prohibitis alias lusibus, et sumptuosis abstineant, minime vero lusui, alias etiam permissio, tempore studiorum vacare licebit. Si quando pila, aut alio lusu, quo vires fatigantur, se exercent, quadrante minimum ante Refectionem corporis ludere desinant.

XI. Privatae excursiones rarissime admittentur. Extra designata tempora, cum nempe universalis deambulandi facultas datur nulli e Collegio, nec ad hortum quidem sine venia Rectoris prodire liceat. Contubernia singula, seu foris, seu in horto, non nisi praesentibus PP. Praefectis ambulabunt, nemini abesse, aut se separare licebit. Qui legitime impediti abfuerint, domi in suis Cameris detinebuntur.

In horto dum recreatio instituetur, audito signo, quod post meridiem, aut post coenam vesperi campana dabitur, omnes statim ad sua contubernia se conferant. In eodem horto quodlibet

Nobilium contubernium certum a Superiore designatum locum, et non alium occupabit, nec fas erit, etiam hospitem adventantium praetextu, limites, excedere, cum aliarum camerarum incolis misceri, aut ludere.

XIII. Munditiam in vestitu, cubiculo, et omni loco accurate observent, non projiciendo sordes, aut quisquilias; vestes nitidas servent, capilli quotidie peccantur, et suo tempore crispentur. Manus diligenter etiam ante, et post mensam lavent. Nec e domo, nec e camera prodibunt, nisi de nitore vestitus approbationem a P. Rectore, vel P. Praefecto ferant.

XIV. Nulli Nobilium pecunias apud se servare liceat, sed si quam secum attulerint, aut acquisiverint, apud Patrem Rectorem, aut alium, quem is designaverit, deponent. Nemini sumptum facere pro vestitu, aut alia re fas erit, nisi ex iudicio Superioris, cujus erit de necessitate arbitrari, sine hac Superioris facultate gravissime vetitum est famulis: esculenta, seu poculenta inferre.

XV. Cum primum quis ad Collegium venerit, omnium rerum, maxime lineae supellectilis accuratum syllabum descriptum P. Rectori, vel P. Praefecto tradet. Quae omnia utrum adsint, singulis hebdomadis dispicientur. Reparationes vestium, quantum fieri potest, domi fiant.

XVI. Ante et post Scholam Oratio praemittatur. Repetitiones eorum, quae in Schola excepta sunt, exacte fiant: etiam diebus recreationis, et festis horae statutae studiis, et repetitionibus tribuantur.

XVII. Idiomate Latino,¹⁾ Hungarico, Germanico, vel Gallico ordinarie utantur. Lex haec sacro-sancte servetur. Statis horis plerumque festis diebus, sese in linguis, quas addiscunt, etiam Latina, colloquendo, praesente Magistro, vel P. Praefecto, exercebunt. Item Academiae fiant, in quibus omnes specimen profectus in linguis addiscendis facti, interpretando Auctorem, vel narrando historiam dabunt.

XVIII. Preces ante, et post mensam reverenter et a singulis dicendae sunt. Universim in refectione, corporis moderatio, civilitas, nitor, qui nobilem decet, observandus est.

XIX. Nemini fas est arma apud se servare, sed apud Patrem

¹⁾ Az 1767-ben kiadott szabályzatban csak latin és francia nyelvű társalgás volt megengedve.

Praefectum haec deposita sint. Gladii concedentur, dum foras e Collegio itur.

XX. Qui legem aliquam ex his transgressi fuerint, aut alias deliquerint, poenas pro delicti ratione dabunt. Contumaces et Seductores, ex speciali voluntate Augustissimae e Collegio ejicientur.

Institutiones, ac leges pro Collegio Regio Theresiano Vaciensi.¹⁾

Caput primum.

De generalibus administrandi Regii Collegii Institutis.

Quemadmodum Collegium hoc ex Suae Majestatis Sacrae Divae olim Mariae Theresiae Imperatricis, et Hungariae Reginae Apostolicae munificentia exurgens, amplissimo fundo per eandem dotatum est, ita benigne admittit Sua Majestas Sacra, Ut Ultero quoque Titulum a prima Foundationis Origine eidem Clementer tributum videlicet: Collegii Regii Theresiani retineat.

§. 1-us.

Hinc veluti moderno Administratori perpetuo Eppatus Vaczien. Cardinali a Migazzii occasione primitus conditae hujus Foundationis Suprema Inspectio Nomine Regio pro nunc exercenda benigne delata est, ita non minus tam pro hoc Casu, quam et in Futurum, dum eatenus Aliter Majestati Regiae disponere visum fuerit, Provincialis Directoris Regii Studiorum, et Scholarum in Systemate Regio Literario §-pho 63 diserte explanata Autoritas in hoc quoque publicum Educationis Institutum in Salvo manebit.

§. 2-dus.

Alumnorum Regiorum Numerus 20. Personis Hungaricae, Transylvanicae, aut Croaticae Nationis definitur, qui Alimenta Vitae et Vestitum praeterea omnigena in Virtute ac Literarum Studio Proficiendi Auxilia ex fundatione gratis nanciscentur,

¹⁾ A Váci Püspöki Levéltárból. 1781-ből keltezve.

proinde in adcomadata eorum Incolatui certa Contubernia, Seu uti dicitur, Cameradas pro ratione aetatis, ac Studiorum quibus operam navant, distributi sub Religiosorum Piarum Scholarum, quorum Curae ac provisioni Collegium hoc benigne concreditum est, Vigilantia degent, atque ea Solertia curabuntur, ut Regiae hujus munificentiae Comoda, atque Utilitates, quemadmodum aequo Jure omnibus competunt, etiam aequa Mensura in singulos dimanent.

§. 3-us.

Ne vero adventitiis Convictoribus deesset Locus, Collegii hujus ita constructum est aedificium, ut Ultra fixum Alumnorum numerum alii etiam complures partim in Contubernia sub communium, partim in peculiaria Cubicula sub privatorum Praefectorum Curam recipi possint et haec itaque invicem nexa, junctaque sunt, ut si Parentibus collibitum fuerit, in Unam Societatem Coalescentibus duobus, ac etiam tribus Adolescentibus unus idemque praeesse moderarique possit Praefectus.

Eorum igitur erit cum Rectore Collegii de Filiis suis sive in privata Cubicula, sive in Cameradas pro Convictoribus designatas recipiendis tractare ad constitutam Autem Communis Praefecti operae Mercedem, qui sub ejusdem Cura, ac Gubernatione fuerint, aequam partem conferent; contra, qui sibi peculiarem, ac proprium habiturus est omne Alendi, Solvendique Praefecti onus Solus feret.

§-plus 4-tus.

Victus tam Alumnorum, quam vero Convictorum par idemque erit neque etiam inter Mensas, quas propter Numerum Personarum plures esse oportebit, Sive ex Situ Loci, sive adsidentium Conditione nullus Praecellentiae gradus repeti poterit omnes proinde aequalibus cibus, atque utensilibus providebuntur; Hinc ipse Collegii hujus Regii Rector iam huic, jam Alteri mensae adsidendo, attributam cuilibet illarum paris Conditionis Praerogativam, quod gerit, Muneris dignitate Sustinebit.

§. 5-tus.

Et quia bonae, ac frugiferae educationis Legibus nihil magis, quam Sobriae ac frugaliter agenda Vitae ratio conveniret, nam

ex hoc fonte non modo in rem cujuslibet familiarem ac domesticam, Sed etiam publicam multa eaque magna commoda, quemadmodum ex Contrario paria detrimenta dimanare, diffundique possint, jam vero traditi in Disciplinam Academicam Adolescentes in Summi Terrae Principis obsequium Utilitatesque, et Auxilia Familiae suae educarentur; Hinc ne ullo sub colore in rectae educationis disciplinam aliquod ex hoc irrepere possit vitium, Victus ratio in Prandium 4 in Caenam 3 Ciborum Numero definita est, quibus tamen addi poterit una, Alterave Fructum sive recentium, sive siccorum prout nempe anni Tempus fert, species.

Jusculum cum nunquam Nudum ac Vacuum in Mensam inferendum erit, in Ciborum Numero censeatur; in Jentaculum Alumnis ad Mensam aetati, ac Corporis Viribus Panis Portio, vel Jusculum nisi forte a Parentibus aliter provisum foret, Singulis Diebus praebeatur.

Bellaria attamen, atque arte parata dulcia edulia in Secundam Mensam inferri vetantur, nam praeter quod Valetudini nocua censeantur irritandae Cupiditati, ac Gulae deserviunt, atvero non tantum salutaribus praeceptionibus, sed ipso Vitae Usu tenera Aetas ad ea observanda, quibus futurae vitae Rationes continentur, firmari debet.

Obsonia, nec magnis sumptibus, nec magno studio, ac peregre quaesita in Cibum Praebeantur, at vero, quae apponuntur tam sapore quam ipso adpectu sint Commendabilia, sed etiam Utensilia, vasa item, et Caetera supellex mensae nitida ut sit, praecipue curandum erit.

Vini usus (nisi forte Parentes Liberis suis interdicant) discreto Rectoris Arbitrio dispensandus committitur, quid nempe Juvenibus pro cujusvis Conditionis reflexione dandam judicet, adeoque moderatum ac dilutum Vini Potum admittet, ita tamen ne iis, qui 14. Aetatis Annum nondum superarunt, Ultra mediū quadrantis Vini Mensura concedatur: Et haec de quotidiani Victus genere ac modo.

§. 6.

Diebus Collegio Solemnibus Lautiores Solito apponi admittuntur Dapes, nec tamen unquam Prandium Septem Numero cibaria excedat verum consvetit, ac vulgaribus alioquin, uti supra con-

stitutum est munde ac sapide apparandis, vel ex ipsius Edulii Materia, vel condimenti ratione praestantiora addantur.

Dies Regio huic Collegio solemnes sequentes constituuntur.

Festus Dies s. Theresiae in memoriam Divae olim Augustissimae Imperatricis, et Reginae Apostolicae Clementissimae Insturatricis; Dies nominis Augustissimi Imperatoris et Regis Apostolici, ac deinceps cujuslibet regnantis Regis Apostolici.

Dies Instaurationis Scholarum.

Novus Annus.

Paschatis.

Natalitiorum Christi. } Primi dies.
Pentacostes. }

Bachiferiarum Dies tres.

Unus Dies pro arbitrio Rectoris.

Item semestrali examine peracto unus.

§. 7.

Vestitus tam Alumnis, quam Convictoribus ejusdem formae, Coloris, ac etiam Materiae adeoque ex aequo similis erit, quo ita inter adolescentes ex vano, aut superfluo Corporis ornatu noxia aemulatio, quive ex hoc discrimine facillime oriuntur, et cum Aetate increscunt elati Animi Motus praevertantur.

Habebunt vero Alumni in singulos Annos Vestimenta ex Panno Coelesti Caerulei Coloris quippe inde conficienda femoralia Hungarica, Interulam Germanicam, Superiorem vestem vulgo Frack cum parvis nigris paramentis, vulgo Aufschlag dictis: alium, item huic Similem pro quotidiano Usu Conditionis paulo inferioris, praeterea Pilecs duos, et quatuor paria Calceorum.

Et priori quidem illo Vestitu utentur Adolescentes Dominicis et Festis Diebus aliisque Regio huic Collegio solemnibus; item quum in Urbem, ac publicum aliquem Locum deducti fuerint, aut Viros dignitate Claros invisendi Collegii gratia adventantes excepturi sunt.

Alterum vestimenti Genus inferioris Sortis deserviet quotidiano, ac promiscuo usui dum nempe Scholas suas adeunt aut praescripta Corporis Exercitia faciunt, aut Campos, vel propinqua Nemora, Hortosque se recreandi gratia secedunt.

Vestimenta vero fieri curabit tam Alumnis, quam etiam Convictoribus Regii hujus Collegii Rector ex ea, quae in Annum pendi

debet Pecuniae summa si tamen Parentibus Convictorum ita Col-
libitum fuerit, integrum illis esto vestitum Liberorum curare, at-
amen quoad formam, Colorem, et Materiam similitudo observetur
quo in casu Sumptus in Syllabo expensarum pro vestibus positi de-
ducentur.

Porro singuli praeattactorum 20 Alumnorum Unum ex Ar-
gento confectum ac deauratum signum seu Numisma Regio Nomine
Augustae Fundatricis decoratum nigrae Ligulae appensum ge-
stabant ac ubiquidam e Fundatione exiverit Successori Alumno
gestandum relinquet.

§. 8-vus.

Quo autem Parentes Alumnorum Cura Suppeditandae Pro-
libus suis Lineae etiam suppelectilis sublevantur, administrabuntur
iisdem ex Fundo Regii hujus Collegii tria Indusia, et totidem
Perisonata tria Strofia, et sex Alba Collipendia quatuor Ligulae
pro Capillis ac alia id genus Accessoria prout nempe haec per ip-
sas Benignas Fundationales Circumscripta sunt.

§. 9-nus.

In disciplinis autem Scholasticis tam Humanioribus quam
et Philosophicis Institutentur in ipsis Collegii Aedibus per Patres
Scholarum Piarum, quorum Directioni atque curae Regium istud
Collegium in Sensu tamen §-phi 1-mi est Clemeter concreditum
atque hoc fine ex ipsa summa Fundationali non modo Praefec-
tus Iuvenum verum ipsis etiam Professoribus de eodem ordine
Religioso deligendis certi pro eorundem Intertentione redditus
assignati sunt, qui novissime ex Reditibus quoque Mensae Ep-
palis juxta Piam Cardinalis, et moderni Eppatus Administrato-
ris a Migazzi designationem per suam Majestatem benigne con-
firmatam Aucti fuerunt: Methodus tamen ac ipsas Disciplinas
tradendi ratio eadem ipsa teneri debet qua pro cunctis aliis Pub-
licis Literariis Institutis est benigne constituta.

§. 10-mus.

Saltus vero et Linguae Gallicae nec non aliarum artium in-
genuarum peculiare atque ex peculio Regii hujus Collegii ita
prout hactenus usu receptum est, Solvendos, proinde non modo

ad docendos Alumnos, sed etiam Convictores pari modo obstrictos habebunt Magistros.

§. 11-mus.

Examina semestria constituta pro Universis Litterariis Institutis lege peragentur relationesque super Cujusvis et Alumni et Convictoris in probitate ac re Litteraria progressu praescripta forma, ac tempore Superiori etiam Regio per Districtum Budensem Directori exhibebuntur; et cum in Regio hoc Collegio Alumni et Convictores praelectiones Scholasticas suis in Aedibus excipiant, harum Ordinem, qui caeteroquin Benigno Systemati Litterario plene conformandus erit, ita Constitui oportebit, ut pro Condiscendis reliquis etiam praescriptis ingenuis artibus, ac disciplinis sufficiens Tempus suppetat.

§. 12.

Invecta in Cuncta Litteraria Instituta ex Regis Decreto publica Religionis, ac regulatae pietatis Exercitia in Sacello Collegii rite peragent; Constituto igitur devotionis Ordini semel omnimode accomodent, de illis vero, quae Ultra haec peragenda praescribuntur suo Loco speciatim dicetur.

§. 13-us.

Quod vero modum et formam regendi hujus Collegii concernit: praeerit illi Rector in Conformitate primitivi instituti Fundationalis Sacerdos de Scholis Pii deinceps per Eppatus Vacziensis Administratorem mutua Superioris Regii per tractum illum Directoris Consensione atque audito praeve etiam Provinciali ordinis Suae Majestati ad Casum Vacantis illius muneris proponendus; reliqua Individua tam pro Cura Domesticae Disciplinae, quam et Cursu Litterario requisita constituentur per eundem Patrem ejusdem Religiosi ordinis Provinciale habitum praeve Superioris Regii Directoris Consensu; eoque semper Intellecto, quod ad mentem Instituti Fundationalis, si hic aut ille Professor peculiaribus ex Causis seligendus, aut mutandus Altiori Judicio Censeretur, antelatus Pater Provincialis effectum hujusce Altioris Inviationis procurare tenebitur.

§. 14-us.

Cum in infima Grammatices Classe secundum Benignum Studiorum Systema in Gymnasiis Litterarum Studium initium sumat, idcirco ii, qui ad frequentandam hanc Classem infimam nondum praeparati essent in Regium hoc Collegium, nisi sua Mattas peculiaribus adducta Motivis id fieri jubeat, non recipiuntur nec enim Praefecti multiplicibus alioquin Curis occupati privata unius, Aut Alterius Institutione Onerari distinerique possent.

§. 15-us.

Et quia is esset praecipuus Institutionis hujus scopus, ac finis, ut tot tantisque sumptibus ac Curis educati Adolescentes confecto studiorum Cursu ad navandam Summo Terrae Principi, ac Patriae utilem operam idonei efficiantur, ne proinde sumptus in cassum cedant, statuitur, ut, qui Liberos, aut Curae suae Creditos cognatos vel Pupillos in Regium hoc Collegium admitti cupiunt, de Ingenii facultatibus, factoque in Literis, quibus eiusmodi Adolescens operam dedit, Progressu ac Morum Integritate Testimonium forma credibili confectum a Directore Gymnasii, in quo Studiorum Causa commoratus est, expectant, illudque supplici Libello suae Majestati Sacrae inscribendo adjungant, eumque Cardinali Administratori Eppatus Vacziensis, qua pronunc supremam Inspectionem Regio Nomine exercenti exhibeant, quo ita Supplicantium tum eorum, qui directe Instantias suas eidem Cardinali Administratori Eppatus Vacziensis, qua pronunc sumtia ab Augusta Aula ad eundem Cardinalem Administratorem pro Opinione depromenda inviabuntur, praecibus in deliberationem sumptis ex merito Ordo constitui, atque tres Consilio Locumtli Regio caeteris praestantiores proponi Valeant, hic quoque ea regula observata, ut omnium recurrentium, etiam non Candidatorum Instantiae Repraesentationi adjungantur; pendebit vero a suae Mattis Sacratissimae Arbitrio recipiendi Alumni designatio, quem non prius, ac per Cardinalem Administratorem de Voluntate Regia intellexerit, in Collegium Rector admittat.

§. 16-us.

Et ne Alumnis tanta Sollicitudine deligendis oblata Solutione quaevis sine discrimine Juventus misceatur, hincque Regiae hujus

Institutionis obscuretur Dignitas, atque existimatio constituitur, ut Convictores quoque credibili ut praemissum est Studiorum, ac Virtutum Testimonio provisos, neminem, nisi Suffragio supremi Inspectoris Regii munitum Rector Collegii admittat, insinuabit proinde eisdem Filium suum admitti postulantis Patris Petitionem, neque illi prius deferet, quam assensum Obtineat, Receptique Convictores suae Majestati pro statu Notitiae repraesentabuntur; In quibus omnibus Idem Cardinalis Administrator Consilio etiam Provincialis Studiorum Directoris Regii pro re nata utetur, aut si ob absentiam in persona haec exequi non posset, eidem plenariae peragenda relinquet.

§. 17-us.

Quia vero evenire posset, ut Adolescentes caetera tam ab Ingenii praestantia, quam Animi Dotibus Commendabilis, postquam jam recepti essent, Sive culpabili quadam desidia, ac Officiorum remissione, sive commutati, Corruptique animi protervia Gratiae Regiae continuatione Semet indignos reddant, ut igitur in hujusmodi a bene cepto Literarum cursu Deficientes Juvenes pro Commerito animadverti, ac nisi mox resipuerunt, prius, ac ex eorum Incolatu majora in hoc Institutum redeant detrimenta, dimitti, religarique possint, illud benigne ordinatur, ut de singulorum Alumnorum in Virtutis, ac Literarum Studio factis Progressionibus, uti etiam Academicae Disciplinae observantia, Rector semestrem Informationem conficiat illamque uti hucdum factum est, superiori Regio Directori per Consilium Locumtite Regium suae Matti referendum exhibeat.

In dando semistri Suffragio Rector Collegii in Praefectorum Relatione non Plane conquiescat, verum omnibus adjunctis rite expensis, ac iis, quae levitate puerili atque aetatis potius, quam Animi errore evenerunt Juvenum Erratis ad Calculum non revocatis, bene digesto, ac sollicite explorato utatur Consilio.

§. 18.

Cum non modo Personae, sed etiam rerum, ac suppellectilium ad Alumnos pertinentium Cura habenda sit, ideo, qui Adolescentem deduxerit Pater, aut Mandatarius, quam Rectori Collegii Juvenem recipiendum stiterit, una syllabum suppellectilium,

rerumque in Usum Alumni domo allatarum exhibeat, quem Rector ad Praefectum Cameradae, in quam Alumnus destinatur, diriget, quo Is cuncta pervestiget; postea tria conficiantur Exempla, quorum unum Praefecti revidentis nomine signatum in Cancellaria Domus Conservabitur; alterum retinebit Praefectus, tertium Servo, cui Cura Cameradae incumbit, assignabitur.

Quae vero his nova accedent eidem Syllabo de tempore in tempus inscribantur; Et haec Providentia eo Spectat, ne Juvenes ex rebus suis aliquid donare vendereque possint, aut Servorum opera pessumire.

Singulo Mense Praefectus Syllabum Suppellectilium revidet, et si quid deesse observaret, in Causam inquirat, quodve Servorum negligentia detrimentum illatum est, resarciri faciat, si Culpa Juvenis, Rectori eum referat.

§. 19-nus.

In Commensalem, erga oblatum quantumcunque pretium, nullus exterorum recipiatur, sed nec Exteri ad Caenam, et Prandia expetantur, poterit tamen Rector Amico nomine unum, aut Alterum constituto victu contentum retinere, Separata autem Mensa nonnisi in peculiaribus Occasionibus una Alterave vice, citra tamen aggravium Foundationis Hospites excipere Rectori integrum erit.

§. 20.

Matres, quaeve Alumnos aut Convictores accurant sed etiam aliae Claro nomine, ac Conditione ingressu Collegii non prohibentur quidem, attamen illarum Adventus Collegii Rectori, vel vice Rectori semper insinuetur, et per unum ex famulis recta ad illum deducatur.

Sed nec ad Hortum, cum Alumni et Convictores illic se recreant, liber, ac promiscuus Mulieribus admittatur Accessus, minus ad Prandium et Caenam invitandae erunt.

§. 21-us.

Et quoniam Gubernatio Amplissimi hujus instituti variis, ac gravibus complexa esset Curis, ideo ne Rector a recta et ordinata illius providentia distrahatur idem a Rationum de percepto, et

expenso, reddendarum Onere Clementer relevatur, ac designato Provisori Domus illud imponitur de Cujus officii partibus infra speciatim dicitur.

§. 22-us.

Cum Regium hocce Collegium statim sub exordium suae institutionis Curae, et inspectioni administratoris Eppatus Vacziensis benigne relictum foret, ac ideo, illa, quae ad ejusdem rectam atque ordinatam administrationem pertinent plena cognoscendi potestate polleret; ideo tunc de iis, quae ad disciplinam pertinent, quam etiam de iis, quae in providentia rei familiaris versantur, Rector Collegii ad praelibatum Eppatus Vacziensis Administratorem Scripto referat, qui ita Collatis etiam cum Provinciali Directore Regio Studiorum pro re nata Consiliis, Consilium Regium Locumtite in Sensu Legum de statu Collegii informare possit.

§. 23-us.

Ut vero Idem Eppatus Administrator plenam Collegii habere possit Cognitionem, Idem, quoties visum fuerit, semel autem per Annum sua forma lustrationem suscipiet, atque omnia de Instituti Administratione sollicite, ac minutim cognoscet; cui, prout et Superiori Regio Directori relate ad objecta Rei Litterariae lustrationem peracturo, aut Cardinale Administratore impedito vices illius quoad Exercitium etiam supremae Inspectionis suppleturo, non modo ullus ponatur obex, sed etiam plena Collegium lustrandi procuretur Opportunitas; porro visitationis acta Via Consilii Locumttlis Regii suae Majestati submittentur.

§. 24-us.

In rebus ad provinciam, et potestatem Rectoris pertinentibus nemini prius ad Altiozem Instantiam recurrere fas erit, quam per Rectorem petitio, aut Quaerela rejecta sit; tunc demum si illam prosequendi justa firmaeque momenta se habere existimaverit, ad Cardinalem Administratorem Eppatus Vacziensis deferendi potestate gaudeat.

§. 25-us.

Ut autem de rebus ad procurationem, et providentiam Collegii Regii pertinentibus, gestisque negotiis, futuris quoque tempo-

ribus plena haberi possit cognitio, sed etiam bonus ordo id exigeret, ut quae occurrunt, ac peraguntur Negotia non modo pro praesenti Usu, et Temporum Securitate, sed etiam in officio successorum directione, scripturarum monumento tradita conserventur, ea propter necesse est, ut Archivum Collegii constituatur, in quo omnis generis Privilegia, Mandata, Decreta, Superioris Regii Rescripta, Contractus, Rationes verbo: Omnis generis sive disciplinam Domus, sive rei familiaris providentiam Concernentes scripturae bono Ordine juxta rite conficiendum Syllabum repellantur, ac sollicite conserventur.

§. 26-us.

Ad Instituti hujus procuracionem designatarum Personarum Numerum Stipendia, atque Intertentionis rationem Tabella sub No 1-o exhibet, Secundum quam Singulis, quae competunt, stipendia rite, ac adtemperate solvantur; Tabella vero sub No 2-o solvendum a Convictoribus Annuum Pensum continet.

Et haec sunt, quae ad Generales Institutiones Regii hujus Collegii referuntur, restant proinde Adhuc aliqua earundem Institutionum adjuncta; et quidem.

De Poenis.

§. 27-us.

Violatores sancitarum Legum, ac Constitutionum puniendi potestas Rectori, ac pro re nata Vice Rectori defertur; In decernendis vero Poenis habenda est ratio non tantum Aetatis, Virium, Valetudinis, sed etiam Adjunctorum, ex quibus admissi Erroris gravitas, vel diminutio comparatur; Hinc ejusdem Delicti Rei diversa quandoque Poena puniri debent; quae autem in illis decernendis cum primis animadvertere Oportet, haec sunt: Ut nonnisi remonstrata, agnitaque Erroris turpitudine, Poena dictetur, quo is, cui decreta est, illam sibi Jure deberi; aut si remissa fuerit factae gratiae Pretium intelligat.

Ejusmodi Poenarum genera, quae Valetudini, progressioni in Literis obsessent, vel generi, aut nomini Adolescentis quamquam maculum inurerent, nunquam decernantur, id enim a Pa-

terno Animo, quem illi, qui Educationi praefecti sunt, induant, oportet, maxime alienum est.

Et quoniam Poenas decernendi Potestas in Rectoris aut Vice-Rectoris Auctoritate sita esset, hinc Praefecti haud alias imponere possunt, nisi quas Rector, aut Vice-Rector dictandi Jus tribuit; Pro Poenis autem declarantur Sequentes.

§. 28-us.

Admissi Erroris remotis Arbitris facta Reprehensio, postea in Camerada, quod nisi prosit, publica in Communi Cubicula objurgatio; a consvetarum Recreationum Communione exclusio, Genuflexio, Laesorum privata aut publica deprecatio, Jentaculi, Cibi, aut Vini subductio.

Neque tamen omnia negentur Cibaria, ne Valetudo ex Inedia aliquod detrimentum patiatur Verbera Solus Rector, aut Vice-Rector, at non nisi Causa bene explorata, ac discussa in Poenam dicture potest, neque hoc tanquam Officio suo Peculiare Jus Praefectis communicare valet, erit vero et numerus, et Modus et Locus exequendi designandus; sed etiam Arestum, et quidem si Erroris gravitas poscat Cibi diminutione exacerbandum in Poenam Reo dictari poterit.

His graviora Poenarum genera, si Delictum exigat, non nisi Authoritate et Consensu eorum, quibus §-pho 1-o Gubernatio suprema Regii hujus Collegii concredita est, imponi poterunt.

§. 29-nus.

Piarum Precum, aut alia Religionis Exercitia nunquam in Poenam dicentur, ne cum Poenas oderunt, etiam pias functiones aversentur, verum haec tanquam firmamenta Virtutis, ac evitandorum Errorum Remedia illis proponantur.

§. 30.

Praefecti sua Manu neminem verberent, sed infligendam hujus generis Poenam per illum, qui ad hoc Munus designatus est, ipsis praesentibus exequi curent; Erit etiam Professoribus integrum propter Errores in Scholis admissos Poenitentiam injungere, vel si malint, Rectori Collegii Reos puniendos deferre, cum Caeteroquin etiam in his quantum Circumstantiae admise-

rint, ad generalia in Parte 3-a systematis Literarii designata Principia respiciendum sit: Jam

De Recreationibus.

§. 31-us.

Recreationes relaxandi animi ac Corporis vires reficiendi Causa necessariae sunt, proinde quae in exercendo, ac obfirmando Corpore versantur, caeteris anteferendae erunt; Hinc Lusus Foliarum, Tritilli etc.; eo Solum tempore, quo exire nequeunt, proponantur.

Tempore Domesticae Recreationis Celulae Cameradarum Clausae sint ne ullus interea illas subire possit, qui recreationi praesunt, non seorsim, sed una cum Juvenibus eam transigant, curentque, ne aliquid minus decora ac modeste eveniant, Rixas, contentiosas Aemulationes, inconcinnos Clamores antevertant, Juvenes in Recreationibus ab in vicem secernant, neque facile indulgebunt, ut aetate grandiores minoribus misceantur.

Recreationes, quae sumptibus veniunt, Juvenibus non facile admittantur minus commendentur.

Ad spectacula, quae forte instituti possent, nisi cum Parentibus adire non permittantur, semper tamen explorandum erit, an nullum inde in Animum Juvenis periculum immineat, quod nisi constet, illa adeundi potestas per Rectorem Collegii denegetur.

De Cura Valetudinis ac Aegrorum.

§. 32-us.

Valetudinis cum primis habenda ratio; Hinc nihil ejusmodi Juvenibus admittendum, unde illius metui posset Commutatio, sed cum primis Violenta Corporis Agitatio, incauta gravioris molis, ac Ponderis sublatio, ex uno ad alium Locum deportatio, longior in frigore, vel aestu Commoratio; cum incaluerint avidus frigidae haustus; non secus, et longiori studio, aut Lectione ipsius spiritus defatigatio; immaturorum fructuum, quaeve huc referuntur, Esus, diligenti Cura praevertantur.

Et quia teneriori Aetate Adolescentes, facillime quae sentiunt, Morbi initia vel ideo celant, ne Recreationibus solitis excludantur, aut tenerioribus vivere eos oporteat Cibis, ideo de his

potius ex Signis quam verbis illorum iudicandum erit, statim ac primam valetudinis Commutationem Praefecti observarint, id Rectori Collegii significant, ut Medicus auersiri possit, nec malo Vires sumendi Tempus concedendum erit Parentibus si eadem Urbe, vel in propinquo fuerint, initium morbi indicetur, contra illis qui remotius degunt, ne forte vana torqueantur sollicitudine, ex Consilio Medici perscribatur.

§. 33-us.

Aeger, si Contagionis adest periculum, a caeteris discernatur, neque aliis Alumnis, et Convictoribus auessus concedatur qui Morbo graviori laborant, ut tamen magis curari possint, ad destinatum Infirmis Cubile deferantur.

Non modo custos, sed Curator praeterea Constituatur, qui medicamenta ex imperio Medici, ac ordinatione adtemperate illis praebeat.

Cibi non alii, quam quos Is dandos admiserit, praebeantur.

§. 34-us.

Nemo Alumnorum et Convictorum, sed nec Exteri, nisi Conscio Rectore praeter Parentes, aut Mandatarios ad Aegrum admittantur.

§. 35-tus.

Si dubius videretur ipsi Medico Morbi exitus, non expectandum, ut ingravescat, verum in tempore omnibus Sacramentis aeger provideatur.

Instituendae etiam pro Aegris communes Preces, offerendaeque pro illorum Valetudine pii Animi ad Deum suffragia, quod in Solamen Praefectus Spiritus cuius est aegros crebro invisere, referet. Denique.

De Pietate et Sacrae Religionis Exercitiis, ac Officio Praefecti Spiritus.

§. 36-us.

Quamquam Alumni et Convictores constituto pro Universis Litterariis Institutis Sacrorum et exercendae Devotionis erga

Deum publico Exercitio et aequo semet accomodare, proinde tum Missae sacrificio in domestico Collegii Sacello peragendo, quam et Exhortationibus, et Catechesi intervenire teneantur, adeoque hac in parte Satis illis consultum foret, ut tamen in sanctissimae Religionis Praeceptionibus adhuc amplius perficiantur designando per Rectorem Collegii in Singulam Septimanam Uno Die per Praefectum Spiritus in Rudimentis fidei, ac vera Pietatis Officiis instruantur.

§. 37-us.

Et quia Regii hujus Collegii Juventus non ejusdem esset aetatis, unde etiam res ad Doctrinam Christianam pertinentes percipiendi non eadem polleret Potestate, hinc per Classes divisa a Praefecto spiritus in rebus ad Religionem pertinentibus domestica Exercitatione erudiatur; Confessiones statis Temporibus peragendas a Volentibus in Capella domestica excipere poterit. caeterum designato Confessionis tempore, facta praevie iis, qui in Collegio Confessiones excipiant Significatione, ad idem domesticum Sacellum per Praefectos deducantur; Ut vero omnis evitetur perturbatio, qui conveniet pro hoc exercitio magis, Rector Collegii ex placito ordinem instituet.

§. 38.

Confessarium eligendi libertas Juvenibus salva maneat, nec tamen extra domesticum Collegii Sacellum confiteri permittantur ne sub hoc Colore per Urbem discurrendi facultatem nanciscantur

Cum Sacram Synaxim accesserint in proxima, qui illos observent, adsint designati per Rectorem Collegii Censores.

§. 39.

Ad peragendam rite et devote Confessionem Regii hujus Collegii Alumni et Convictores a Praefectis praeparentur quidem, Attamen ut Animi illorum verae Pietatis ardore magis inflamentur, in Communi Sala dato Campanae Signo convenient, atque adhortationem non quidem longam, sed piaem, quam peragendam susceperunt, Functioni adcomodatam excipient, quae praecibus expiandae Conscientiae propriis Claudetur.

Die peractae Communionis, cum ex sacro rediverint, in sua se quilibet recipiat Triclinia, ac dimidiae horae Tempus Spirituali impendat Lectoni.

Peractae Confessionis die Exitus, sed nec foris prandendi Libertas nisi ex gravi Causa ulli concedatur, decet enim hunc Diem a profanis oblectationibus immunem transigere.

Praefecti Spiritus partium est Infirmos invisere, eos pio Sermone solari, diebus Dominicis, et Festis in domestico Sacratio- quod alioquin Infirmari proximum est, sacrum Celebrare; nunquam ex praescripto curentur sintque rebus necessariis provisi, pervidere, et si quid forte praetermissum esset, Directori Collegii referre.

Familiae Domesticae summam quoad res Spiritum concernentes, curam habeat, et si quid remisse, libere, aut impie fieri ab illis observaret, moneat, non resipiscentes Vice-Rectori deferat

§. 40.

Denique ut Juventus Devotionis suae erga Regiam Majestatem, atque gratitudinis erga Augustam Fundatricem nullo tempore obliviscatur, post matutinas et Vespertinas Preces pie dicet. Oremus pro Rege nostro Apostolico et Augustissima olim Fundatrice Maria Theresia Pater Noster etc. etc.

*Caput II-dum.***De particularibus Instructionibus.
Instructio pro Rectore Collegii Regii.**

§. 1-mus.

Provincia regendi cum potestate Collegii Regii Theresiani Rectori, ratione, Puncto 13-o. praescripta deligendo competit, proinde Curae, Cordique habeat, ut, qui ad procurandam Institutioni hujus Providentiam constituti, aut Assumpti sunt, Muneris sui partes solerter explent, neque eorum quid piam praetermittant, quibus Institutionis hujus ordo, ac disciplina continetur.

§. 2-dus.

Etquia optimis quamvis Communita Legibus publica Institutio, nisi ad eundem scopum tendentium Animum Consensione Sustineatur, mox in perturbationem incidet, omni Contentione de eo enitatur, Ut tam intra Praefectos, ac domesticos officiales, quam vero ipsam Nobilem Juventutem Concordia, ac mutua regnet Charitas; hinc quid quid illa in discrimen Adducere posset, prudenti consilio anteverteret, imo domesticae Tranquillitatis Turbatores nisi admoniti, correctique ad Frugem redeant, Cardinali, Administratori Eppatus deferat, quo si res ita exigat, ejusmodi perniciosi hominis Consortio publicum hoc virtutis ac Literarum domicilium quantocujus liberari possit.

§. 3-us.

Multum ab ejus, qui caeteris cum potestate praestat, suavi, ac cum omnibus aequali agendi ratione et modo, Concordia domestica pendet; Ideo Rector Collegii ita inter Subjectos suo Regimini officia partiri Studeat, Ut nemo illorum se neglectum, sive favore aliis postpositum, aut rebus, quae ex ipsa collegii Institutione cuilibet debentur, non aequa ratione provisum, queri possit; ex his enim fontibus dissidia, Insectationes, Odia, denique quibus plurimum publica res, ac hominum societas affligitur, factiones facillime nascuntur.

§. 4-us.

Et quia ex Praefectorum Cura, ac Vigilantia Collegii hujus Juventutis in Virtute, ac Literis progressionibus cumprimis pendet, hos igitur ad Faciendum rite, ac adtemperate Munus suum Crebro hortabitur eosque in Officio continere studeat, et hoc quidem non tantum de Praefectis Alumnorum, verum etiam de iis, quos Convictores sibi peculiares, ac proprios habituri sunt, intelligendum erit, ea enim Ratione Liberorum suorum Curam a Parentibus illis traditam, existimare convenit: Ut in Virtute, ac Literarum Studio proficiant, id vero non alio modo fieri potest, quam si Conformem Legibus Collegii et illi ipsi vitam agant, et suos in illarum observantia contineant. Hinc si forte Institutis Collegii semet Accomodare, aut Rectori ex Legum, et Constitutionum Verbis, aut Mente agenti morem gerere nollent, denique si quid contra invectam disciplinam moliri, observarentur, neque admoniti ad Officium redirent, primum Parentibus, quae hinc in Liberorum educationem imminet pericula significet, et nisi mox remedium poneretur, ad eos, quibus supremae inspectionis Cura concredita est, referat.

§. 5-us.

Rector munia, quae Praefectis incumbunt, pleno exigendi Jure gaudet et si forte ex eorum Moribus, aut agendi ratione aliquid periculi in Juventutis educationem imminere certis, ac bene exploratis Indiciis compertum teneret; neque adhibitis domesticis remediis malum corrigi posset, Rationes, cur hunc aut illud Praefectum dimittendum censeat, sibi Praepositis insinuabit, quibus in dimissionem consentientibus id altiori Loco pro Notitia representabit.

§. 6-us

De Juventutis in Virtute ac Literis Profectu, de Observantia Disciplinae crebras a Praefectis Informationes exigat, sed etiam Cameradas, ac Cubicula crebro visitet, non expectatus Exercitationibus interveniat, ut proprio cognoscere valeat Experimento, an ex praescripto cuncta fiant?

§. 7-us.

Elapso primi Mensis spatio a quolibet Praefecto de genio, Animi Inclinatione, ac caractere cujuslibet Juvenis informationem exigat, atque hoc Indicio illos intimius noscere studeat, caeteris vero Mensibus, quid mutationis evenerit, quoque successu remedia adhibita sint? Sibi referri curet, ut ita adcomodata malo medicina cum fructu adhiberi possit, contra qui boni sunt in Virtute firmari, ac magis, magisque perfici valeant.

§. 8-us.

Et quia ex Praefectorum in unum prae ceteris favore, aut aversione recta educatio multum detrimenti capere posset; si igitur id fieri animadverteret, etiam translatione Juvenis in aliud Contubernium, ac Praefecti mutatione provideat.

§. 9-us.

Pecuniae, quas Parentes in proprios, et peculiare Usus Liberis suis dederint, vel postea miserint, apud Rectorem Collegii deponantur, neve propter obvia ac quaevis minuta illum adire debeant, Praefecto Cameradae, quantum censuerit in mensem sufficere ea lege dabit, ut Expensarum Syllabum Parentibus communicandum sibi exhibeat.

Si quis igitur Adolescens Pecunias a Praefectis non datas, habere compertus fuerit, de parto, aut obtento quaestio instituitur, plurima enim hinc in Juvenum Mores mala nisi provideatur, dimanare possent.

§. 10-us.

Ad Curam, et Providentiam Domus tam Officiales, quam etiam Servos a Vitae, et Morum integritate notos, et Officiis, in quae destinati sunt, pares constituat, facillime enim illorum opera, Consiliis, cum primis autem exemplo inconstans, ac pronus Juventutis animus in Errorem rapitur.

§. 11-us.

Et ut omnis maioris in unum, quam in alterum Curae, ac benevolentiae suspicio tollatur, svadebit Praefectis, ne a Parenti-

bus, at Cognatis oblata accipiant munera, atque ita iniquas licet, attamen officii integritati derogantes Interpretationes praevertant.

§. 12-us.

Ad omnia tam Cameradarum, quam vero privata Cubicula clavim habeat, et eum libuerit, illa ingredi, ac visitare possit.

§. 13-us.

Communes, atque ad tuendam domesticam Disciplinam factas Leges, quantum per Negotia licet, Ipse Rector Collegii observet, subiectosque proprio exemplo, quod in omnium hominum societate plurimum valet, ad imitationem trahere conetur; hinc eadem mensa, iisdem semper cibis Utatur, praestituto recessui tempore domi adsit, neque absque gravi causa extra Collegium noctem agat, si vero Negotiorum, aut Valetudinis causa id exigeret, ante capta sollicitudine rebus omnibus ita prospiciat, ut nullum ex ipsius absentia sive res familiaris, sive Disciplina Domestica Detrimentum capiat, illisque, quorum inter est, suam discessionem insinuet.

§. 14-us.

Nec integrum erit Constabilitas Regia Authoritate Leges et Constitutiones, quibus Collegii huius Institutio nititur, immutare, aut illius observantia quemquam relevare.

Si forte aliquid dubii subversaretur, aut propter non praevisa Rerum, Temporis, aut Loci adiuncta aliquid mutandum, aut inducendum censeret, id ex propria sententia ne faciat, verum obtento prius sua via Regio Indultu instituat.

§. 15-us.

Praefectis, ac Juventuti facilem ad se praebeat aditum, patienti animo, quae proponuntur, querelas excipiat, et cum in protestate erit, promptum rebus adferre remedium conetur.

Omnem Juventutem paterno complectatur animo, neque ex generis, aut fortunarum ratione praecellentiae ordinem constituat, curetque, ut idipsum Praefecti solerter observent, minus vero vanos eiusmodi Spiritus disciplinae suae Alumnis inspicient,

potissimum autem eorum rationem habeat, quos a caeteris, quamvis benemeritis, hoc nomine despici, aut premi animadverterit, Literariis, aut aliis Corporis Exercitationibus quandoque intersit, ut ipsa praesentia ad faciendum strenue munus Juvenes excitentur.

§. 16-us.

Rei familiaris suprema Cura, et de illa rite providenda specialis Ordinatio Rectori competit; Illius proinde erit Cibaria in Prandium et Coenam disponere, ac de iis, quae pro usu Collegii requiruntur, per Provisorem Collegii providendis constituere.

§. 17-us.

Rector, quae Superioribus suis vi muneris sui referenda, aut declaranda habuerit, scripto complectatur; commissa vero, aut responsa illorum die percepti Notanda in Archivo conservet, futurae directioni deservitura.

Instructio Vice-Rectoris.

§. 1-us.

Vice-Rector in Auxilium, ac Levamen Curarum, Laborumque quae Collegii Regii graves, una multiplices incumbunt, se constitutum esse intelligat, omnibus igitur rebus promptam, ac paratam Ei navare operam velit.

Sunt vero munia alia Ei peculiaria, alia, quae ex communicata Rectoris Auctoritate in eum derivantur, et hac quidem potestate non ex proprii Animi Sententia, sed ex mente, et Voluntate concedentis, nec aliter unquam utatur.

§. 2-us.

Quae Officio adhaerent, peculiaria munia Sunt; de Vestitu tam Alumnorum et Convictorum, quam etiam Servorum Tessera providere, cum Provisore, Dispensatore, ac Coco de rebus necessariis ex mente Rectoris conferre, quantum Carnis Panis item

caeterorumque Obsoniorum coemi debeat, constituere denique, quae diei insequentis Providentia exigit, bene pensatis rebus, disponere.

§. 3-us.

Nitorem Domus Refectorii item, et Culinae et rerum Utensilium cum primis curabit, ne forte aliquid Sordide, ac immunde agitur neque observatum in hoc genere Neglectum toleret, verum continuo corrigat, quod si efficere Sua Sponte nequiret, Rectoris Auctoritatem imploret.

§. 4-us.

Rerum Utensilium, ac Domesticae Suppellectilis rite confectum Syllabum habeat, et tam Offlibus Domus, quam Servitoribus erga datam de percepto Scripturam, quod ad Cujus pertinet, Officium, in Curam tradat, ut si forte aliquid eorum per incuriam deperditum destructumque esset, resarcicio Urgeri possit, quae vero Usu attrita, corrupta, aut fracta Sunt, Ut majores antevertantur Sumptus illico refici curet.

§. 5-us.

De diurnis Sumptibus quotidie rationes Rectori referendas inibit.

§. 6-us.

Officiales ac Servitores frequenter visitet videatque an Munus Suum rite, atque adtemperate perficiant, neque inter illos Jurgia, Animorum dissensionem, cum primis vero pro pecunia lusum Conventicula, Computationes, Nocturnasque in Collegio Vigiliis, Sed minime eorum in Urbem discursus patiat.

§. 7-us.

Singulis Diebus Hora per Rectorem designanda de Rebus peractis, ac disciplinam Domesticam Concernentibus minutim illi referat, ac mandata pro insequenti expetat, haec vero in libello memoriali conscripta sibi adnotet.

§. 8-us.

Errores, quos observabit Rectori denuntiet, quae ad Institutiones, aut Disciplinae perfectionem invehenda, corrigenda, aut

meliori, utiliorique commutanda. Ei in mentem venirent sincere, ac cum rationibus proponat, nec tamen illo inscio, et non consentiente quidquam ex Recepto tollere, mutare aut novi inducere ausit.

§. 9-us.

Cameradas ac etiam peculiaria Convictorum Cubicula visitandi Jure gaudet, uti etiam Praefectos ad faciendum Officium, Alumnos item, ac Convictos aliter, quam Lege statutum est, agentes, tanquam alter a Rectore Superior monere poterit, Sic etiam Poenas pro ratione, ac a Rectore potestatem acceperit irrogare poterit.

§. 10-us.

An Lampades, ac Lumina stato tempore per Eum, qui in hoc Munus designatus est, accensa aut extincta sint, Solerter lustrabit, Sed cumprimis curabit, ut Porta Collegii ex Praescripto Clausa sit, cujus Claves constituta. Hora a Janitore recipiet, illasque vel ad Rectorem deferri curabit, vel attributa sibi potestate retinebit, neque prius, quam Tempus reserandae Januae advenerit, ei restituet.

§. 11-us.

Aedificia frequenter pervestiget, quaeve reficienda observantur Rectori mox referat, ne ex mora amplius vitium contrahant.

§. 12-us.

Cum Officialibus Domus ac Servis Svavis quidem, at una, qua Superiorem decet, gravis, ac matura sit, agendi ratio, quaeve illis incumbunt Munia, rite quidem exigat, Sed Laborum onus miti, ac benigno illos tractandi modo lenire, ac relevare Studeat.

Instructio Praefectorum.

§. 1-us.

Cum Juventutis in Virtute ac bonis artibus progressiones, imo futurae vitae rationes, ac commoda ex Praefectorum Cura, ac institutione maximam partem pendeant, omnem adhibeant Solertiam, ne aliquid eorum praetermittatur quae ad efformandum

Adolescentem pertinent meminerint nempe: rei publicae Cives, imo futuros olim illius procurandae Ministros Fidei Suae Commis-
sos, igitur cum illorum, una rei publicae Curam Sibi traditam esse.

§. 2-us.

Prima sit Cura, Solers Animi Cultura; illius enim integritate Actionum rectitudo continetur, de eo igitur enitendum, ut honesti, rectique non Cognitione tantum mens inbuatur, Sed illius Amor, atque exercendi Studium Animis eorum inducatur, quod non alia ratione certius fieri poterit, quam Si Sacrae Religionis Amor, atque Existimatio eis instilletur, igitur de Religione, de Sacrorum Praesidibus, ac Ministris, quaeve ad Cultum pertinent, Semper cum Dignitate, ac Reverentia Sermo fiat, neque patiantur temere, incaute, leviter minus vero joculariter quidquam de illis dici, aut fieri.

§. 3-us.

Praescripta pietatis Officia tam ea, quae cum Universis Litterariis Institutis Communia, quam etiam illa, quae huic Collegio peculiaris Sunt adamussim exigantur.

Curabit vero cumprimis Praefectus, ne ejus generis Libri ad illos perveniant, qui de Rebus Sacris temere irreverenter, aut plane impie loquuntur, hinc nonnulli Solerter pervestigatis Authoribus eos uti sinat.

Studeant Conservandae Adolescentum Innocentiae quaeve ex liberiori aut Clancularia inter se agendi conversandique occasione, ac justo majori familiaritate in illam imminent pericula, adcomodis Institutionis praevertere Satagant, nunquam Sibi ipsis relinquendi, verum Praefectus semper ex proximo eorum Actiones, Nutus Gesticulationes observet ac Sermones excipiat.

§. 4-us.

Praefecti Cameradarum Praelectiones Scholasticas Stato tempore repetent, nec quidquam a suis Alumnis praetermitti negligerent aut aliter fieri patientur, ac publicis Scholarum Legibus Praescriptum est.

Et quoniam Litterariis Disciplinis Domi inbuerentur ut tempori adsint curabunt, atque illos ordine ac modo a Rectore Collegii constituto, eo deducunt, revertentesque excipient.

§. 5-us.

Studiis Domesticis, aut Exercitationibus praestitutum Tempus rite observari faciant, nec quemquam ab illis dispensans cum Literis Operam navant Cellulae pateant, ut a Praefecto observari possint.

Crebra, atque adcomodata cuilibet Oratione ad faciendum noviter opus Saepius Juvenes admoneant, quive nobili animo cognati esse putantur, Gloriam igniculos excitare Studeant.

In Ratione Studiorum nihil immutare ausint, Sed juxta publicarum Scholarum Sistema illos domi erudiant de Praesidibus Literarum, ac Professoribus bene, ac honorifice coram Alumnis, et Convictoribus loquantur, quantumque illorum operae ac Laboribus debeant ex occasione declarent, multum enim ad Praefectum Discipulorum confert bona de Magistris Opinio.

Suppellectilia Scholastica omnes provisi sint, et si forte in Curandis, Componendisque rebus suis incurii, aut negligentes forent, remedium ponatur.

§. 6-us.

Doceant etiam illos modum ac rationes Civilis Vitae ita suas moderari Actiones regere affectus, ut neminem laedant, mutuis in vicem colant Officiis, et quamvis Amicitia, ut inter Contuberniales vigeat, optandum, at nimia familiaritas vel ideo impedienda cum Contemptio, et despicientia illi Succedat.

§. 7-us.

Ad Alias Cameradas suos transire ne sinant, sed neque alienos admittant, imo sine ductore adventantes continuo reverti jubeant.

§. 8-us.

Valetudinis quam maximam habeant Curam, hinc, si vel levem Sanitatis Commutationem animadverterent, Rectori illico Significant, ut priusquam ingravescat malum, praeverti possit.

§. 9-us.

Officia Servorum Cameradae addictorum Praefecti designabunt et ne perturbatio, aut inter Juvenes aliqua idcirco oriatur, Animorum dissensio quo Ordine ac Successione cuilibet ministrare debeant, constituent.

§. 10-us.

Praefecti mutua se invicem complectantur, Charitate colant Officiis Sed cumprimis Disciplinae Suae Alumnos humane ac amice, nec tamen nimis familiariter habeant, ne hinc eorum Auctoritatis contemptus consequatur Poenas non alias, nisi quas a Rectore Collegii Regii dictandi potestatem acceperint, irrogare fas erit.

§. 11-us.

Caetera noverint Rectori Collegii in rebus ad Officium et domesticam Disciplinam pertinentibus se subjectos esse, tenebunturque ad observandas Communes Leges, Quoties exire voluerint, Rectori, aut illo absente Vices gerenti semet idcirco insinuabunt, ita etiam revertentes se sistent.

De Rei Familiaris Providentia, ac Officiis Provisoris Collegii Regii.

§. 1-us.

Provisoris partium erit rebus ad usum et providentiam Collegii pertinentibus prospicere, eo igitur Curas Suas convertet, ut nihil eorum praetermittatur, quae juxta benignum Systema singulis competunt. Et quia Administratio Instituti Rectori Collegii competeret, nihil, nisi quod ab illo commissum, approbatumque fuerit, agendum suscipiat.

§. 2-us.

Oportet vero in Coémendis procurandisque rebus, quae in totius Anni Usum requiruntur, uti sunt, Ligna, Vinum, etc. ad favens Anni tempus, verum pretium, ac emendarum facultatem cumprimis animadvertere.

Contractus de iis, quae in Usus Collegii emuntur, Rectori referat, atque ejus Confirmationem expetat, nec enim prius obligandi Jus habebunt.

§. 3-us.

Aere alieno Domum onerare integrum non erit, et, si forte improvise quodam casu Pecuniae deessent, id Rectori insinuet, cujus erit modum quaerere.

§. 4-us.

Pecunias Usui Collegii Designatas de tempore in tempus ex Aerario Camerali Hungarico Anticipate Solvendas erga Quietantiam Rectoris Collegii Provisor levabit, quas domum allatas cum Vice Rectore simul numerandas in Arcam Collegii reponet.

Arca duplici sera, eaque differenti munita, et nonnisi duabus Clavibus reserenda sit oportet, quarum unam Vice-Rector, alteram Provisor Collegii habeat, neque uni absque altero ad illam accessus esto.

§. 5-us.

Rationes de accepto, et expenso Provisor reddet, ut vero constet non temere et ex arbitrio factos Sumptus Scripto datum de erogando, vel exolvendo Rectoris Commissioni fidem illis adnectet, praeterea Quietantiis Pecunias levantium factae Exolutionis Veritatem probabit.

§. 6-us.

Et quia recta providentia Instituti hujus quotidianos exposcit Sumptus necesse est, ut Provisor certam Pecuniae Summam in Potestate sua habeat, pro inde ex Arca Collegii admensa rebus Summa ei detur, et ne Pecuniarum administratio in perturbationem veniat, duos esse oportet Codices; unus in Arca, alter apud Provisorem Collegii Conservandus. Hinc Vice-Rector, cum Pecunia ex Arca Provisori dabitur, datam, alteri Provisor acceptam Sua manu inscribet Summam.

§. 7-us.

Et cum Dispensatoris Partium sit, de Rebus pro Culina aut quotidianis domesticis necessitatibus providere, ideo Provisor Domus pro his aliquam Pecuniae Summam erga Quietantiam numerabit.

Ut autem de veritate factae per Dispensatorem Erogationis constare possit Singulo Vespere Vice-Rector cum illo Rationes ineat. Is enim Vi Officii Sui cumprimis Scire potest, an, quae ad Collegii Nomen in eam diem per Dispensatorem in expensum inducuntur, re ipsa empta ac in illius usus conversa sint.

§. 8-us.

Dispensator totius septimanae Expensas cum distincta ac Speciali rerum emptarum declaratione in unam summam componat, ac Vice-Rectori revidenda et exanimanda praesentet, qui cum cuncta rite ex mandato commissoque facta deprehenderit nominis sui Inscriptione hebdomadale Dispensatoris Rationium firmabit.

§. 9-us.

Quoniam vero generale reddendarum Rationum onus Provisoris incumberet, proinde etiam de Pecuniis Dispensatori datis ideo omni Trimestri cum illo Calculum ineat, signata vero atque approbata per Vice-Rectorem Hebdomadalia Registra in rite factarum Expensarum fidem acceptando annuis Rationibus suis illa addenda recipiat.

§. 10-us.

Cum Cellario, cujus Partium est juxta constitutum Vina erogandi modum rationes reddere non secus ac cum Dispensatore Vice-Rector quotidie de Consumpto Calculum inibit.

Hebdomadale illius Registrum pariter scrutabitur, atque si Exceptione careat, nominis sui Inscriptione firmabit, quo ita Provisor Collegii Trimestrales cum illo etiam Rationes inire valeat.

§. 11-us.

Vinorum curam Cellarius quidem habet, attamen et Vice-Rector et Provisor an omnia rite munde ac sine fraude agantur, crebro visitabit; empta vina Cellario erga acceptam non modo numero, sed etiam Bonitate, ac Integritate illorum Quietantiam per Provisorem tradenda erunt, si quid igitur detrimenti illius Incuria res familiaris Collegii acceperit, illud sarcire tenebitur.

§. 12-us.

Stipendia illis, quibus competunt, juxta Schema a Rectore Subscriptum, eique traditum omni trimestri rite solvat.

§. 13-us.

Quae a Mercatoribus erga datam fidem empta sunt, aut per opifices pro usu ac necessitatibus Collegii fieri jussit, si per Recto-

rem commissa, aut probata sunt, omni trimestri rite exolvat, ne debita per neglectum accumulentur, nec tamen quidquam emat, de cujus pretio non statim conventum esset.

§. 14-us.

Rerum Utensilium, Vasorum ad Cellam Vinariam aut Culinam, reliquamque Domus providentiam ac Suppellectilium tam in Cameradis quam privatis Cubiculis existentium, verbo omnium, quae proprio Jure ad Collegium pertinent. Syllabus seu Inventarium Rectori Collegii principio aditi Officii tradetur, cujus conficiendum — Exemplar unum Provisor etiam habeat.

§. 15-us.

Erit autem illius partium cum Vice-Rectore omni Trimestri res in Syllabo comprehensas perlustrare, ac Scrutari num non aliquid eorum refici, sarcirique oporteat ne ex Mora Impensae accrescant.

Quae Culpa Familiae ac Servorum Sive deperdita sunt aut pessumiverunt, ni sponte sua datum resarciant, damnum ex Stipendio facta tamen Rectori Insinuatione, subducatur.

Quid quid abinde ejusmodi rerum emptum, procuratumque fuerit, Syllabo statim inscribatur et cum instituta fuerit Lustratio, haec ipsa visitantibus exhibeantur.

§. 16-us.

Singulo Trimestri Tabellam seu Extractum Accepti et expensi consumpti conficiat. Rectori Collegii porrigendum, quem postquam accurate disquisiverit Nominis sui Inscriptione signatum sibi Praepositis exhibebit, quo ita, quae benigno Systemati magis accomodanda viderentur, tempori monere et ordinare valeat.

Confecto vero Anno generales Rationes Instrumentorum Authenticorum fide Communitas ac per eos, quibus supremae Inspectionis Regia Cura delata est, exanimandas, censendasque exhibebit. Inde Consilio Regio Locumtenentia submittendas, nec prius immunis atque absolutus pronunciari poterit, quam accepta Consili Locumtllis Regii Sententia talis declaret.

*Caput 3-um***De Legibus ac Statutis Nobilis Regii hujus Collegii
Juventutis.**

§. 1-us.

Regii istius Collegii Juventus Rectorem Autoritate Regia ad regendum hoc Collegium constitutum non tantum omnibus humanitatis Officiis colat atque observet, sed illius quoque monita adhortationes mandata debito, promptoque excipiat Animo, nec quisquam ejus Potestati resistere, refragari, aut repugnare sibi sumat, verum tanquam filii debitum Commodis Liberorum Patrem venerentur, tanquam subjecti suum suscipiant Rectorem.

§. 2-us.

Vice-Rectori Vicaria Potestate praedito, Praefectis in partem Curarum ac Regiminis vocatis, pari obedientia Lege se subjectos esse noverint, hinc non tantum eorum Consilia maximi faciant, verum parendi promptitudine etiam mandata praevertere Satisfaciant.

§. 3-us.

Hujus Legis temerarii Violatores pro Commerito per Rectorem Collegii non facile remittenda Poena mulctentur ac nisi ad frugem mox redeant, emendentque, quod turpiter caeperunt, superioribus eorum nomen deferatur, quo Culpa ita exigente contumax ac effrenis ejusmodi Adolescens lata Sententia Superioribus ante executionem referenda Alumnorum albo deleri possit.

§. 4-us.

Erga Arcium, et Scientiarum Magistros se non minus humanos atque obsequentes exhibeant ac Cuique illorum in rebus ad Provinciam suam pertinentibus ex asse obtemperent.

§. 5-us.

Se etiam invicem fraterna complectantur charitate, caveantque, quae inficiunt, aut exacerbant, Alteri cognomenta impo-

nere, gestu aut Signo contribuli illudere vitia corporis aut admissa objicere errata minus in corpore, aut rebus laedere, denique omni iniuria abstinentes in pace ac Charitate uti probos, Sed cum primis nobiles decet Adolescentes vitam inter se agant.

§. 6-us.

Publica Sacrae Religionis ac Pietatis Excercitia juxta consitutum Sacrorum ordinem, sed praeterea, quae Collegio peculiaris sunt, pio devotoque animo perficiant.

§. 7-us.

De Rebus Sacris, et ad Religionis Majestatem pertinentibus temere, leviter, aut joculariter dictum vetitorum librorum clam Praefectis facta in Cameradas inductio maxime autem lectio Sed praecipue in Deum Blasphemia Sanctorum Contemptio, rerum Sacrarum Profanatio, obscenus Sermo severa una, ac sensibili Paena vindicetur.

§. 8-us.

Qui Contubernalem his obnoxium Praefecto sciens non denunciaverit, erroris complex censeatur, ac ideo pari paenae subjiatur.

§. 9-us.

In Ministros Domus servosque Cameradarum imperium nemo sibi arroget, nec exerceat, verum illorum opera praescriptis Conditionibus utatur, neque acerbis verbis illos excipiat, minus Convicio afficere ausit.

§. 10-us.

Conventicula, et Clangularnos Congressus gravis ac acerbae paenae irrogatione puniendos esse noverint.

§. 11-us.

Qui contra pacem ac tranquillitatem internam Collegii dignitatem Rectoris aut Praefectorum Auctoritatem Professorumque existimationem aliquid nefarie moliri, aut conspirare in animum induxerit suum, apud eos, quibus suprema inspectio commissa

habetur, Rei agantur, quorum erit paenam Culpae gravitati admensam ex aequo decernere, habenda etiam erit in hoc casu de Consciis ac Complicibus diligens quaestio.

§. 12-us.

Recepti in Collegium Arma et ejus modi generis nocua Instrumenta Vice-Rectori cum suo adventu im Curam tradant, ad Lares Patrios redituris iterum restituenda.

§. 13-us.

Pulveris Pyrii ne minimam quidem portionem aut alia ignis Incitamenta apud se habere nemo ausit.

§. 14-us.

Fines Cameradarum ingredi, sed nec alterius subire Triclinium quisquam attentet, qui ea propter punitus id facere non reformidaret, Rectori deferatur, Si tamen inevitabilis id exigeret necessitas a Rectore alterum adeundi Potestas impetretur.

§. 15-us.

Cum Rectorem Collegii Negotiorum Causa aliquis auedere voluerit, tempus sibi constitui petat, neque ab improvise, ac inscio Praefecto ad illum adeat.

§. 16-us.

Et quia servis, contra Legem et Ordinem domesticum agentes Collegii hujus Alumnos et Convictos observandi denuntiandi Praefectis summa obligatio imposita foret, nemo sibi summat illos hac Causa sive verbis minus facto laedere, cum enim haec Injuria non modo in Personam laesi sed ipsius Instituti violationem redundaret, graviore paena vindicanda erit.

§. 17-us.

Sed neque quisquam arbitretur Cutubernialium improbe, aut contra Leges Collegii aliquid agentium delatione honestatis, Amicitia, aut Societatis Jura laedi, cum non modo Charitas, sed ipsum communis existimationis studium, ac Conversatio id exigat; hinc

caveant omnes delatorem, quamvis sibi cognitum insectari, divexare, aut ullo laedere modo.

§. 18-us.

Jurgia captare, rixari certare viribus, objicere errata, mordaci perpressae Paenae. Commemoratione Contuberniali illudere non tantum a Nobili sed humano animo alienum est, hinc nemo id facere suscipiat.

§. 19-us.

Ad mensam, aut cum recreandi causa convenerint, modeste decenterque se habeant neque nisi munde ac decore vestibus induti, lotis manibus compositisque Crinibus in publicum prodeant.

§. 20-us.

Res suas bono ordine servant, neque in Cellulis, ac Cubiculis aliquid immunde, ac sordide agant, sed etiam vestimentorum diligentem Curam habeant.

§. 21-us.

Herbae nicotianae fumum trahere, sed nec in pulveres redactam inscio, ac non probante Praefecto summare quisquam ausit, hinc Instrumenta ad fumandum nemo adferat, allata si fuerint adimantur Parentibus aut Curatoribus restituenda.

§. 22-us.

Obsonia cujuscunque generis, fructus, Bellaria, verbo omnia sine exceptione Edulia inscio Praefecto ne Cameradis inferantur, Potus Indicarum, Fabarum, Signorum, et vulgo Chochollade, quamvis a Parentibus admissus procuratusque foret, tamen re ex crebro illius usu in valetudinem aliquod consequatur, detrimentum, absque Praefecti Indulso singulis vetatur.

§. 23-us.

Rerum Domo allatarum Dominium nemo sibi arroget, sed usum tantum a Parentibus concessum noverit, hinc omnis Suppellectilis diligentem quilibet Curam habeat, neque ex illis, aut postea comparatis quidquam vendere, donare aut commutare ausit.

§. 26-us.

Pecunias nisi a Praefectis sibi datas nemo deferat, hinc quas a Parentibus, aut Cognatis insciis illis acceperunt in publicam Rectoris Curam tradant, qui aliter fecerint, violatae hujus Legis commeritam luent Paenam.

§. 27-us.

Non modo intra fines Collegii, sed etiam in Urbe ac Recreationum Locis, qui domi vetiti sunt Lusus pro talibus habeantur.

§. 28-us.

Januam Tricliniorum, quae incolunt, inaccessibili munire sera, qui ausus fuerit, acerba mulctabitur Poena.

§. 29-us.

Examini in Scholis constituto nemo se subducatur, verum Legibus Scholarum omnibus rebus ac modis se accomodet.

Et haec sunt, quae Regii hujus Collegii Theresiani Vaciensis Juventuti observanda praecipiantur, et certe si in memoriam revocaverint ea, quibus summo Terrae Principi Patriae, Genti Parentibusque non modo ipsius Naturae Institutione, sed Clarissimis Religionis Praeceptionibus strictissimisque Patriae Legibus obstricti sunt, Officia mox plane intelligent non posse a Probis ac nobilibus Animi Adolescentibus ea gravia facta aut difficilia observatu censi, quae ad explendas futurae vitae Obligationes, ac praeterea Gloriam, Utilitatesque proprias atque Commoda tutissimam viam sternunt.

Migazzihoz intézett leirat a Theresianum megszűntetéséről.¹⁾

Eminentissime, ac Reverendissime S. R. E. Cardinalis!

Postquam Sma Sua Maiestas hgne decrevit, ut omnes, in quibus hucusque Juventus conjunctim degebat, atque in communi educabatur Convictus, et Academiae deinceps simpliciter supprmantur atque emensum pro Juvenum intertentione in stipendia permutetur (quemadmodum id jam alias Eminentiae Vestrae

¹⁾ A Váci Püspöki Levéltárból.

insinuatum fuit.) nunc in horum consequentiam clementer resolvere digna est.

Ut omnis Stipendiaria Juventus relate ad stipendia in tres subdividatur Classes, quarum

1a	Annuum obtinet stipendium	260 fl.
2a	” ” ”	200 ”
3a	” ” ”	160 ”
	Partim vero	153—9 cr.

Universis autem, seu illi Regiae, sive Privatorum Foundationis sint, Juvenibus plena relinquatur libertas, in quacunque seu Universitate, seu Academia, aut etiam Gymnasio non tantum in Regno hoc Hungariae, Verum intra ambitum Haereditariarum Caesareo-Regiarum Provinciarum reperibilibus, benigneque approbatis, pro ratione unice majoris in dimanaturae Utilitatis commoditatisque semet Literis impendendi.

Ut vero Consilio R. Lottli, cui Studiorum in Regno directiva incumbit providentia constare queat, quis stipendiatorum Juvenum, quo loco moretur, studiisque operam det, Parentum, aut horum vices obeuntium, Cognatorum, Tutorumve muneris erit, Principio statim anni Scholastici Consilio L. Regio significare cuiusmodi stipendiarius in qua Provincia Loco, quas frequentet Scholas.

Pari ratione integrum cuilibet redditur, quo magis collibuerit vestitu uti, decoris unice semper habenda est ratio. Quo tamen a Caeteris discerni queant studiosis, e Pectore pendens gerent Signum cuiusvis suo tempore abhinc distribuendum, ac cum in Publicum prodierint nunquam deponendum.

Stipendia vero designata tollere de semestri in semestrem erga quietantias suas Parentes, aut qui horum vices obeunt, cognati, Tutoresve e Generali Consilii Regii Lottlis Cassa.

Atque ne hac in Parte ulla intercedere possit fraus omnium eiusmodi stipendiatorum Juvenum Parentes, Cognati, Tutores, qui stipendia suorum in persona levare non valerent, Consilii R. L. Cassae Praefecto, nomen Agentis, aut Procuratoris sui breve significare, ac sigillorum, quibus quietantiam muniat exemplum submittere obligabuntur, quo ita, si suspitio oboriretur appressum Quietantiae sigillum, et subscriptio illis conferri valeat.

Has proinde bgnas SSae suae Mattis Resolutiones Eminentiae Vestrae interea etiam dum altiora comparate ad Systema, ac reliqua etiam Stipendiarii huius instituti Principia eidem insinuari

queant, partim pro sua notitia ac directione, partim vero cum etiam in finem significandas esse duxit, ut de iisdem cunctos Juvenum, qui cuiusdam convictus Eminentiae Vestrae, curae subiecti foundationis beneficio gaudent Parentes mox edocere haud gravatim velit, quo hi de suis Filiis in tempore, quod libuerit disponere queant. Porro: Quoniam SSmae Suae Matti clementer ordinare visum sit, ut omnium Convictuum et Academiaram Capitalia et Proventus deinceps per Consilium R. L. tractentur ac administrantur.

Hinc Eminentiae Vestrae ultro id quoque insinuandum esse duxit Consilium L. Lottle, ut a Convictus directione Curaeque Suae Subiectis Vacziensis Regente cunctas obligatorias, una cum Testibus super Intabulatione, prout et Fundationales, alias ad instituti rationem Cognitionem facientes, quae in Archivo Convictus exstant Literas in origine juxta confectum Elenchum erga recepisse expetere, atque Regia Consilio L. adaequatam Informationem idcirco praestare quo citius haud gravatim velit.

Una etiam Supradictus Regens inviandus erit, ut cunctos, apud quos aliqua fundationalium Capitalium pars elocata est, Debitores de eo illico edoceat, Interusura uti pactata sunt deinceps ad grtem Consilii R. L. Cassam administranda esse, unde etiam mox relatio submittenda erit super eo, ad quem Trnum usque eadem jam deposita, sint, ad quem ve dependenda adhuc restent.

Quod ad ipsa Convictuum Domicilia, eisque adnexa aedificia attinet, intuitu horum, ea est bgna Suae Mattis SSmae voluntas, ut illa per auctionem publicam venundentur, atque aes inde conflandum partim pro augendis Stipendiis, partim pro ampliando Alumnorum Numero convertantur, Quare Eminentiae Vestrae insinuat Consilium R. L. Hung. ut Supra Nominati Convictus Domum una cum iis nexis aedificiis mutua cum Domino Districtuali Superiori Regio Directore cointelligentia adhibitis peritis Opificibus, et Magistratuali Persona concernentis Jurisdictionis, idcirco jam edocta coram deputando Ex parte quoque sua Idoneo quodam individuo indilate aestimari curare aestimationem hanc intra Mensem isthuc submittere praescribenda Norma, et Methodo Auctionem ulteriora disponi queant.

Quod reliqua bona ac fundos Immobiles ad supra Nominatum Convictum appertinentibus concernit: Horum directive procuratio interea dum stabilis idcirco fiat provisio, similiter etiam paulo ante attactae Domus cura donec distrahi, ac Scholarum per

Districtum cui Convictus adjacet Directori sub hodierno Concreditur, ita, ut eorum Administrationem perexistentes alioquin in quolibet Gymnasio Locales Directores, cum concursu Unius aut Duorum e Mgtu Concernentis Jurisdictionis individuorum interim aliter procurare debeat.

Quantum demum ad Convictus Regentem sponte fluit, hujus munus cessare, atque etiam reliquum Statum personalem dimit-tendum esse.

Haud gravatim velit itaque Eminentia Vestra id ipsum illis mox insinuare, ac congruas hanc in rem facere Dispositiones, ut tum illi sibi providere queant, tum etiam Stipendiarius fundus quo obius a praestandarum Solutionum onere immunis fiat.

Quia tamen Regentes rationibus reddendis obnoxii sunt . . . autem nunc illico concludere fors nequirent adeoque ultro . . . huc aliquo egerent tempore, unus iis conceditur Anni . . . a fine anni Scholastici Computendus ac pro hoc tempore . . . solitae suae solutiones seu Salarii Ratam . . . cum victus, quem hucusque in domo gratis habuerunt . . . 15. iisdem Continuabuntur floreni.

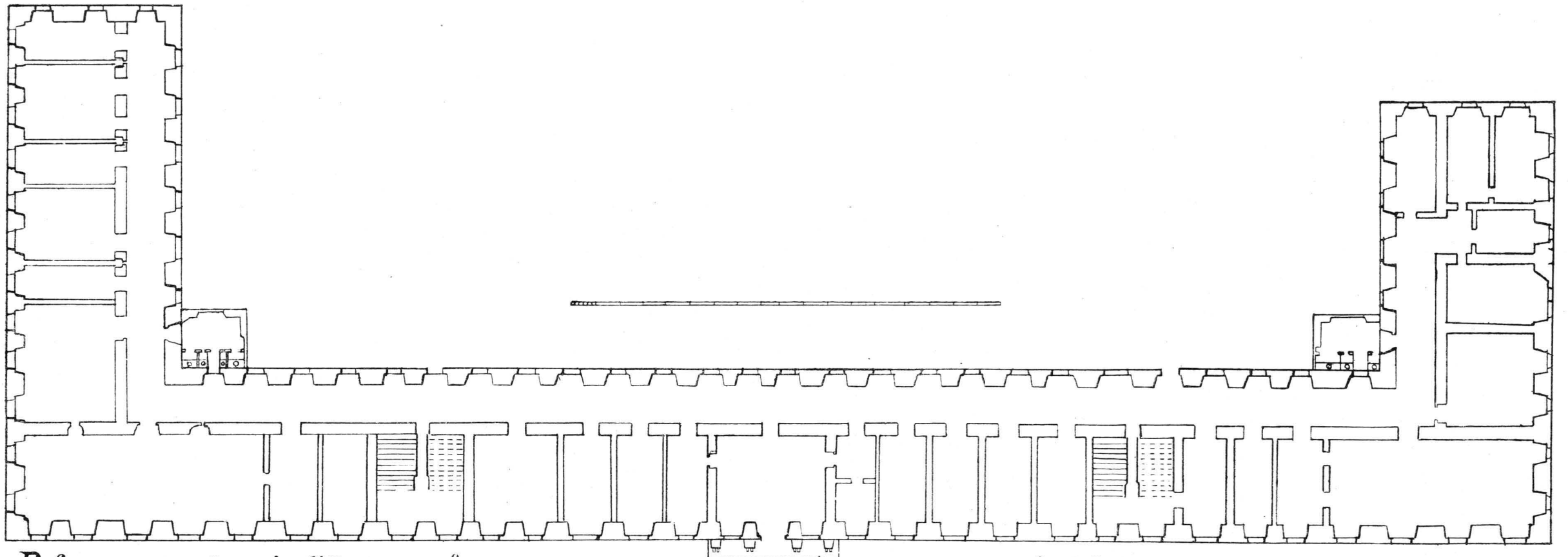
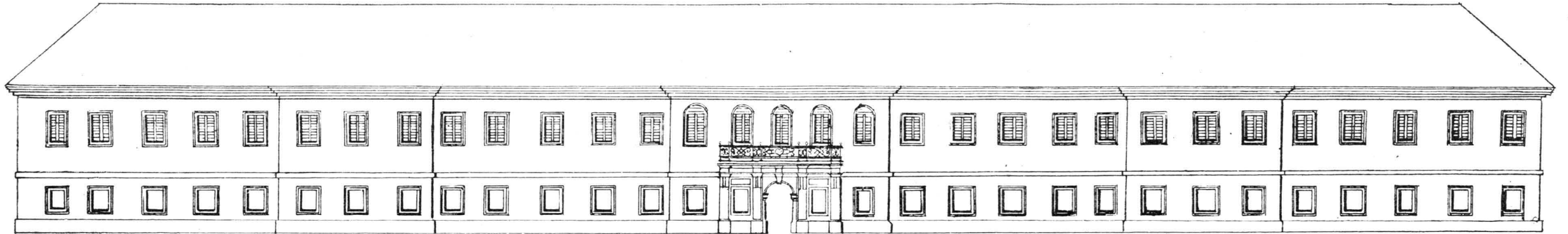
Quas altissimas Resolutiones, partim pro sui ac eorum, quorum interest, notitia ac Directione, partim pro faciendis idcirco congruis Dispositionibus, praestandaque de tempore in tempus super qualiter Dispositis, et effectuatibus adaequata Informatione Eminentiae Vestrae Notas reddit Consilium R. L. Dat. Ex Consilio Regio Lottli Hung. Posinii Die 20. 7bris Ao. 1784.

Ad Offa et Servitia paratissimi

C. Christophorus Niczky,

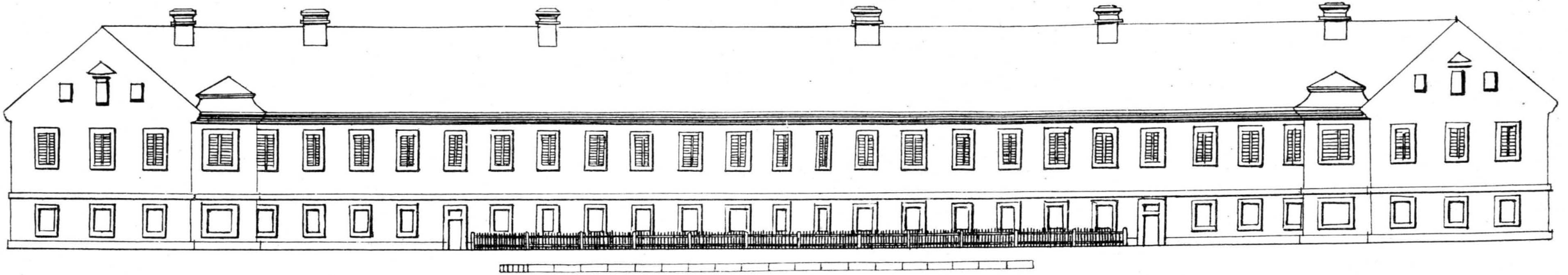
Franciscus Skerlecz,

Stephanus Végli.

Prospectus partis Orientalis Collegii Theresiani.

Fecit Franciscus Vlasits Human: I An: in Coll: Reg: Theres: Vaciensi:

FACIES OCCIDENTALIS COLLEGII REGII THERESIANI VACIENSIS.

Fecit Laurentius Wappner Philoluphus Primi Anni in Eodem Collegio Anno M.DCC.LXX.IX.

